

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**„Reverendae Paternitati Jacobus abbas“: Osoba Jakuba Chmela OSB
a jeho činnost v letech 1786–1790 se zřetelem k břevnovskému klášteru**

„Reverendae Paternitati Jacobus abbas“: Person of Jakub Chmel OSB and
his activity between 1786 and 1790 with focus on Břevnov monastery

Michal Král

Vedoucí práce: PhDr. Jan Zdichynec, PhD.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Německý jazyk se zaměřením
na vzdělávání

2023

Odevzdáním této bakalářské práce na téma „*Reverendae Paternitati Jacobus abbas*“: *Osoba Jakuba Chmela OSB a jeho činnost v letech 1786–1790 se zřetelem k břevnovskému klášteru* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kolíně, dne 17. 4. 2023

Děkuji PhDr. Janu Zdichyncovi, PhD. za vedení a ochotnou pomoc při tvorbě této práce.
Mgr. Vítu Pěčkovi děkuji za cenné rady a připomínky. PhDr. Ondřeji Koupilovi, PhD.
děkuji za poskytnutí obrazového materiálu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá osobou Jakuba Chmela OSB, který byl opatem břevnovsko-broumovského opatství od roku 1786 do své smrti v roce 1805. Práce se po shrnutí historie opatství do Chmelova zvolení do funkce přesouvá k popisu záležitostí, kterými se Chmel v období do smrti Josefa II. zabíral, jako byla neposlušnost břevnovských mnichů, dopad josefinistických opatření na klášter, kontakty s významnými dobovými představiteli státu a církve a starost o záležitosti ostatních benediktinských klášterů v českých zemích. Staral se také, příznačně pro svou dobu, o výběr periodik pro osobní četbu. Hlavním pramenem jsou Chmelovy dopisy z let 1786–1790 zasílané břevnovskému převorovi a jeho podřízenému Bonaventuru Müllerovi OSB. Vzorek je ohraničen rokem 1790 z praktických důvodů, aby práce nepřekročila rozumný rozsah. Zároveň jde i o rok úmrtí Josefa II. Osobě Jakuba Chmela se dosud nevěnovala žádná odborná práce, a tak si studie klade za cíl doplnit tuto mezeru ve výzkumu dějin josefinismu v českých zemích. Zároveň, může přispět k pochopení postavení klášterů v době osvícenství a potýkání se se státními nařízeními.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jakub Chmel; Bonaventura Müller; benediktini; Břevnov; Broumov; 18. století; josefinismus; osvícenství; mnišská disciplína; korespondence

ABSTRACT

The Bachelor thesis deals with the person of Jakub Chmel OSB, who was the Abbott of Břevnov and Broumov monastery from 1786 to his death in 1805. After the exposition of history of the Monastery from its founding up to 1786 thesis moves to the description of issues Chmel was dealing with, like the disobedience of monks in Břevnov, effects of Josephinistic measures on the monastery, contacts with dignitaries of both the Church and the State and his concern for the issues of other Benedictine monasteries in Bohemian lands. He also occupied himself, typically for his day and age, with choice of his periodicals for personal reading. Central source for this thesis are Chmel's letters which he send to the prior of Břevnov and his subordinate Bonaventura Müller OSB between 1786 to 1790. Sample is defined by year 1790 for practical reasons so that the thesis would not excess reasonable proportions. 1790 is also the year Joseph II. died. The person of Jakub Chmel was never the focus of any scientific paper and so it is the purpose of this thesis to fill blank space in the research of history of Josephinism in the Bohemian lands. This thesis can help to understand the status of monasteries in the Age of Josephinism and their disputes with state regulations.

KEY WORDS

Jakub Chmel; Bonaventura Müller; Benedictines; Břevnov; Broumov; 18th century; Josephinism; Enlightenment; Monastic discipline; Correspondence

Obsah

Úvod.....	10
1. Prameny.....	12
2. Literatura.....	15
Ediční poznámka.....	17
3. Dějiny benediktinského kláštera na Břevnově a Broumově do roku 1786.....	18
a) Břevnovský klášter do začátku husitských válek.....	18
b) Od začátku husitských válek do konce třicetileté války.....	19
c) Od konce třicetileté války do roku 1786.....	20
d) Jakub Chmel.....	24
4. Chmel a klášterní život na Břevnově v zrcadle jeho korespondence.....	27
a) Disciplína.....	27
I. Náprava disciplíny.....	27
II. „Nehodní synové“: přestupky mnichů.....	29
b) Liturgie.....	33
I. Chórové modlitby.....	33
II. Mše sv.	35
c) Stravování.....	37
I. Obecné pokyny.....	37
II. Posty.....	38
III. Čtení u jídla.....	39
Shrnutí.....	40
5. Chmel a josefinistická opatření.....	41
a) Chmelův názor na Josefa II.	41
b) Jednotlivé případy.....	42
I. Agrární reforma.....	42
II. Případ Jeronýma Frídy.....	42
III. Zrušení bělohorského poutního areálu.....	44

IV. Instituce komendatárního opata	45
V. Jednání se státními úřady	47
VI. Johann Matthias Schröckh a jeho církevní dějiny	48
Shrnutí	49
6. Chmel a jiné benediktinské kláštery a klášterní statky	50
a) Zrušené kláštery	50
I. Police nad Metují	50
II. Svatý Jan pod Skalou	52
III. Sázava	53
IV. Kladruby	55
b) Zachované kláštery a statky	56
I. Klášterní statky	56
II. Lehnické Pole	58
III. Klášter Na Slovanech (Emauzy)	59
Shrnutí: čeho si Chmel všímá a o čem nepíše?	61
7. Chmel a jiní významní představitelé doby josefínské	62
a) Ferdinand Kindermann	62
b) František Karel Kressel z Qualtenbergu	64
c) Josef Anton Riegger	65
Shrnutí	66
8. Chmel a jeho knihy a periodika	67
Závěr	71
Seznam pramenů a literatury	74
Obrazové přílohy	81

Seznam zkratek

ADB: Allgemeine Deutsche Biographie

BLKÖ: Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich

HOP: Historie – Otázky – Problémy

MdV: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen

NA: Národní archiv Praha

ŘBB: fond Benediktini-klášter Břevnov

SOA: Státní oblastní archiv

SuM: Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige

Úvod

Františku Štěpánu Rautenstrauchovi OSB byly věnovány už stovky, ne-li tisíce stran odborného textu a jakýkoliv výklad o době Josefa II. nemůže jeho osobu pominout. Období po jeho smrti ale téměř není v dosavadním bádání o historii archisteria nijak popsáno. Předkládaná studie si klade za cíl pokusit se o rozšíření poznatků o vývoji českých benediktinů na konci 18. století.

Nejprve představím prameny a literaturu, ze kterých jsem vycházel při psaní práce. Poté krátce charakterizují benediktinský řád, jeho vznik, spiritualitu a jeho působení v českých zemích a následně načrtnu dějiny kláštera na Břevnově a v Broumově od jeho vzniku až do roku 1786 (tedy do nástupu Chmela do opatské funkce).

Vlastní jádro práce spočívá v rozboru Chmelových dopisů. Výběr výzkumných okruhů byl řízen především náplní korespondence. Proto je výzkumná část rozdělena na pět kapitol a v každé z nich se budu zabývat tématy, která se v jeho korespondenci s břevnovským převorem objevují.

První a nejrozsáhlejší je kapitola věnovaná klášterní disciplíně a Chmelově snaze o morální nápravu mnichů. Pokusím se popsat, jaké jsou jeho argumenty pro změnu mnišského života a s jakými problémy se musel vypořádávat, přičemž frekvence pobídek k nápravě dokazuje neuspořádaný stav břevnovského konventu a zároveň jeho upřímnou snahu o nápravu.

V následující kapitole ukáži, jak a jaká opatření Josefa II. postihla břevnovsko-broumovský klášter a také, jak jednaly církevní úřady s Chmelem. Chmel se také vyjadřoval k josefinistickým opatřením, která se jeho a kláštera přímo nedotýkaly, a tak je bezpochyby důležité a zajímavé zjistit, jak se k nim stavěl.

Další kapitola o jiných benediktinských klášterech a klášterních statcích úzce souvisí s kapitolou o josefinistických opatřeních, poněvadž všechny ostatní české benediktinské kláštery (s výjimkou kláštera emauzského) byly zrušeny. Bylo by tedy záhodno načrtnout, kterak se tato rozsáhlá opatření odráží v Chmelově korespondenci a jak se staral o statky jemu svěřené a jak se (ne)snažil pomoci zrušeným klášterům.

Jakožto opat nejslovutnějšího českého kláštera musel Chmel komunikovat s Vídní, zemskými úřady i s předními představiteli katolické církve v českých zemích. Ukáží tedy, s jakými významnými osobami doby josefínské se Chmel stýkal a jak o nich psal. V poslední kapitole analytické části se budu věnovat Chmelem odebíraným periodikům. 18. století je dobou rozvoje novinářství a čtení periodik a Chmel nebyl výjimkou z tohoto fenoménu. V závěru shrnu své poznatky o osobě a činnosti Chmela a pokusím se je zasadit do kontextu osvícenské společnosti a myšlení.

1. Prameny

Nejdůležitějším pramenem pro tuto práci je korespondence Jakuba Chmela zasílaná Bonaventuru Müllerovi OSB,¹ uložená v NA ve fondu ŘBB.² Korespondence byla vedena v letech 1786–1805 (od nástupu Chmela do funkce opata až do jeho smrti). Tato práce se však zabývá pouze dopisy z let 1786–1790 včetně. Toto rozpětí bylo zvoleno z praktických důvodů, aby práce nepřekročila rozumný rozsah. Rok 1790 byl také rokem úmrtí Josefa II., což znamenalo změnu v přísnosti opatření vůči klášterům a církvi, byť obecná tendence zůstala shodnou. Inventární položka také obsahuje další dopisy od mnichů adresované Müllerovi a materiály nesouvisející s korespondencí, např. anonymní oslavnou báseň na Josefa II. v latině, či zápisy z různých kapitul. Dopisy Müllera Chmelovi složka obsahuje pouze ojediněle, popř. lze v ní nalézt dopisy Müllera s odpověďmi Chmela psanými na okraj listů. Müllerovy dopisy byly s největší pravděpodobností uloženy v archivu broumovského kláštera, ve kterém Chmel dlouhodobě pobýval, přičemž tento archiv byl po zrušení kláštera částečně rozprodán, poničen a jeho části uloženy v jiných archivech.³ Zvláště při zkoumání nešvarů a přestupků proti klášterní disciplíně je absence popisu událostí z Müllerova pera limitujícím faktorem. Müller byl Chmelovým zástupcem v břevnovském klášteře a jako takový byl důležitým hodnostářem v opatství. I proto má korespondence obsahovou relevanci.

Sledovaný vzorek čítá 46 dopisů různé délky, od drobných lístků až po dopisy na pěti stranách formátu A4, přičemž u většiny z nich se dochovaly obálky s pečeti. Dopisy nebyly nikdy vydány, v odborné literatuře jsem o nich nenašel jedinou zmínku a ani se nezdá, že by z nich někdo čerpal jako z pramene. Dopisy jsou psány latinsky a německy. Čtenáři by se mohlo zdát, že někdy mají později napsané dopisy nižší foliaci

¹ Bonaventura Müller (* 1745, † 1830) pocházel z Vídně. Slavné sliby složil roku 1769, na kněze byl vysvěcen v roce 1773. Vyučoval v klášteře filozofii a teologii, působil jako podpřevor v Polici, převor na Břevnově a přísedící arcibiskupské konzistoře v Praze. Spravoval opatství po smrti Chmela do zvolení Fortunáta Böhma OSB. Viz Beda Franz MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau: Herkunft, Umwelt und Wirkungskreis*, Königstein 1969, s. 269; NA, ŘBB, *Necrologium seu memoriale mortuorum fratrum ac benefactorum ordinis S. Benedicti*, inv. č. 120, fol. 72r.

² NA, ŘBB, *Listy břevnovského opata Jakuba Chmela a j. převoru téhož kláštera Bonaventurovi Müllerovi*, sign. C VI 92, inv. č. 153, kart. 78–80.

Lucie KOCIÁNOVÁ, *Katalog broumovského opatského archivu z roku 1847 v kontextu osudů broumovského kláštera*, bakalářská práce FF UPCE, Pardubice 2017, s. 37.

než ty starší. Dojem je správný, poněvadž dopisy nebyly při archivaci foliovány přísně chronologicky.

Z dalších dobových pramenů klášterní provenience jsem nahlédl do latinsky psaného, v tehdejší době užívaného nekrologia kláštera,⁴ které zaznamenávalo (přestalo být používáno na začátku 20. století) významné mnichy a dobrodince klášterů černých bratří. Zahrnuje už mnichy žijící ve středověku (ty však pouze sporadicky a jen opaty klášterů), systematicky zaznamenávání jsou mniši od poloviny 17. století, což je také doba prvního zápisu do rukopisu. Jde většinou o mnichy z řeholních domů spadajících pod břevnovsko-broumovské opatství, zmiňuje však i mnichy jiných benediktinských klášterů. Nekrologium bylo pravděpodobně pravidelně používáno při chórových modlitbách a byla z něho čtena jména bratří zemřelých v daných den. Tak usuzuji podle ohmataných dolních rohů stran. Navíc nekrologium poskytuje stručné informace o zemřelých mniších (věk, místo narození, doba kněžského svěcení a slavných slibů, funkce v konventu, ...). Chmel totiž v korespondenci nazývá mnichy pouze jejich řeholními jmény, poněvadž on i převor vědí, o koho se jedná. Pro čtenáře by to mohlo být matoucí, a tak doplňuji informace o zmíněných mniších do poznámek pod čarou. Problémem je ovšem občasná nespolehlivost nekrologia v časovém určení kněžských svěcení a slavných slibů. Oproti údajům, uvedeným v databázi řeholníků historického ústavu AV ČR,⁵ se nekrologium někdy odchyluje o několik let.

Důležitým pramenem je také diárium břevnovského kláštera, opět latinsky psané, přesněji jeho třetí svazek.⁶ Ten obsahuje zápisy o denním chodu břevnovského kláštera, liturgii, cestách mnichů a o návštěvách z vnějšku kláštera. Občas však popisuje i významné události za hranicemi zemí České koruny, např. povstání v Rakouském Nizozemí na podzim roku 1789, kterýžto zápis je zakončen prozaickou větou: „*Všechno je to jeden velký zmatek.*“⁷ Na začátku každého kalendářního roku je v diáriu sepsán seznam mnichů břevnovského konventu a jejich funkce. Pisatelem diária byl převor, kterým byl od roku 1786 Bonaventura Müller, a jakožto adresát Chmelových dopisů znal podrobnosti chodu opatství a rozhodoval o obsahu diária, přičemž důležitost jeho

⁴ NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120.

⁵ Historický ústav AV ČR projekt Řeholníci [dále jen „projekt Řeholníci“], <http://reholnici.hiu.cas.cz/> (16. 3. 2023); katalog vychází především z tištěných ročenek *Catalogus vivorum et defunctorum professorum fratrum Ordinis SS. Patris nostri Benedicti*.

⁶ NA, ŘBB, *Diář břevnovského kláštera (Diarium monasterii Brzev.) III. (1782–1792)*, inv. č. 127.

⁷ „*Alles ist ein der größten Verwirrung.*“ – NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 1. leden 1790.

výpustek bude níže ještě zdůrazněna. Z diária lze zjistit podrobnosti o Chmelových nařízeních a o jejich plnění. Stránky diária, na rozdíl o nekrologia, nejsou foliovány, a tak budu zápisy do diária v poznámkách označovat podle dat.

Jako potenciální pramen se jevíly sebrané promluvy ke kapitule broumovského kláštera,⁸ které by mohly osvětlit Chmelův postoj k různým aspektům mnišského života. Ve svázaných promluvách se však žádný Chmelův příspěvek nenachází, byť soubor obsahuje promluvy jeho předchůdců a nástupců. Stejně tak se nedochovaly žádné jeho deníky na rozdíl od Rautenstraucha, z jehož deníků vycházelo už několik generací badatelů.⁹

Důležitým pramenem pro poznání Chmelova života je tištěná brožura *Ehrenrede*,¹⁰ obsahující řeč proslovenou zdoňovským děkanem Johannem Oeplem u příležitosti oslav 50 let Chmelova kněžství. Autor v promluvě vzletnými slovy velebí důstojnost kněze jako obětníka a prostředníka mezi lidmi a Bohem,¹¹ zároveň Chmela vyzdvihuje jako duchovního pastýře lidu, ovšem pouze jako pastýře sekundárního, poněvadž jako učitel na řádovém učilišti vzdělával kněze pro duchovní správu.¹²

Především v dopisech o klášterní disciplíně se Chmel odkazuje na Řeholi sv. Benedikta, přičemž veškeré citace z ní budu uvádět podle českého vydání z roku 1998.¹³ Zvláště v analytických kapitolách je často odkazováno na různé dobové zákony a nařízení, při jejichž dohledávání jsem vycházel z Jakschova *Gesetzlexikonu*.¹⁴

⁸ NA, ŘBB, *Promluvy ke kapitule od doby opata Otmaro Zinkeho (sestavil Jan Nepomuk Rotter v roce 1850)*, inv. č. 73.

⁹ Hojně z nich čerpá B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*; v novějších dobách pak Josef HANZAL, *Osobnost Štěpána Rautenstraucha*, in: Ivan HLAVÁČEK – Marie BLÁHOVÁ (edd.), *Břevnov v českých dějinách: sborník z konference pořádané ve dnech 14. a 15. září 1993 Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti milénia břevnovského kláštera*, Praha 1997, s. 64–68.

¹⁰Johann OEPEL, *Ehrenrede auf das Priesterjubiläum des Hochwürdigsten, Hochwohlgebohrnen Herrn Herrn Jacobus Chmel, Abts zu Brzewniow, und Probstes zu Wahlstadt*, vytiskla Johanna Jeřábková, Praha 1803.

¹¹ „Die Mittler zwischen Gott und den Menschen sind die Priester.“ – Tamtéž, s. 8nn.

¹² Tamtéž, s. 14.

¹³ BENEDIKT – Alžběta FRANECOVÁ (přel.) – Ondřej KOUPIL (ed.), *Regula Benedicti = Řehole Benediktova*, Praha 1998.

¹⁴ Peter Karl JAKSCH (ed.), *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensursachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800*, I–VI, Praha 1828.

2. Literatura

O osobě Chmela je v odborné literatuře pojednáno pouze okrajově a jeho biografie dosud neexistuje. Většinou je zmiňována pouze jeho vědecká činnost¹⁵ nebo několik v odborné literatuře tradovaných poznatků o jeho opatování. Nejobsáhlejší informace o něm obsahuje kniha Bedy Franze Menzela o Chmelově předchůdci v opatské funkci, která také obsahuje nejucelenější informace o břevnovsko-broumovském opatství v 2. polovině 18. století. Nepostradatelná je práce Milady Vilímkové a Pavla Preisse o břevnovském opatství, ve které autoři Chmelovu činnost zmiňují sice stručně, ale publikace obsahuje mnohé informace zvláště ke stavební činnosti na klášterních statcích.¹⁶ Zmíněn je také v práci Jeronýma Růžičky o dějinách břevnovského a broumovského kláštera, ve kterém je jeho opatování vykresleno velmi negativně.¹⁷

K pochopení intelektuálního prostředí, ve kterém Chmel působil na pražské univerzitě, a doby, ve které byl představeným nejvýznamnějšího českého kláštera, bylo nutné prostudovat práce Eduarda Wintera, a to jak jeho již klasickou práci o josefinismu, tak jeho biografii Ferdinanda Kindermanna,¹⁸ dále pak díla Ulricha Lehnera k tématům katolického osvícenství a fungování benediktinských klášterů v době osvícenství.¹⁹ Oba zmínění autoři spíše sympatizují s proudem, který lze *cum grano salis* označit za katolické osvícenství, byť jejich přístup není prost nedostatků, např. u Wintera je patrná snaha o účelový výběr co nejnegativnějších ukázek klášterních nešvarů,²⁰ u Lehnera je pak patrná nikoliv bezproblémová definice katolického osvícenství.²¹ K otázce rušení klášterů, tak palčivě aktuální v 80. letech 18. století, a generálních seminářů není

¹⁵ *Scriptores ordinis S. Benedicti qui 1750–1880 fuerunt in imperio Austriaco-Hungarico*, Vídeň 1881, s. 43.

¹⁶ Milada VILÍMKOVÁ – Pavel PREISS, *Ve znamení břevna a růží: historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*, Praha 1989.

¹⁷ Jeroným RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*, Praha 2013.

¹⁸ Eduard WINTER, *Der Josefismus und seine Geschichte: Beiträge zur Geistesgeschichte Osterreichs 1740–1848*, Brno 1943; TÝŽ, *Ferdinand Kindermann Ritter von Schulstein (1740–1801), der Organisator der Volksschule und Volkswohlfahrt Böhmens: ein Lebensbild nach archivalischen Quellen*, Augsburg 1926.

¹⁹ Ulrich LEHNER, *The Catholic Enlightenment: The Forgotten History of a Global Movement*, New York 2016; TÝŽ, *The Enlightened Monks: The German Benedictines, 1740–1803*, New York 2011.

²⁰ E. WINTER, *Der Josefismus*, s. 146–159.

²¹ V hodnocení Lehnerova přístupu se ztotožňuji s názory Pěčka, který Lehnerovy příklady katolického osvícenství označuje za „nehomogenní konglomerát“. Viz Vít PĚČEK, *Ženatý kněz? Debata o celibátu v českých zemích v době osvícenství*, diplomová práce FF MU, Brno 2020, s. 9.

možné opomenout práce Ondřeje Bastla.²² Rozličnými tématy týkajícími se osvěcenství v českých zemích se zabýval sborník *Post tenebras spero lucem*²³ editovaný Jaroslavem Lormanem a Danielou Tinkovou a minulý rok vydaná kniha Tinkové o osvěcenství v českých zemích.²⁴ Pro získání přehledu o novinářské činnosti 18. století jsem nahlédl do práce Aladara Quida Przedaka²⁵ o časopisectví na konci 18. století. Dobovou publicistickou a vydavatelskou činností doby osvěcenské se také zabírali Josef Volf a kolektiv okolo Michaela Wögerbauera.²⁶ Specificky náboženskou publicistikou se dosud nejobširněji zabýval Vít Pěček.²⁷

O dějinách působení benediktinského řádu v českých zemích dosud nejobsáhleji pojednal Johannes Zeschick.²⁸ Raným dějinám kláštera a jeho fungování ve středověku se věnují práce Josefa Šrámka²⁹ a různé sborníky, vydané ku příležitosti 1000. výročí založení kláštera v roce 1993.³⁰ Není samozřejmě možné opomenout již zmíněnou publikaci z pera Vilímkové a Preisse. Osudy kláštera v novověku a také dějinami jiných benediktinských klášterů se zabýval také broumovský mnich Vavřinec Jan Křtitel Wintera na přelomu 19. a 20. století, byť o Chmelovi ve Winterových pracích najdeme jen letmé zmínky.³¹

²² Ondřej BASTL, *Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II.*, Historická geografie 28, 1995, s. 155–182; TÝŽ, *Formování „josefínských“ kněží a otázka generálních seminářů*, HOP 1, 2009, č. 2, s. 109–118.

²³ Jaroslav LORMAN – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého a moravského osvěcenství*, Praha 2009.

²⁴ Daniela TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích. I., Formování moderního státu (1740–1792)*, Praha 2022.

²⁵ Aladar Quido PRZEDAK, *Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens in Böhmen*, Heidelberg 1904.

²⁶ Josef VOLF, *Dějiny novin v Čechách do r. 1848*, Praha 1930; Claire MÁDLOVÁ – Michael WÖGERBAUER – Petr PÍŠA, *Na cestě k "výborně zřízenému knihkupectví": protagonisté, podniky a síť knižního trhu v Čechách (1749–1848)*, Praha 2019.

²⁷ Vít PĚČEK, *Časopis Religion und Priester. Pokus o analýzu publicistického diskursu katolických teologů v době josefínských reforem*, bakalářská práce FF UK, Praha 2018.

²⁸ Johannes Nepomuk ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha 2007.

²⁹ Josef ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, Praha 2016; TÝŽ, *Mezi normou, reformou a praxí: proboštní benediktinských klášterů v Čechách a na Moravě ve středověku*, Olomouc 2016.

³⁰ Johannes HOFMANN (ed.), *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr, Sankt Ottilien 1993; Milénium břevnovského kláštera (993–1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*, Praha 1993.

³¹ Vavřinec Jan WINTERA, *Geschichte der protestantischen Bewegung in Braunau*, MdV 31, 1893, s. 13–42, 103–128, 237–262; TÝŽ, *Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit der zwei ersten schlesischen Kriege (1740–1746)*, Brno 1889; TÝŽ, *Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit des dritten schlesischen Krieges*, SuM 35, 1914, s. 439–463, 586–606.

Ediční poznámka

V textu je hojně citováno z německy i latinsky psaných pasáží z Chmelových dopisů. Německé nevydané texty byly upravovány podle edičních pravidel marburské Archivní školy,³² oproti tomu při transkripci latinských textů bylo užito pravidel Bohumila Ryby pro přepis latinských textů.³³

Označování kněží a osob přináležejících k benediktinskému řádu, kteří se v práci hojně objevují, se řídí následujícími pravidly: 1. v historickém výkladu o době před nástupem Chmela do opatské funkce nejsou řeholníci označováni zkratkou benediktinského řádu; 2. benediktiny v oddílech o Chmelově opatování budou označeny zkratkou *OSB* pouze při první zmínce; 3. označení kněžství se vynechává, poněvadž v Chmelově době nežili na Břevnově žádní laičtí bratři, a všichni v práci zmínění benediktini byli kněžími, navíc všichni významní představitelé kláštera byli kněžími, a tak by toto označení bylo nadbytečným.

Křestní jména jsou uváděna v počestěné formě, pokud není výlučně německé či latinské znění jména v odborné literatuře již pevně zavedeno. Životní data objevující se u jmen osob označují roky jejich narození a smrti, u opatů klášterů jde o léta jejich vlády, pokud není uvedeno jinak.

³² *Grundsätze für die Textbearbeitung im Fachbereich Historische Hilfswissenschaften*, Archivschule Marburg, <https://www.archivschule.de/de/ausbildung/transkriptionsrichtlinie> (16. 3. 2023).

³³ Bohumil RYBA, *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů* (B. Ryba), https://is.muni.cz/el/1421/jaro2013/AR2B62/um/Ryba_1_.pdf (30. 12. 2022).

3. Dějiny benediktinského kláštera na Břevnově a Broumově do roku 1786

a) Břevnovský klášter do začátku husitských válek

Rok založení nejstaršího benediktinského kláštera na území českých zemí není přesně znám, bezpečně doložena je jeho existence až v roce 993, pravděpodobně byl však zřízen již dříve. Šlo o fundaci Boleslava II. a pražského biskupa, sv. Vojtěcha.³⁴

Za knížete Břetislava byly roku 1039 do vlasti přineseny ostatky sv. Vojtěcha, k němuž se mniši z Břevnova jako ke svému zakladateli nemálo hlásili.³⁵ V této době se v Čechách objevil druhý benediktinský světec, který ale nikdy nebyl oficiálně kanonizován, a to sv. Vintíř, šumavský poustevník původem z niederaltaišského kláštera, který byl břevnovským opatem Meginhardem pohřben v konventním kostele.³⁶ Roku 1048 získal břevnovský klášter novou výspu na Moravě, když kníže Břetislav založil probošství na Rajhradě.³⁷ Už ke konci 11. století se začalo konstituovat přednostní postavení břevnovského kláštera mezi ostatními kláštery černých bratří.³⁸ Právě 11. a 12. století bylo dobou nejrozsáhlejšího zakládání benediktinských klášterů v českých zemích, ale pro tuto práci mají význam jen některé z nich a jejich stručné dějiny budou uvedené v příslušné kapitole.³⁹

Dalším významnějším obdobím rozkvětu bylo pro klášter 13. století. Za Přemysla Otakara I. získal klášter polický újezd, kde vzniklo jeho první probošství a odkud kolonizace postupovala dál na dnešní Broumovsko.⁴⁰ Kvůli vydání Přemyslova Velkého privilegia české církve byly také přepisovány již časem sešlé listiny nebo sepisovány nové, dokazující domnělá privilegia z dob dávno minulých.⁴¹

³⁴ J. ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství*, s. 17–26.

³⁵ Tamtéž, s. 31–33.

³⁶ Ke sv. Vintíři viz Petr KUBÍN, *Svatý Vintíř: poustevník, kolonizátor a diplomat = Der Heilige Gunther: Einsiedler, Kolonisateur und Diplomat*, Praha 2016.

³⁷ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 38.

³⁸ J. ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství*, s. 34.

³⁹ Viz kapitolu *Chmel a jiné benediktinské kláštery a klášterní statky*.

⁴⁰ Tamtéž, s. 155–158.

⁴¹ Tamtéž, s. 60–61; ke shrnutí problematiky břevnovských falz viz J. ŠRÁMEK, *Břevnovská listinná falza a počátky osídlování Broumova pohledem současného dějepisce*, in: J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. xxxiii–xliv.

Ve sporu Václava I s královcem Přemyslem stál klášter spíše na Václavově straně.⁴² Vzpurný královec, už za svého legitimního panování, projevil klášteru přízeň, když mu po bitvě u Kressenbrunnu věnoval získané ostatky sv. Markéty, která později, po husitských válkách, zastínila dosavadní zasvěcení kostela sv. Benediktu, sv. Vojtěchu a sv. Diviši, přičemž poslední jmenovaný byl užíván jako zástupce dosud nedovoleného kultu sv. Vintře.⁴³

Po nástupu Jana Lucemburského na český trůn se klášteru nevedlo o moc lépe než za interregna. Jan Lucemburský zastavoval klášterní majetky dle své potřeby a benediktini ztráceli své prestižní postavení na úkor mladších a dynamičtějších řádů. V rámci benediktinského řádu v Čechách probíhala snaha o integraci kláštera do jediné provincie v souladu s programem IV. lateránského koncilu, v jejímž čele by samozřejmě stál břevnovský klášter.⁴⁴

Nákladná politika opatů ve 14. století se neblaze podepisovala na mravním i hospodářském stavu kláštera, jak dokazují biskupské vizitace. Emblematickým pro toto období je opatování Jindřicha z Lochovic (1381–1385), který musel být pro svou neschopnost z funkce odstraněn.⁴⁵

b) Od začátku husitských válek do konce třicetileté války

V předvečer husitských válek se novým opatem stal Mikuláš z Jistebnice (1419–1426), který prozíravě spolu s dalšími mnichy přesídlil do lépe bránitelného broumovského probošství. Ostatní mniši utekli do Rajhradu nebo odešli do ústraní, aby přečkali válečného období. Mikulášovo rozhodnutí se ukázalo jako prozíravé, protože v květnu 1420 byl břevnovský klášter husity přepaden, vyloupen a zapálen. Od husitských válek opati trvale pobývali v Broumově, který byl blíže katolickému Slezsku.⁴⁶

Klidnější období míru po husitských válkách skončilo počátkem války Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem. Na polickém a broumovském panství operovaly

⁴² J. ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství*, s. 62–63.

⁴³ J. ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství*, s. 63–64; k vývoji patrocinia břevnovského kostela viz M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 47.

⁴⁴ J. ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství*, s. 71–73.

⁴⁵ Tamtéž, s. 73–80.

⁴⁶ Tamtéž, s. 81–83, 173–183; Petr SOMMER – Pavel VLČEK, *PRAHA 6 – BŘEVNOV; Benediktinské arcioopatství sv. Markéty [...]*, in: P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 598.

uherské jednotky vpadnuvší sem ze Slezska. Uhři z broumovského výběžku definitivně odešli až v květnu 1472. Během následujících válek mezi Vladislavem II. a Matyášem Korvínem se Broumov stal místem jednání mezi Vladislavem a slezskými a lužickými spojenci Korvína.⁴⁷

Za opata Jakuba I.⁴⁸ (1515–1537) byl vývoj poměrně klidný. Za jeho opatování se na český trůn dostal habsburský rod v osobě Ferdinanda I. Za prvních Habsburků se i na dříve katolických panstvích, jako byl případ toho broumovského, začaly šířit protestantské myšlenky původem z Německa.⁴⁹ Nemalou měrou k tomu přispěla i laxnost opatů.⁵⁰

Na začátku 17. století se stal opatem Wolfgang Selender z Prošovic (1602–1619),⁵¹ převor v klášteře sv. Jimrama v Řezně.⁵² Selender ve své funkci postupoval různě, a tak se mu povedlo pozvednout klášter mravně i hospodářsky. Podařilo se mu alespoň částečně opravit chátrající břevnovský klášter a usiloval o zavření broumovského protestantského kostela.⁵³ Selender nakonec zemřel v exilu v domašovském probošství, přínáležejícím k Rajhradu, poněvadž v lednu 1619 byl broumovský klášter zabaven direktoriem.⁵⁴ Po Selenderově smrti nastalo krátké období sedisvakance do roku 1621. Následující opati se snažili od vítězného císaře získat peníze na opravu zdevastované kláštera, avšak marně.⁵⁵

c) Od konce třicetileté války do roku 1786

2. polovina 17. století byla mnohem klidnější, vzhledem k absenci celoevropských válečných konfliktů a nepochybně jiným společenským poměrům, v nichž se mohl odvíjet osud břevnovského kláštera. Zlatá, barokní doba kláštera začala zvolením Tomáše Sartoria (1663–1700), broumovského rodáka. Jeho snahy byly komplikovány

⁴⁷ Tamtéž, s. 183–190.

⁴⁸ Proto je někdy Jakub Chmel, hrdina této práce, označován jako *Jakub II.* nebo *Jakub II. Chmel.*

⁴⁹ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 47–50.

⁵⁰ V. J. WINTERA, *Geschichte der protestantischen Bewegung in Braunau*, MdV 31, 1893, s. 14–18.

⁵¹ V. J. WINTERA, *Geschichte*, MdV 31, 1893, s. 25; k Selenderově osobě srov. J. N. ZESCHICK, *Abt Wolfgang Selender von Prossowitz OSB: ein Leben für die katholische Erneuerung in Bayern und Böhmen*, Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6, 1972, s. 267–307.

⁵² J. N. ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky*, s. 27–28; M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 51.

⁵³ V. J. WINTERA, *Geschichte*, s. 25–27.

⁵⁴ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 52.

⁵⁵ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 53–57; J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 105–107.

neposlušností broumovských měšťanů, kteří mu po zvolení odmítli složit hold, a roku 1680 se proti němu poddaní broumovského panství vzbouřili. Jeho renovační činnost komplikovaly časté požáry.⁵⁶ Roku 1686 se projevila odstředivá tendence rajhradského probošství, kdy tamější kapitula požadovala právo svobodné volby probošta. Spor byl s pomocí vídeňského nuncia vyřešen kompromisem, přičemž jako navrhovaní kandidáti měli být prezentováni střídavě mniši z Břevnova a Rajhradu.⁵⁷

Po Sartoriově smrti se opatské berle ujal Otmar Zinke (1700–1738). O jeho činnosti jsme dalekosáhle informováni díky Menzelově monografii.⁵⁸ Zinke byl nadaným hospodářem, a mohl si tak dovolit rozsáhlé přestavby klášterních budov, vybudování mnoha nových a nákup nových statků. Roku 1703 zakoupil panství Lehnické Pole, ke kterému v následujících letech přikupoval další panství,⁵⁹ a v roce 1705 získal statek Kladno od vévodkyně toskánské.⁶⁰ Nové stavby klášterních budov navrhoval Kryštof Dietzenhofer.⁶¹ Za Zinkeho opatování tak bylo rozšířeno probošství v Polici a barokně byly obnoveny budovy i kostely na Břevnově a v Broumově.⁶² Z jeho doby pochází také mnoho barokních kostelů v broumovském výběžku, navrhovaných především Kiliánem Ignácem Dietzenhoferem.⁶³

K Zinkeho době se váže také tzv. spor o exempci. V tomto sporu šlo o pasivní exempci břevnovsko-broumovského opatství. Pasivní exempce se vztahovala na osobu opata ve vztahu k udržování disciplíny v kláštorech, tedy měl právo vizitovat a napravovat kláštery jemu podřízené. Také dohlížel na volby jemu podřízených opatů.⁶⁴ Duch i litera tridentského koncilu přílišné nezávislosti klášterů nepřála, a tak rostla moc biskupů na úkor opatů.⁶⁵ První náznaky novodobého sporu o exempci se objevily při

⁵⁶ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 63; k broumovské rebelii srov. Jaroslav ČECHURA, *Broumovská rebelie*, Praha 1997.

⁵⁷ J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 115.

⁵⁸ B. F. MENZEL, *Abt Othmar Daniel Zinke 1700–1738: ein Prälat des Böhmisches Barocks*, Augsburg 1978.

⁵⁹ Tamtéž, s. 236nn.

⁶⁰ Tamtéž, s. 247n.

⁶¹ K činnosti otce a syna Dietzenhoferových viz Heinrich Gerhard FRANZ, *Christoph und Kilian Ignaz Dietzenhofer im Dienste von Abt Otmar Zinke*, in: J. HOFMANN (ed.), *Tausend Jahre Benediktiner*, s. 381–400.

⁶² J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 121.

⁶³ K Zinkeho kostelům viz Bohumír PRŮKOP – Jiří KOTALÍK, *Broumovská skupina kostelů: průvodce školou českého baroka v kraji pískovcových skal*, Vernéřovice 2007.

⁶⁴ B. F. MENZEL, *Exemptionsstreit zwischen den Äbten von Břevnov-Braunau und den Prager Erzbischöfen 1705–1758*, *Bohemia Jahrbuch des Collegium Carolinum* 17, 1976, č. 1, s. 53.

⁶⁵ Tamtéž, s. 54–55.

volbě Tomáše Sartoria. Kardinál Harrach si totiž přál, aby u volby byli přítomni arcibiskupští komisaři.⁶⁶ Spor se ještě vyostřil za Otmara Zinkeho. Ten se s arcibiskupem Janem Josefem Breunerem přel kvůli přítomnosti arcibiskupských komisařů na volbách opatů. Zinke byl ochoten připustit pouze přítomnost císařských komisařů. Jak arcibiskup, tak Zinke byli neústupní a kvůli tomu musel Václav Košín, který byl zvolen opatem Sázavského kláštera v roce 1703, čekat na opatskou benedikci plných šest let.⁶⁷ Do sporu byli zataženi i rakouští vládci, vídeňská nunciatura a papežové. Různice se táhly do 50. let, kdy vyvrcholily v roce 1758 procesem v Římě, kam se musel dostavit opat Bedřich Grundmann. Spor byl ukončen v neprospěch opatství a všechna jeho předchozí privilegia byla zrušena.⁶⁸

Zinke zakončil svou pozemskou pouť roku 1738 a namísto něho byl zvolen Benno II. Löbl (1738–1751). Jeho doba je poznamenána válkou o rakouské dědictví. Během ní byl klášter postižen opakovaným vymáháním kontribucí, rabováním a ložirováním vojsk. Löbl se snažil, seč mohl, aby ještě během války obnovil poškozený klášterní majetek.⁶⁹ Klášter byl po válkách naprosto zdevastován. Probošství v Lehnickém Poli se ocitlo v cizím státě a Löblův plán na založení šlechtické akademie byl nyní neuskutečnitelný.⁷⁰ Hojně podporoval pěstování věd a umění a na broumovském panství založil přádelní školu.⁷¹

Jeho snahy opět narušila válka mezi Fridrichem II. a Marií Terezií, nazývaná později jako válka sedmiletá. Podobně jako za války předchozí, byl broumovský klášter postižen vpády pruských vojsk pod vedením generála La Motte de Fouqué, který se při jednom ze svých pobytů na Broumovsku ubytoval v klášteře a v opatském sále nechal sloužit protestantskou bohoslužbu. Vzhledem ke strategické pozici zde pobývala i rakouská vojska, což zdecimovalo zdejší zemědělství, že Grundmann osobně prosil Marii Terezii o intervenci. Břevnovský klášter oproti tomu využívaly francouzsko-bavorské

⁶⁶ Tamtéž, s. 70–76.

⁶⁷ Tamtéž, s. 77–79.

⁶⁸ Tamtéž, s. 122–129.

⁶⁹ Srov. V. J. WINTERA, *Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit der zwei ersten schlesischen Kriege (1740–1746)*, Brno 1889.

⁷⁰ E. WINTER, *Der Josefismus*, s. 23–25.

⁷¹ V. J. WINTERA, *Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit des dritten schlesischen Krieges*, SuM 35, 1914, s. 440; J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 131–135.

jednotky. Celkové škody na majetku kláštera údajně činily ohromujících 1 107 195 zl.⁷² Navzdory enormním škodám pokračovala oprava Břevnova. Grundmannův nešťastný život skončil v roce 1773.⁷³

Jeho nástupcem a posledním opatem před samotným Jakubem Chmelem byl rodák ze severních Čech František Štěpán Rautenstrauch (1773–1785). V době studií se seznámil s Karlem Heinrichem Seibtem a stal se jeho přítelem.⁷⁴ Vědecky se zabýval především kanonickým právem a jeho publikace *Prolegomena in ius ecclesiasticum* se měla stát učebnicí kanonického práva. Dělo se tak proti vůli arcibiskupa Příchovského. Marie Terezie ovšem byla učebnicí nadšená a věnovala Rautenstrauchovi dar, který mu měl předat sám Příchovský.⁷⁵ Odtud jeho kariéra strmě stoupala a v roce 1773 se stal opatem. Často se setkával s císařovnou a přátelil se s nejvyššími státními představiteli. Vypracoval návrh na zvýšení minimálního věku pro skládání slavných slibů na 24 let. Také byl pověřen dohledem nad reformou teologického vzdělávání v celé monarchii, v důsledku čehož se v klášteře téměř vůbec nezdržoval.⁷⁶

Své privilegované postavení si udržel i za Josefa II., za jehož vlády se podílel na zřizování generálních seminářů, byť ne ve všech plánech Josefa podporoval. Rautenstrauch např. odmítal odstranění latinského jazyka z výuky teologie.⁷⁷ Navrhoval, a také obhajoval, aby v zájmu prohloubení tolerance a pochopení alumni generálních seminářů četli knihy napsané protestantskými autory.⁷⁸ Z jeho deníků vysvítá, že mezi jeho oblíbené autory patřili Voltaire, Montesquieu a němečtí osvícenci.⁷⁹ Jeho pozemská pouť skončila 30. září 1785 v Egeru v Uhersku během vizitace teologických ústavů.⁸⁰ Za Rautenstrauchova nástupce byl zvolen jeho učitel, spolupracovník a protivník ve volbě roku 1773, Jakub Chmel.

⁷² Srov. V. J. WINTERA, *Die Benediktinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit des dritten schlesischen Krieges*, s. 439–463, 586–606.

⁷³ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 101.

⁷⁴ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 45.

⁷⁵ Tamtéž, s. 104–109.

⁷⁶ Tamtéž, s. 252.

⁷⁷ Tamtéž, s. 174.

⁷⁸ E. WINTER, *Der Josefismus*, s. 191.

⁷⁹ J. HANZAL, *Osobnost Štěpána Rautenstraucha*, in: I. HLAVÁČEK – M. BLÁHOVÁ (edd.), *Břevnov v českých dějinách*, s. 67.

⁸⁰ J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 147.

d) Jakub Chmel

Jakub Chmel se narodil 26. října 1727 v Hradci Králové.⁸¹ K jaké národnosti patřil Chmel, nelze říct s jistotou. Hradec bylo většinou české město a během opatské volby pro něj prý hlasovali z většiny etničtí Češi,⁸² takže je minimálně pravděpodobné, že byl etnický Čechem, čemuž by nasvědčovalo i jeho příjmení. V korespondenci se žádný náznak jeho národnosti neobjevuje.

Chmel byl pokřtěn 27. října jako Šimon Juda.⁸³ Jeho otec se jmenoval Matyáš Antonín Chmel, matka slula Alžběta.⁸⁴ Rodiče se záhy i s malým Šimonem přestěhovali do Trutnova. Bylo v něm rozpoznáno intelektuální nadání, a tak ho rodiče poslali na gymnázium do Broumova. První třídy ale vystudoval na gymnáziu královéhradeckém, pak se vrátil zpět do Broumova. Po absolvování gymnázia požádal Chmel opata Bennona Löbla o přijetí do kláštera, ten ale tento krok podmínil dalším studiem a také rozmyšlením žádosti Chmelem. Souhlas se vstupem do kláštera tak Chmel obdržel až na samém konci studia filozofie na pražské univerzitě.⁸⁵ Slavné sliby pak složil 1. května 1748. V broumovském klášteře si na řádovém učilišti doplnil filozofická studia, pak byl poslán do Břevnova, kde měl studovat teologii. V roce 1754 přijal kněžské svěcení a svou primiční mši sv. slavil 6. října v konventním kostele sv. Vojtěcha v Broumově. Opat Bedřich Grundmann se nadějněho mnicha rozhodl vyslat na univerzitu, aby si rozšířil teologické obzory.⁸⁶

V letech 1756–1767 vyučoval Chmel teologii na řádovém studiu na Břevnově, kde byl také Rautenstrauchovým učitelem.⁸⁷ V roce 1757, v druhém roce sedmileté války, se spolu s Jeronýmem Frídou, o kterém ještě uslyšíme v rámci rozboru Chmelovy korespondence, v době obsazení břevnovského kláštera zdržoval v sázavském opatství. Poté se vrátil do Břevnova a se studenty řádového učiliště se odebral do Kladna, kde měli

⁸¹ Menzel uvádí jako místo narození Trutnov, jsem však přesvědčen, že Oepel měl spolehlivější informace, když mohl hovořit přímo s Chmelem. Viz B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 271; J. OEPEL, *Ehrenrede*, s. 10.

⁸² Václav Vladivoj TOMEK, *Příběhy kláštera a města Police nad Medhují*, Praha 1881, s. 306.

⁸³ Jméno Jakub tedy bylo jeho řeholním jménem.

⁸⁴ SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Hradec Králové, *Matrika NOZ 1715–1733*, sign. 51-5, fol. 170r, <https://matriky.online/zamorsk/051-00005/1/#zoom=0.874&x=0.500&y=0.351> (31. 3. 2023).

⁸⁵ J. OEPEL, *Ehrenrede*, s. 10n.

⁸⁶ Tamtéž, s. 12nn.

⁸⁷ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 95.

pokračovat ve svých studiích.⁸⁸ Po válce si ho opat Grundmann vybral jako svého sekretáře, mimo to působil v Broumově jako archivář a prefekt gymnázia.⁸⁹ Poté byl roku 1770 přesunut jako převor do Police.⁹⁰ V témže roce se vrátil do Prahy s Odilonem Aulichem, aby s ním vyšetřoval podezření ohledně pravověrnosti některých Rautenstrauchových tezí. Následně se stal břevnovským převorem a jako takový po smrti opata Grundmanna spravoval opatství do volby nového opata.⁹¹ Ta se konala 15. března 1773 v Broumově. Podle Tomka Rautenstrauch během volby obdržel 38 hlasů, Chmel 30 a další kandidáti celkem devět hlasů. V druhém kole pak Rautenstrauch obdržel 50 hlasů oproti 27 hlasům pro Chmela.⁹² Odkud čerpal Tomek své informace, není jasné. Zápis z volby počet mnichů neuvádí.⁹³

Chmel po svém neúspěchu ve volbě působil jako převor na Břevnově. V roce 1774 byl jmenován prodirectorem teologické fakulty jakožto Rautenstrauchův zástupce.⁹⁴ Roku 1779 Rautenstrauch odstranil Chmela z pozice převora kvůli neshodám v řízení břevnovského kláštera, zvláště ho naštvalo Chmelovo samovolné odeslání mnichů do Broumova. Rautenstrauch odůvodnil své rozhodnutí tím, že Chmel potřebuje dostatek času pro výkon funkce prodirektora. Chmel se mu pomstil stížností podanou zemskému guberniu, což mu ale nebylo nic platné. Byl odstraněn z funkce prodirektora a přesunut jako převor do Police a od té doby mezi ním a Rautenstrauchem panovala nevraživost.⁹⁵ Po smrti opata Rautenstraucha byl zvolen opatem během volby 10. ledna 1786.⁹⁶ Umírá 21. října 1805, jak je uvedeno v klášterním nekrologiu.⁹⁷

Chmel byl slovným teologem. Tiskem byly vydané tři jeho práce. Jeho první kniha *De officio hominis erga Deum*⁹⁸ pojednává o nutnosti zaměření všech činů k Bohu,

⁸⁸ V. J. WINTERA, *Die Benediktinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit des dritten schlesischen Krieges*, s. 448–449.

⁸⁹ Ivana PEŠOUTOVÁ, *Chmel, Jacobus, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/lat/1.d.ii?hal~1000130135> (14. 3. 2023).

⁹⁰ J. OEPEL, *Ehrenrede*, s. 14.

⁹¹ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 111.

⁹² V. V. TOMEK, *Příběhy*, s. 306.

⁹³ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 255.

⁹⁴ Tamtéž, s. 116.

⁹⁵ Tamtéž, s. 133n.

⁹⁶ J. OEPEL, *Ehrenrede*, s. 16; zápis z volby se nedochoval.

⁹⁷ NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 170r.

⁹⁸ Jakub CHMEL, *De Officio Hominis Erga Deum: Seu De Obligatione Referendi Omnia Opera In Deum Finem Ultimum, Eiusque Gloriam. Tractatus Theologico-Ethicus. Intermixtis Opportune Varii Argumenti Animadversionibus Theologico-Criticis In Tres Partes Distributus*, sumptibus Matthaei Rieger, Augusta Vindellicorum 1765.

dále pak vydal publikaci *Vindiciae concilii oecumenici VI.*⁹⁹ o herezi monotheletismu a jako poslední byla vydána jeho práce *Apologia singularis*¹⁰⁰ o nutnosti milosti Boží pro vyvarování se hříchu. V roce 1777 vydal také jansenistickou knihu o ideálním duchovním pastýři *Pastor bonus* od Johanna Opstraeta. Tato kniha se nacházela od roku 1766 na indexu zakázaných knih.¹⁰¹ Pravděpodobně tedy alespoň sympatizoval s jansenismem, tehdy rozšířeným v rakouské monarchii.

⁹⁹ J. CHMEL, *Vindiciae Concilii Oecumenici VI. Quae Aequitas Et Veritas Censurae Synodalis Adversus Honorium I. Pontificem Eiusdemque Ad Sergium Patriarch. Cp. Epistolas Postliminio Vindicantur. Praemissa Dissertatione Historica De Origine, Progressu, Fatisque Ac Exitu Haeresis Monothelitarum Selectioribus Scholiis, Notisque Critis Illustrata*, sumptibus Feliciani Mangoldt et filii, Praga 1777.

¹⁰⁰ J. CHMEL, *Apologia Singularis Orthodoxae Catholicaeque Doctrinae De Morali Hominis Impotentia Solis Naturae Vitiatae Viribus Servandi Legem Dei Naturalem Et Peccata Devitandi Sine Efficiaci Auxilio Medicinalis Gratiae Christi. Adversus Inconsultas Catholici Jurisconsulti Censuras Ss. Patribus, Conciliis, Ipsique Tridentinae Synodo Per Latus Anonymi De Immit. Christi Inconsulte Inflictas*, litteris Francisci Gerzabek, Praga 1787.

¹⁰¹ E. WINTER, *Der Josefismus*, s. 159.

4. Chmel a klášterní život na Břevnově v zrcadle jeho korespondence

a) Disciplína

I. Náprava disciplíny

Snaha o napravení mravů břevnovských mnichů se vine Chmelovými dopisy jako červená nit. Ze začátku svého funkčního období byl pravděpodobně nakloněn úlevám v mnišském životě, ale vyčkával, jaká budou další opatření týkající se klášterů: „*Dnešní okolnosti vyžadují jiný systém mnišské disciplíny, která aby byla pevně stanovena, již delší dobu potřebuje přehodnocení, dokud nezjistíme, co se chystá ohledně řeholníků.*“¹⁰² O dva roky později v roce 1788 Chmel píše, že po časech uvolňování přísnosti řeholního života a klauzury doufá v horlivost bratří ve zbožnosti.¹⁰³ Jeho otevřenost úlevám tedy už tou dobou byla pryč, když viděl, že žádná tvrdší opatření klášter nepostihla.

Nejobširněji se Chmel mnišské disciplíně věnoval v dopise Müllerovi ze sklonku roku 1789, kde také uvádí nejrozsáhleji své argumenty a dává převorovi směrnice pro nakládání s neposlušnými bratry.¹⁰⁴ Z dopisu vysvítá, že neutěšený stav kláštera řešil s pražským arcibiskupem Příchovským, který ho žádal o zaslání dopisu břevnovským mnichům, ve kterém by konventu sdělil důvody odmítnutí rozličných proseb mnichů. Příchovský si také přál, aby ho Chmel dále informoval. Toto obrácení se na arcibiskupa můžeme vidět jako důsledek sporu o exempci, který umenšil moc opatů na úkor biskupů. Chmel tedy uvádí zásadu sv. Pavla (2 Tim 4, 2), kterou se řídí jako představený konventu a kterou cituje ve své Řeholi i sv. Benedikt: „*Usvědčuj, zakazuj, povzbuzuj.*“¹⁰⁵ Jeho druhým vodítkem je pokyn sv. Benedikta pro opaty: „*S neukázněnými a neklidnými at' jedná přísněji.*“¹⁰⁶ Tím však jeho seznam autorit nekončí a uvádí pasáž z 11. homilie na knihu Ezechiel od sv. Řehoře Velikého, která se vztahuje ke kárání duší svěřených představenému: „*Bázlivé povahy, pokud spáchají snad nějaké přestupky, je třeba*

¹⁰² „*Modernae rerum circumstantiae aliud disciplinae monasticae systema exigunt, quod ut firmum subsistat, longiori deliberatione indiget, donec sciamus, quae hucusque in recondito circa religiosos latent.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 30. června 1786, fol. 215–216.

¹⁰³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 25. října 1788, fol. 271.

¹⁰⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 29. prosince 1789, fol. 294–296.

¹⁰⁵ BENEDIKT – O. KOUPIL (ed.), *Řehole*, s. 19.

¹⁰⁶ Tamtéž.

obviňovat mírně, protože kdyby byly pokárány příliš ostře, byly by zlomeny spíše než napraveny. Ale drzé a protivné myslí, jestliže byly jemně pokárány, jsou touto mírností vyprovokovány k větším prohřeškům. [...] Avšak tvrdé myslí, pokud nebudou zasaženy otevřeným pokáráním, v žádném případě nepoznají zlo svých činů. Neboť často si drzí myslí, že zhřešili jen do té míry, do jaké byli potrestáni za své přečiny, a tak si všímají jen lehcích prohřešků, které byly potrestány mírněji, a ty které byly potrestány přísněji, považují za závažnější.¹⁰⁷ Sv. Řehoř Veliký je jediným církevním Otcem, který je zmiňován v Chmelových dopisech, a citáty z Řehořova díla se objevují i v Chmelových teologických pracích,¹⁰⁸ je tedy možné se domnívat, že Chmel měl Řehořovo dílo ve zvláštní oblibě, což je pochopitelné, když sv. Řehoř také náležel mezi syny sv. Benedikta. V souladu s naukou sv. Řehoře Chmel uvádí, že nekající, neposlušní a drzí řeholníci nemají žádného prospěchu z ducha blahosklonnosti. Dále píše, že vodítkem při posuzování přestupků mu není jen nauka sv. Řehoře, ale i osobní zkušenost. Na konci odstavce můžeme postihnout větu s příděchem rezignace a zklamání: „*Ale marný je hněv bez moci.*“¹⁰⁹

Převoru také dává pokyny, jak reagovat na námitky neposlušných mnichů: „*Aby mohlo být zlo vykořeněno, zvládnou toho v pravý čas mnoho, ale vy musíte stát při mne, a když si tyto lidé budou stěžovat na přísná vyjádření, nesmíte jim dát za pravdu, ale musíte jim říct, že si je kvůli svému vzpurnému chování plně zaslouží a měli by raději podle Řehole odprosit své právoplatné představené kvůli svému nepatřičnému chování vůči nim [představeným] a neměli by upustit od zadostiučinění [...].*“¹¹⁰

¹⁰⁷ „*Verecundae etenim mentes, si quas fortasse culpas admiserint, leniter arguendae sunt, quia si asperius increpentur, franguntur potius quam erudiantur. At contra mentes asperae atque impudentes, si increpatae leniter fuerint, ad maiores culpas ipsa lenitate provocantur. [...] Mentis etenim durae nisi aperta essent increpatione percussae, nullo modo malum cognoscerent quod egissent. Nam saepe hi qui impudentes sunt tantum se peccasse sentiunt, quantum de peccatis quae fecerint increpantur, ut minores culpas suas aestiment, quas minor invectio castigat, et quas vehementer obiurgari viderint, maiores esse deprehendant.*“ – Řehoř VELIKÝ, *Homiliae in Ezechielem, Homilia XI*, monumenta.ch, http://www.monumenta.ch/latein/text.php?table=Gregorius_Magnus&rumpfid=Gregorius%20Magnus,%20Homiliae%20in%20Ezechielem,%20I,%20%20%20%20I&level=4&domain=&lang=1&id=&hilite_id=&links=1&inframe=1&hide_apparatus=1, (2. 2. 2023).

¹⁰⁸ Např. J. CHMEL, *Apologia*, s. 1–4.

¹⁰⁹ „*Sed vanae sini viribus irae.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 29. prosince 1789, fol. 295.

¹¹⁰ „*Ut ergo malum tollatur, werde schon zu rechter Zeit viel schaffen, sie müssen mir aber auch die Stange halten und wenn sich diese Leute über duriores expresiones beklagen werden, so müssen sie ihnen nicht Recht geben, sondern ihnen sagen, daß sie es wegen ihren aufrührerischen Unternehmen wohl verdient haben, und sollten lieber, wegen der ihren rechtmäßigen Oberen durch ihres ungeziemende Verfahren*

Navzdory své přsnosti byl ale ochoten slevit v otázce vycházení z klauzury. Provizoru¹¹¹ Klementu Strašilovi OSB při udělování pokynů, co má zařídit v Praze, napsal, že má odejít 22. prosince a vrátit se má o tři dny později.¹¹² Je zvláštní, že mu v takovou posvátnou dobu liturgického roku dovolil na tak dlouhou dobu opustit klášter.¹¹³ To stojí v kontrastu s Chmelovým a Rautenstrauchovým předchůdcem ve funkci opata, Bedřichem Grundmannem, který přikázal, že mnich se musí do kláštera vrátit do druhého denního jídla a že mnich, který zůstane mimo klášter přes noc, má být přísně potrestán.¹¹⁴ Chmelův příkaz takového druhu je sice ojedinělý, ale dovolit mnichovi zůstat v Praze po tři dny během Vánoc, kdy by se mohl jednoduše vrátit do kláštera, je zvláštní.

II. „Nehodní synové“: přestupky mnichů

Na Břevnově na začátku Chmelova opatování panovala neklidná nálada a nedisciplinovanost. Podívejme se na příklady těchto přečinů. Začneme u provizora Strašila. Ten se podle stížnosti Kristiána Horáka OSB¹¹⁵ choval panovačně a Horáka veřejně urážel.¹¹⁶ V komunitě zřejmě probíhaly i hádky o funkci převora, jejichž rozsuzování nechává Chmel na Horákovi, který byl převorem do doby, než se Chmel stal opatem. Pokud by se někdo vzpouzel Horákovým rozhodnutím, má to Horák oznámit opatovi. Horákovi také přikazuje, aby provizorovi předčítal poznámky v Chmelových dopisech, které jsou Strašilovi určené.¹¹⁷ Je zvláštní, že Chmel těmito úkoly pověřil Horáka a nikoliv Müllera, který byl oficiálně Chmelovým

zufügten Beleidigung, die in der Regel vorgeschrieben abbitte, und Genugtuung nicht unterlassen [...].“ – Tamtéž, fol. 295–296.

¹¹¹ Mnich, který má v klášteře na starosti hospodářské záležitosti. Viz M. BUBEN, *Encyklopedie řádů II/II*, s. 399.

¹¹² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 3. prosince 1788, fol. 265.

¹¹³ Možná Chmel vydal tyto instrukce pro případ extrémního počasí, ale stejně je nepravděpodobné, že by mnich na cestu do Prahy a zpět potřeboval tři dny. 23. prosince 1788 bylo v Praze -10, 3 °C a do 25. prosince se oteplilo na -0, 3 °C. Viz Václav JÍROVSKÝ (ed.), *Meteorologická pozorování v Praze-Klementinu, 1. [díl], 1775–1900*, Praha 1976, s. 35.

¹¹⁴ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 55.

¹¹⁵ Kristián Horák (* 1730, † 1799) se narodil v Lipnici nad Sázavou. Slavné sliby složil v roce 1748, knězem se stal roku 1754 (ve stejné roky složil sliby i přijal svěcení Jakub Chmel). V Polici působil několik let jako farář, před nástupem Chmela do opatské funkce byl břevnovským převorem. Viz I. PEŠOUTOVÁ, *Horak, Christianus, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000130053> (31. 3. 2023).

¹¹⁶ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 16. února 1787, fol. 238.

¹¹⁷ Tamtéž, fol. 238–239.

zástupcem a konventním představeným. Možná Müller neměl dost autority a zkušeností, a tak si Chmel vybral zběhlejšího Horáka.

Chmel v témže dopise píše, že se dozvěděl, že v břevnovském klášteře mniši v klášteře přechovávají a užívají kožešiny. Zajímavé je, že se Chmel doznává k tomu samému: „[...] je pravda, že jsem na převorství přechovával kožešiny, ale vždy byly určeny k užití komunitou.“¹¹⁸ Z dopisu vysvítá, že Stražil udal Horáka, že si schovává kožešiny pro vlastní užití. Chmel tuto praktiku schvaluje, ovšem pouze za podmínky, že kožešiny jsou určeny pro mnichy.¹¹⁹

Dalším z prohřešků v klášteře bylo přechovávání osob, které nepatří k osazenstvu, mnichy, což by mělo být v klášteře naprosto nepřijatelné. Jedním z těchto „hříšníků“ byl Vilém Náprstek OSB,¹²⁰ který podle Chmelových informací někde v klášteře ukrýval osoby a potraviny, což je podle něj nepřipustné, zvláště když hosté mají v klášteře určené místo pro ubytování, a to zdarma.¹²¹ Kde své hosty ukrýval, nevíme. Kdyby je však ubytoval uvnitř klauzury, pravděpodobně by Chmel zvolil ostřejší tón. Neposlušnost mnichů se projevila i po úmrtí jisté klášterní posluhovačky, přičemž náklady na její pohřeb se zavázal uhradit Bonifác Schleichert OSB,¹²² a to „bez vědomí a dovození představeného“.¹²³ O takovém chování Chmel říká, že „je to nejhorší znamení“.¹²⁴

¹¹⁸ „[...] factum est, ut pelliceus isto in prioratu a me fuerit repositus, sed in communi usui semper mansit destinatus.“ – Tamtéž, fol. 239.

¹¹⁹ Tamtéž, fol. 239.

¹²⁰ Vilém Náprstek (* 1754, † 1801) se narodil v Plánici u Klatov. Slavné sliby složil roku 1778, na kněze byl vysvěcen v roce 1781. Byl držitelem doktorátu z teologie. V klášteře působil jako správce knihovny a kazatel. Dle zapisovatele do nekrologia to byl „muž laskavý, způsobilý a uváženě zbožný“. Viz NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, seznam mnichů pro rok 1790; NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 80v; I. PEŠOUTOVÁ, *Naprstek, Guilielmus OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000128655> (14. 3. 2023).

¹²¹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 1. února 1790, fol. 316.

¹²² Bonifác Schleichert (* 1740, † 1790) se narodil roku 1740 v Ústěku. Na kněze byl vysvěcen roku 1761, slavné sliby složil o šest let později. Vyučoval patrologii a dogmatickou teologii na pražské univerzitě, na domácím učilišti a v klášteře sv. Jana pod Skalou. Mimoto působil na Břevnově jako kazatel, regens chori a novicmistr. Zesnul na Břevnově. Schleichert je jediným řeholníkem, kterého Chmel v dopisech oslovil řeholním jménem (*Carissime P. Bonifacii!*) a nikoliv titulem, což by mohlo ukazovat na nějaký bližší vztah. Viz B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 271; NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 40v; I. PEŠOUTOVÁ, *Schleichert, Bonifacius, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000128449> (14. 3. 2023); NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Schleichertovi, Broumov, 22. října 1788, fol. 277.

¹²³ „sine scitu et licentia superioris“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 1. února 1790, fol. 316.

¹²⁴ „pessimi ominis res est“ – Tamtéž.

Jako nejucelenější popis mnišské neposlušnosti může posloužit případ osazení úmyslovické¹²⁵ lokálie. Benediktini odnepaměti zajišťovali duchovní správu na svých statcích. V Chmelově pohnuté době bylo ale opatům nařizováno, aby zajistili i duchovní správu míst, která jim nikdy nepatřila, ale potřebovala nějakého kněze. To bylo výslovným přáním Josefa II.¹²⁶ Navzdory tomu i v době josefinismu, za Chmelova opatování, byl trvale nepřítomen kvůli pastoračním povinnostem mimo břevnovský konvent pouze Leander Schiffer OSB.¹²⁷ Broumovští benediktini byli do duchovní správy více zapojeni kvůli obsazení far v na Broumovsku a Policku, pro tuto práci to ale větší význam nemá.¹²⁸

V dopise z 29. ledna 1790¹²⁹ píše Chmel, že mu královéhradecká biskupská konzistoř nařídila, aby poslal některého ze svých kněží do vsi Úmyslovice. V broumovském klášteře ale vhodného kněze nemá, a tak převorovi nařídil, aby opatovým jménem pozdravoval podpřevora Roberta Rooba OSB¹³⁰ a přikázal mu dočasně spravovat úmyslovickou lokálii. S sebou si má vzít pouze drobnosti a provizor mu má dát 30 zl., za další dva měsíce měl Roob dostat dalších 20 zl. Jakmile se dostane

¹²⁵ Ves Úmyslovice leží 7, 5 km severozápadně od Poděbrad. Náleží do královéhradecké diecéze a na konci 18. století patřila k poděbradskému komornímu panství. Poprvé byla zmíněna v roce 1291. Lokálie (duchovní správa s trvalým knězem mimo sídlo farnosti, vznikaly za vlády Josefa II. a byly financovány z náboženského fondu) zde vznikla roku 1787. Viz Tomáš LUXEMBURK, *Obec Úmyslovice - Historie*, <http://www.umyslovice.cz/content/historie> (2. 12. 2022).

¹²⁶ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 237; k obsazování nových far viz D. TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích*, s. 295–298.

¹²⁷ Leander Schiffer (* 1744, † 1806) se narodil v Kuřimi. Slavné sliby složil roku 1769 a kněžské svěcení přijal roku 1775. Vyučoval na broumovském gymnáziu a od roku 1783 byl duchovním správcem v Počaplech u Terezína, kde také zemřel. Viz I. PEŠOUTOVÁ, *Schiffer, Leander, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000130141> (31. 3. 2023); NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 112r.

¹²⁸ B. F. MENZEL, *Abt Othmar Daniel Zinke*, s. 233.

¹²⁹ Dopis je unikátní tím, že jako jediný z období 1786–1790 není psán vlastnoručně, ale písařem, a Chmel pouze dopis vlastní rukou podepsal a připojil postskriptum. Je možné, že to bylo způsobeno dočasnou indispozicí, nebo zaneprázdněností. Nedostatek času by byl pravděpodobnějším vysvětlením, poněvadž Chmel si v roce 1786 v dopise převorovi stěžoval, že zmíněný dopis je 11. dopisem, který ten den odeslal. Kvůli svému pobytu v Broumově nemohl vyřizovat klášterní záležitosti osobně, a tak byl nucen volit korespondenční formu. Srov. NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 29. října 1786, fol. 213.

¹³⁰ Robert Roob (* 1737, † 1815) se narodil v Novém Bydžově. Slavné sliby složil v roce 1760, na kněze byl vysvěcen o šest let později. Působil jako podpřevor, sakristán a kazatel na Břevnově a správce refektáře v Broumově, kde také zemřel. Viz NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, seznam mnichů pro rok 1790; NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 162v; I. PEŠOUTOVÁ, *Roob, Robertus, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000128443> (14. 3. 2023).

do Úmyslovic, má o tom zpravit hradeckou konzistoř, aby mu udělila jurisdikci, což slíbila učinit bez průtahů.¹³¹

9. února píše Chmel, že ho hradecká konzistoř vyrozuměla o příchodu Rooba do Úmyslovic a o udělení jurisdikce. Roob má dostávat příspěvek na stravu a také mu mají být zasilány potraviny. Má se také začít s hledáním vhodného kandidáta na trvalého lokalistu.¹³²

Než zjistíme, jak neslavně dopadlo osazení lokálie, pozastavme se u Roobovy osoby. Roob pravděpodobně nebyl tím nejhrošlivějším z mnichů břevnovského konventu, poněvadž Chmel už v roce 1789 uvažoval o zbavení Rooba jeho úřadu podpřevora jakožto nehodného, protože byl předákem jakéhosi spiknutí. Chmel napsal: „*Myslel jsem P. Roberta, hlavu pohoršlivé konspirační skupiny, kterého byste mohl, jakožto nehodného, odstranit z jeho úřadu [...]*.“¹³³ To mohlo být důvodem jeho přeložení, tedy odstranění vedoucího skupiny vzpurných mnichů. Nutno podotknout, že Roob měl problémy s představenými kvůli nepořádku už za opata Rautenstraucha.¹³⁴ Takovéto skupiny vzpurných mnichů byly minimálně v Německu častým zjevem.¹³⁵

Problémy s ním ovšem neskončily jeho posláním do Úmyslovic. Už 12. března se Chmel hněvá na převora, jak je možné, že umožnil Nepomuku Steffelinovi OSB¹³⁶ doprovázet Rooba. Převor Steffelinovi dovolil jít s Roobem jako odměnu za vykonanou práci.¹³⁷ Nevyčteným důvodem mohlo být také to, aby si převor pojistil, že nespolehlivý mnich dorazí na místo svého určení. Roob se však nerozhodl setrvat v této polabské vesnici. Šel totiž i se Steffelinem do Hradce Králové, kde se Roob setkal s hradeckým

¹³¹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 29. ledna 1790, fol. 325–326.

¹³² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 9. února 1790, fol. 331.

¹³³ „*Intendebam P. Robertum, ut pote nupere scandalosae conspirationis primum coriphaeum ab suo officio ceu indignum remove [...]*.“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 18. října 1789, fol. 286.

¹³⁴ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 133.

¹³⁵ U. LEHNER, *The Enlightened Monks*, s. 54–60.

¹³⁶ Nepomuk Steffelin (* 1756, † 1816) pocházel z Liboce u Prahy. Slavné sliby složil roku 1780, na kněze vysvěcen 1782. Působil jako katecheta v normální škole a slavnostní kazatel na Břevnově, jako katecheta v Polici nad Metují před zrušením probošství a jako kaplan v Orlové, kde také zemřel. Viz NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, seznam mnichů pro rok 1788 a 1790; NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 41v; I. PEŠOUTOVÁ, *Steffelin, Joannes Nepomucenus, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000128670> (14. 3. 2023).

¹³⁷ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 3. únor 1790.

biskupem¹³⁸ a sdělil mu, že se o správu úmyslovické lokálie ucházet nechce. Navíc Roob došel až do Broumova, kde opatovi ústně sdělil důvody své nespokojenosti s životem na Břevnově. V dopise se Chmel ptá převora, co se s Roobem na Břevnově dělo, a prosí ho, aby Roobovi Müller o Chmelově dotazu nic neříkal, přičemž tuto prosbu Chmel v dopise zdůraznil podtržením. Na závěr uvádí, že pokud by se Roob chtěl ucházet o nějaké lákavější beneficium, musí si uvědomit své nedostatky a musí se snažit o jejich nápravu.¹³⁹ Ani po Roobově úmyslovické etudě problémy s ním neskončily. V říjnu roku 1790 psal Chmel: „*A i když se podpřevor po čtvrt roce nepřítomnosti vrátil, po celou tu dobu sloužil ne klášteru, ale cizímu pánu [...]*“¹⁴⁰ Těžko říct, zda je věta myšlena metaforicky jako služba d'áblu, tedy že žil nevázaným životem, nebo doslovně. Podle Roobova předchozího chování se dá usuzovat na obě možnosti.

Na případě pokusu o „uklizení“ Rooba mimo břevnovský konvent si můžeme ukázat, jak byly zanášeny zápisy do klášterního diária. Jsou v něm obsaženy zápisy o vybrání Rooba Chmelem¹⁴¹ i o Roobově a Steffelinově odchodu do Úmyslovic.¹⁴² Ovšem zpráva o cestě Rooba do Hradce Králové v diáriu chybí, jak je ostatně pochopitelné z Chmelovy prosby o diskrétnost.

b) Liturgie

I. Chórové modlitby

Mniši v benediktinských kláštorech mají za povinnost sedmkrát za den sejít se v chóru a pomodlit se laudy, primu, tercii, sextu, nónu, nešpory a kompletář. Sedm modliteb je ještě doplněno jednou noční modlitbou, a to vigilií čili matutinem. Každý týden mají mniši přezpívat všech 150 žalmů.¹⁴³

Chmelova reformní snaha týkající se dodržování předepsaných modliteb se neseťkávala s úspěchem, poněvadž ještě čtyři roky po nástupu do funkce musí mnichy

¹³⁸ V té době držel hradecký stolec Jan Leopold Hay (* 1735, † 1794), význačný zastánce náboženské tolerance. Viz Heslo *Hay, Johann Leopold*, in: BLKÖ, VIII, Vídeň 1862, s. 103–106; M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 103–106.

¹³⁹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 12. března 1790, fol. 314–315.

¹⁴⁰ „*Et siquidem P. Supprior fere per quadrantem anni absens fuit, et tot hoc tempore non monasterio, sed alieno domino servivit [...]*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 3. listopadu 1790, fol. 306.

¹⁴¹ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 31. leden 1790.

¹⁴² Tamtéž, 3. únor 1790.

¹⁴³ BENEDIKT – O. KOUPIL (ed.), *Řehole*, s. 63–65.

pobízet, „*at' je nyní počet docházejících do chóru hojnější*“.¹⁴⁴ Tento stav mohl být důsledkem Rautenstrauchova přístupu k chórovým modlitbám, zvláště k matutinu, které považoval za zbytečné. Propagoval spíše osobní než kolektivní modlitbu. Stejně tak podporoval odstranění tonzury a veřejných skutků kajícího. ¹⁴⁵ Mniši měli do chóru docházet v kutnách. ¹⁴⁶ Je možné, že někteří do chóru chodili jen v klerikách, a proto bylo Chmelem vydáno toto napomenutí. V té době na Břevnově nežili žádní laičtí bratři, pouze kněží. ¹⁴⁷

Z Chmelových dopisů lze usoudit, že na dodržování chórových modliteb mu záleželo. Dle jeho názoru došlo k uvolnění povinnosti účasti na chórových modlitbách, o čemž píše, že tak bylo učiněno „*aniž bych za tím viděl rozumný důvod*“.¹⁴⁸ Jako příklad může sloužit Chmelova reakce na dopis Václava Finka OSB, ¹⁴⁹ který mu oznámil, jak na Břevnově probíhají modlitby hodinek. ¹⁵⁰ Finkův dopis ho donutil pobídnout mnichy k větší účasti na chórových modlitbách. Několik mnichů ho totiž prostřednictvím Finkova dopisu prosilo o dispenz od matutina, ale Chmel pro udělení dispensy nastavuje dosti přísné podmínky. Může být udělen pouze v přítomnosti převora, opata a lékaře. ¹⁵¹ Nemocný mnich se pak má namísto toho modlit ve své cele. Také uvádí, že ho někteří mniši prosili o uvolnění z kompletáře, ale uváděné důvody byly nicotné, a tak žádné uvolnění nedovoluje. ¹⁵² O dispenz od matutin ho prosil např. Bonifác Schleichert, který ho žádal o uvolnění z nočních modliteb, protože se obává, že by čtení modliteb z knih při světle svící mohlo ještě více poškodit jeho zrak. ¹⁵³ Chmel je vůči jeho žádosti skeptický: „*Ale nejsem přesvědčen, že by mohl být poškozen [zrak] za tak krátkou dobu docházení*

¹⁴⁴ „*nunc maior futuris sit chororum frequentantium numerus*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 3. listopadu 1790, fol. 307.

¹⁴⁵ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 135–139.

¹⁴⁶ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 30. června 1786, fol. 216.

¹⁴⁷ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 12

7, seznam mnichů pro rok 1786; první novicové přišedší do kláštera po zrušení zákazu přijímat dorost přijali mnišský hábit v říjnu roku 1790. Viz NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 31. října 1790.

¹⁴⁸ „*cum nullam rationabilem causam subesse videam*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 18. října 1789, fol. 285.

¹⁴⁹ Václav Fink (* 1736, † 1798) se narodil v Praze. Sliby složil v roce 1754 a kněžské svěcení přijal o šest let později. V Polici byl zodpovědný za chod kuchyně, na Břevnově působil jako provizor a dočasně spravoval sloupenský statek. Viz I. PEŠOUTOVÁ, *Fink, Venceslaus, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000129981> (31. 3. 2023); NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 100r.

¹⁵⁰ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 3. listopadu 1790, fol. 306–307.

¹⁵¹ Tamtéž, fol. 306.

¹⁵² Tamtéž, fol. 307.

¹⁵³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Schleichert Müllerovi, Břevnov, 14. října 1788, fol. 273.

do chóru na matutinum [...].¹⁵⁴ Navíc poukazuje na to, že faráři musí ve dne plnit své pastorační povinnosti, a duchovní četbu a přípravu kázání musí provádět za svitu svíček. Schleichertův požadavek tedy zamítá jako neopodstatněný.¹⁵⁵ Schleichert si ovšem nevymýšlel, poněvadž Chmel v témže roce požádal Müllera, aby ve zprávě duchovenské komisi označil Schleicherta za neschopného duchovní správy kvůli slabosti očí.¹⁵⁶

V případě dle jeho názoru spravedlivého požadavku byl však Chmel ochoten udělit dispenz nejmenovanému mnichu od primy a od kompletáře v předcházející den, ovšem za podmínky, že na matutinech musí být přítomen.¹⁵⁷ Někteří mniši si také chtěli ulevit od povinnosti vstávat na matutina v brzkých ranních hodinách, a tak bylo matutinum zpíváno hned po kompletáři, to se však Chmelovi nelíbí, poněvadž pro to nevidí žádný rozumný důvod.¹⁵⁸ Chmel tedy bojoval s problémy, které jsou klášternímu prostředí vlastní, a s nimiž se lze setkat v dřívějších i v pozdějších dobách nejen u benediktinů.¹⁵⁹

Praktických pokynů pro chórové modlitby není v korespondenci mnoho. O vigiliích a v pátky měli mniši zvláště slavnostně, zpěvem i figurální hudbou, prokazovat úctu sv. Kříži. Po pátečních a sobotních nešporách a také v neděli po kompletáři měli mniši zpívat antifonu *Salve Regina*.¹⁶⁰

II. Mše sv.

S Chmelovou snahou o všeobecné zlepšení disciplíny souvisí i starost o důstojnost slavení mše sv. Reagoval na dopis břevnovských mnichů, „*který jsem četl ne bez hlubokého pocitu bolesti*“,¹⁶¹ ve kterém se řečení mniši snaží oprostít od povinnosti zpěvu při konventuální mši sv. O nich píše, že „*se nestarají o úpadek bohoslužeb, mají mnohé*

¹⁵⁴ „*At ego persuadem mihi non possum, ex sola chori matutini intra tam exiguum tempus frequentatione debilitatem hac adeo [...]*.“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Schleichertovi, Broumov, 22. října 1788, fol. 277; Schleichert vyučoval na pražské univerzitě, a tak byl jistě dispensován od nočních modliteb a do té doby nedocházel v noci do chóru.

¹⁵⁵ Tamtéž, fol. 277–278.

¹⁵⁶ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 23. října 1788, fol. 275.

¹⁵⁷ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 20. října 1790, fol. 309.

¹⁵⁸ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 1. února 1790, fol. 316.

¹⁵⁹ Srov. U. LEHNER, *The Enlightened Monks*.

¹⁶⁰ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 30. června 1786, fol. 217; poznámka o sv. Kříži dokazuje kontinuitu s předchozím obdobím, kdy pobožnosti ke sv. Kříži tvořily významnou součást benediktinské spirituality. Viz M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 162n.

¹⁶¹ „*quibus non sine intimo doloris sensue intellexi*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 79, Chmel Müllerovi, Broumov, 25. října 1788, fol. 271.

*zlé náklonnosti a jsou v dobrém nestáli.*¹⁶² Jejich požadavky Chmel rázně odmítá a vyvrací je různými argumenty.

Zpěv podle něj přispívá ke slavnostnosti mše sv. a je to nepamětný zvyk náležící k mnišskému životu. Tato povinnost je podle něj ukotvena také v pozitivním právu, poněvadž dekret Kongregace pro posvátný ritus z 28. ledna 1612 uvádí, že „*při konventuální mši sv. o svátcích nebo o fériích musí být celá zpívána bez ohledu na dosavadní zvyklosti.*“¹⁶³ Chmel tedy nemá problém citovat dokumenty římské kurie z protireformačních dob ke zdůraznění oprávněnosti svých požadavků. Podle něj není v moci představeného od zpěvu dispenzovat, což zdůrazňuje i o rok a půl později, takže na Břevnově zřejmě stále byli mniši, kteří se vzpírali Chmelovým nařízením o zpěvu při konventuální mši sv.¹⁶⁴

Dále uvádí dvě možné námitky, které by mniši mohli vznést jako důvod k udělení dispenzu, a následně jejich oprávněnost vyvrací. Za první, v žádném z pražských klášterů se prý již nezpívá. To je však podle něj bezpředmětné, poněvadž mniši z Břevnova nedochází do duchovní správy a zůstávají ve svém klášteře.¹⁶⁵ Za druhé, omluvou pro neúčast není věk. V tomto jsou si všichni rovni. Omluveni jsou pouze staří, a to pouze pokud to jejich závažný stav nedovoluje, a nemocní, přičemž mladší mniši by je měli do co největší míry při zpěvu nahradit. Za třetí, neexistuje žádný důvod, proč rušit povinnost zpěvu při mši sv., navíc „*nejen že [zpěv] je posilou věřících, ale především přispívá k veřejné a slavnostní bohoslužbě, ke které jsme zavázáni dle záměru zakladatelů kláštera.*“¹⁶⁶

V závěrečných řádcích dopisu Chmel uvádí větu, která by mohla osvětlit důvody jeho snah o pozvednutí úrovně bohoslužby v klášteře: „*Tedy, když si přejeme umenšit to,*

¹⁶² „*non attenda divini cultus diminutione, multorum propensio, et in bono inconstantia*“ – Tamtéž, fol. 271.

¹⁶³ „*Missa conventualis de festo, seu de feria currente omnino cantanda est, non obstante quacunq[ue] contraria consuetudine.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 25. října 1788, fol. 271.

¹⁶⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 1. února 1790, fol. 316.

¹⁶⁵ Břevnovský farář Vít Kiesl žil v klášteře a farář v Počaplech u Terezína Leander Schiffer kvůli vzdálenosti ani docházet nemohl.

¹⁶⁶ „*non sola fidelium aedificatio est, sed praecipuus est publica et solemnitas divini cultus contestatio ex intentione fundatoris debita*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 25. října 1788, fol. 272.

*co se týká důstojnosti bohoslužby a umocňování Boží slávy, jak bychom mohli doufat v Boží požehnání pokrytcům?*¹⁶⁷

Josefinistická opatření se samozřejmě nevyhnula ani průběhu bohoslužeb v břevnovském klášteře. Procesí, slavné mše sv. a kázání se na Břevnově odbývaly zvláště na svátek sv. Benedikta, sv. Markéty Antiochijské (patrocinium břevnovského klášterního kostela) a jiných světců.¹⁶⁸ Nyní však byl Chmel nucen informovat převora, aby na svátek sv. Benedikta nezval ani biskupa, kazatele nebo muzikanty, poněvadž slavné mše sv. nejsou dovoleny mimo město.¹⁶⁹ Mniši tak nyní museli oslavit svátek svého zakladatele pouze mší sv., modlitbou breviáře a zpěvem žalmů bez vší vnější slávy.¹⁷⁰ Omezení liturgie se zračí i v klášterním diáři, např. na svátek sv. Blažeje si Müller povzdechnul, že svatoblažejské požehnání bylo zakázáno dvorským výnosem.¹⁷¹ Zajímavé je, že ke slavení svátků jiných řádových světců a lokálních patronů se Chmel nevyjadřuje.

c) Stravování

I. Obecné pokyny

Nyní se však podívejme, jaké povahy byly názory opata Chmela na občerstvování těla. Jeho představy o stravování mnichů můžeme nalézt v instrukcích pro hospodaření břevnovského konventu, které měl mnichům přednést provizor kláštera Stražil:

- 1. Dokud jsou přítomni hosté, kteří jsou s námi nejsou nijak spojeni a z kterých nemá klášter žádný užitek, ani mu neškodí, nic jiného ať se nepodává kromě běžných pokrmů. Ať jsou spokojeni s jídly, která byla připravena jinde než na Břevnově. Ať jsou spokojeni s dobře připravenými běžnými pokrmy mimo Břevnov.*
- 2. Víno nepodávat, dokud není podáváno maso, a to jen pokud se stoluje v refektáři.*

¹⁶⁷ „*Quare si ea, quae ad divinis cumprimis cultus decorem, et honoris divini amplificationem spectant ita succidere velimus, quam quaeso imposterum Dei benedictionem sperare poterimus?*“ – Tamtéž.

¹⁶⁸ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 50–53.

¹⁶⁹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 3. března 1789, fol. 289.

¹⁷⁰ Dvorský dekret z 8. června 1780; P. K. JAKSCH (ed.), *Gesetzlexikon*, II, s. 296.

¹⁷¹ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 3. února 1787.

3. *Kávu podávat pouze nejváženějším hostům a nepřipravovat více, než bude stačit pro hosty a pro ty, které opat vybral. To samé bylo již zavedeno v Broumově.*
4. *V době své nepřítomnosti, pokud jsou přítomni váženější hosté, pověřuji převora a provizora dohledem nad stolováním a pokrmy [...].*
5. *Sladkosti podávat řidčeji a skladovány by měly být, podle broumovského zvyku, ne kuchařem, ale provizorem, který má na starosti jejich obstarávání.*
6. *Kuchař by měl co nejvíce šetřit s kořeními. Jsou nákladná a spíše škodí zdraví, než aby prospívaly, jestliže se příliš hojně přidávají do jídel.*¹⁷²

Chmel tedy podporuje střídmost ve stravování a odvolává se na místní klášterní zvyky. A jak se podle Chmela mělo naložit se zbytky od jídla? Dříve je pravděpodobně dostávalo klášterní služebnictvo, nyní by však zbytky měly být rozdány chudým a potřebným.¹⁷³

II. Posty

Ne nevýznamnou část života mnicha tvoří posty. Těmi nejdůležitějšími jsou samozřejmě čtyřicetidenní půst před Velikonocemi a půst během adventu, kdy si mniši museli během férií (dnů, na které nepřipadá žádný svátek) odepřít maso, k večeři se podávalo studené jídlo a směli se plně nasytit jednou za den. Půst také mohl být nařízen za účelem odvrácení pohrom.¹⁷⁴ Součástí postu před Velikonocemi bylo také tzv. *Propositum quadragesimale*, při kterém mnich písemně opatovi oznámil, jaký kající skutek si na půst ukládá. Ten ho mohl odsouhlasit, či odmítnout a v případě souhlasu udělil své požehnání.¹⁷⁵ Vzhledem k vzdálenosti Broumova od Břevnova nemohl Chmel

¹⁷² „1. *Dum adsunt hospites, quibus cum nullus nobis nexus est, aut qui monasterio nec obesse, nec prodesse possunt, praeter cibos ordinarios, nullus alius apponendus. Contenti sint cum cibis ordinariis aliunde Brževnovii bene praeparatis; 2. Vinum non citius, quam ad assaturam apponatur, dum mensa foris in triclinio habetur; 3. Caffé non nisi honoratioribus hospitibus afferantur, nec plus praeparantur, quam pro hospitibus sufficiat, nisi quem Sua Reverenda Paternitatis una libere velit. Idem iam hic Braunae introductio est; 4. Dum honorationes hospites adsunt, circa mensam et cibos disponere ad P. Priorem, et P. Provisorem in mea absentia pertineat [...]; 5. Bellaria zaccaracea rarius apponenda, et haec sicut et alia, pro more Braunae usitato, non apud P. Magyrum, sed apud P. Provisorem conservanda, quorum comparandorum cura eidem alioquin incumbit; 6. Denique coco inculcandum, ut cum aromatibus, quoad fieri meliori modo potest, oeconomiset. Nam haec plurimum constant, et valetudini obsunt magis, quam prosint, si imoderatius cibis misceantur.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. března 1787, fol. 242–243.

¹⁷³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 7. listopad 1788, fol. 260.

¹⁷⁴ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 53.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 55.

mnichům požehnání udělit osobně, ale např. v únoru 1790 alespoň distančně požehnal všem předsevzetím v dopise Müllerovi.¹⁷⁶

Chmel ve vícero dopisech žádá převora, aby mu oznámil, zda někdo potřebuje dispenz od adventního postu od masa, přičemž v jednom z dopisů uvádí větu: „*Bezduvodný dispenz by byl neplatný, ale zároveň i nedovolený.*“¹⁷⁷ Také přenechává pravomoc rozhodnout o možnosti náhrady postu dobrými skutky svému podřízenému, tj. převoru Müllerovi.¹⁷⁸ Můžeme tedy vidět, že Chmel posty nezavrhoval a jakékoliv bezdůvodné zanedbávání postu považoval za nežádoucí. Příkazy bez trestu samozřejmě nemají mnoho přesvědčivosti, a proto za prohřešky v lidském světě musí následovat tresty. Jaká byla Chmelova představa o kajících skutcích mnichů, můžeme vidět z jeho trestu uloženého mnichům, kteří poruší půst od masa v adventu. Těm za trest uložil modlitbu kajícího 50. žalmu, zvaného podle prvního slova *Miserere*, se čtyřmi kajícími kolektami v chóru.¹⁷⁹

III. Čtení u jídla

Ke stravování mnichů patří neodmyslitelně i úřad lektora a čtení z Řehole nebo nějaké jiné knihy. Lektor podle Řehole nastupuje do služby v neděli a vykonává ji celý týden. Během jídla nikdo nesmí mluvit a musí být slyšet pouze lektor.¹⁸⁰

Otázce čtení u jídla se věnuje Chmel hned v několika dopisech. V jednom píše, ať k sobotní večeři a při večeři o vigiliích není čtení a v ostatní dny, jestliže nejsou přítomni hosté, ať po čtení z Benediktovy řehole následuje čtení několika královských patentů, pokud jsou krátké, nebo jednoho, pokud je dlouhý. Toto bylo nařízeno královským výnosem a jeho nedodržování bude trestáno pokutou 100 zl.¹⁸¹ Zvláště v době postní by mniši podle Chmela měli dbát na čtení u jídla a v krátkém čtení nic nevynechávat.¹⁸²

¹⁷⁶ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 19. února 1790, fol. 330.

¹⁷⁷ „*Dispensatio enim sine causa non valet, aut saetem [sic] illicita est.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 2. října 1786, fol. 211.

¹⁷⁸ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 19. února 1790, fol. 330.

¹⁷⁹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 29. října 1786, fol. 225; recitace žalmu *Miserere* byla běžnou součástí úkonů kajícího v benediktinských kláštěrech. Viz B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 53.

¹⁸⁰ BENEDIKT – O. KOUPIL (ed.), *Řehole*, s. 97–99.

¹⁸¹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 30. června 1786, fol. 216.

¹⁸² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 19. února 1790, fol. 330.

Shrnutí

Jak vidno, Chmel se stal opatem v době, kdy vnitřní stav kláštera nebyl vzorný, ale byl na míle vzdálen tomu, co popisuje Lehner.¹⁸³ I nejzasloužilejší mniši podnikali důležité kroky bez svolení představených a ukrývali osoby a potraviny v klášteře. Tím nejneposlušnějším mnichem byl podle získaných informací podpřevor Robert Roob. V oblasti liturgie dbal Chmel na důstojnost bohoslužby a snažil se přesvědčit mnichy k aktivní účasti na mši sv. Požadoval důsledné docházení do chóru a odmítal jakékoliv bezdůvodné ústupky. Mnišské stravování podle něj mělo být střídme a laciné. S kávou, kořením a sladkostmi se mělo šetřit.

Veškeré pokyny Chmel předával v dopisech převorovi Müllerovi vzhledem ke svému pobytu v Broumově. Náznaky Chmelovy správy broumovského konventu můžeme nalézt v pokynech pro stravování, kde Chmel podporuje své příkazy tvrzením, že to samé zavedl v Broumově. Z toho lze vyvodit, že se snažil oba kláštery uvést do pořádku, ale v broumovském konventu zaváděl své reformy rychleji díky své přítomnosti a s tím související autoritou.

¹⁸³ Srov. U. LEHNER, *The Enlightened Monks*.

5. Chmel a josefinistická opatření

a) Chmelův názor na Josefa II.

Benediktinský řád byl v českých zemích rušením klášterů tvrdě postižen, a tak by bylo záhodno vysledovat, jak se Chmel stavěl k osobě Josefa II. a jaký byl jeho názor na josefinistické reformy.

Chmel si musel být vědom, že břevnovsko-broumovské opatství má výjimečné postavení, když jako jedno z mála benediktinských opatství v Čechách uniklo zrušení. Jako možné vysvětlení uvádí údajné prohlášení Josefa II., že drží ochranou ruku nad domy, spadajícími pod břevnovsko-broumovského opatství, kvůli jejich učenosti a bohatému knižnímu fondu.¹⁸⁴

Částečně dává Chmel průchod svému názoru na důvody podniknutí Josefových kroků vůči klášterům v dopise, ve kterém se věnuje svému odvolání do Vídně kvůli příliš vysokým platbám kláštera do duchovenského fondu. Podle Chmela měl totiž císař v úmyslu stanovit existujícím klášterům takové částky, které by nijak neohrožily jejich hospodářství a životaschopnost.¹⁸⁵

Nejobširněji však své názory vyjadřuje v dopise napsaném po úmrtí Josefa II. V tomto dopise (obr. č. 4) můžeme nalézt pasáž, která si dle mého názoru zaslouží být ocitována ve své úplnosti: „*To, co bylo oznámeno o zemřelém císaři, mi bylo milé, zvláště proto, že před úmrtím vykazoval známky kajícího. Kéž se nad ním Bůh smiloval a milostivě mu odpustil všechny pohromy a souzení, kterými stíhal řeholní klérus. Kéž by tyto potíže a nepřízně prospěly k naší opatrnosti a zlepšení života a mravů našeho kléru. Jakou naději si můžeme slibovat od jeho nástupce? To ukáže čas. Ale zůstanou-li stejní [panovníkovy] rádci, není možné doufat ve zlepšení situace řeholníků. Bůh sám ať řídí vše pro dobro Církve a štěstí státu.*“¹⁸⁶

¹⁸⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. října 1786, fol. 228; toto nemusí být nijak překvapivé, poněvadž např. Gottfried van Swieten prohlásil, že není žádným přítelem klášterů, benediktiny ale chrání. Viz B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 271.

¹⁸⁵ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 10. listopadu 1789, fol. 181–182.

¹⁸⁶ „*Quae de Imperatore defuncto notificata sunt, grata mihi fuere praesertim ob edita ante obitum poenitentiae signa. Deus ipsius misereatur, et clementer ignoscat, quas clero regulari intulit calamitates, ac tribulationes, quae utinam nobis omnibus ad cautela studium proficiant nec non ad vitae morumque emendationem quid spei de successore supersit? Tempus docebit, sed manentibus iisdem consiliariis nihil melius pro religiosis sperandum. Deus ipsum dirigat pro bono Ecclesiae, et republicae felicitate.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 12. března 1790, fol. 314.

Těmito názory se Chmel blíží pohledu svého předchůdce, Františka Štěpána Rautenstraucha, který podporoval josefinistická opatření, ale přičilo se mu jejich despotické provádění a některá přímo odmítal, jako např. nařízení o pohřbívání v pytlích.¹⁸⁷ Chmelovy názory a jeho kritika jsou ale ostřejší, zřejmě proto, že mohl zpětně hodnotit Josefovou vládu v její plnosti. Zajímavé je, že hlavní podíl viny za nejtvrďší opatření vůči klášterům klade především na bedra nejbližších Josefových spolupracovníků, ne na něho samého. Chmel tedy drží klasického protikladu „dobrosrdečného krále“ a „zlých rádců“.

b) Jednotlivé případy

I. Agrární reforma

Chmelův předchůdce ve funkci opata, František Štěpán Rautenstrauch, věnoval hospodářství kláštera obzvláštní pozornost. Podporoval zakládání sadů, chov dobytka, na Cidlině u Sloupna si přál založit rybník. Ovšem jako představitel vrchnosti tak pečlivý nebyl, poněvadž povstání sedláků roku 1776 nechal rozehnat vojskem a při následném vyšetřování vyšlo najevo, že poddané nechával krátit na jejich právech. Marii Terezii však přesto radil, jak efektivněji provádět raabizační reformy.¹⁸⁸ Agrární reforma zřejmě probíhala ještě za opatování Chmela, takže Chmel vzkazuje převorovi, aby při rušení roboty na velkostatku v Hrdlech byla pole, jež leží pod rezidencí a v současné chvíli jsou propachtovaná poddaným, přidělena Morserově dvoru (?) a poddaní pracující na tomto statku mohou dostat obilná pole nad rezidencí. To vše má zařídit, jen pokud nebude možné ponechat všechny polnosti v majetku panství.¹⁸⁹ Také uvádí, že je nutné pořídit mnoho tažného dobytka v důsledku rušení roboty, aby se hospodářství kláštera nezhroutilo.¹⁹⁰

II. Případ Jeronýma Frídy

Jako vynikající ilustraci Chmelova potýkání se se státními nařízeními je možné použít kauzu Jeronýma Frídy.¹⁹¹ V roce 1789 bylo Frídovi již 60 let a odebral se na

¹⁸⁷ E. WINTER, *Der Josefinismus*, s. 187–188.

¹⁸⁸ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 126–128; M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 104–105.

¹⁸⁹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 9. ledna 1787, fol. 234–235.

¹⁹⁰ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 10. listopadu 1789, fol. 282.

¹⁹¹ Jeroným Frída (* 1729, † 1806) se narodil v Chrudimi podle Menzela (Tomek uvádí Kouřim, Pešoutová Kuřim), slavné sliby složil roku 1751 a na kněze byl vysvěcen o pět let později. Stal se doktorem teologie a na pražské univerzitě vyučoval hebrejštinu a hermeneutiku (tytéž obory přednášel i na řádovém učilišti v Břevnově). Růžička ho zmiňuje jako jednoho z výtečných teologů Rautenstrauchovy éry (spolu

odpočinek, který měl trávit v proboštství v Lehnickém Poli. Zpočátku nic nenasvědčovalo možným problémům. Chmel sděluje převorovi 14. dubna 1789, že ho již Frída zdraví ze svého místa odpočinku.¹⁹² Ale několik dní nato mu Müller píše znepokojivý dopis. Převor sděluje, že z Prahy se vrátil Václav Fink a tam od někoho slyšel, že všichni řeholníci, kteří žijí mimo dědičné země, přijdou o nárok na penzi. Převorovi Fink také odmítl sdělit, od koho tuto informaci slyšel.¹⁹³ Řehole zakazuje mnichům mluvit o tom, co viděli či slyšeli mimo klášter. To ovšem platí pouze pro samovolné sdělování zážitků jiným mnichům, nikoliv pro zodpovídání dotazů představených.¹⁹⁴ Pokud se v tomto bodě Fink řídil Řeholí, aplikoval ji dosti farizejsky.

Navíc Fink prohlásil, že Chmel by měl vyvodit odpovědnost, že převor do čtvrtletního účetnictví nezanesl údaj, že se Frída nenachází v dědičných zemích. Müller se proti tomuto obvinění brání tím, že Frídu uvedl jako příslušníka břevnovské komunity, který je ovšem dlouhodobě nepřítomen.¹⁹⁵

Navíc se převor strachuje, že brzy bude muset odevzdat seznam řeholníků zemskému guberniu a on neví, jak se má zachovat. Rozvažuje, zda má napsat, že přítomnost Frídy ve Slezsku je nutná, nebo má zápis ponechat ve stávající podobě. Prosí Chmela o co nejrychlejší odpověď, zvláště když už mu přišel dopis od Frídy, v němž vyjadřuje obavy z odebrání penze, přičemž převor se bojí, že když mu napíše nějakou odpověď, bude se Frída chtít co nejdříve vrátit ze Slezska.¹⁹⁶

Chmel projev neposlušnosti z Finkovy strany odmítl a píše: „*Nenacházím žádného rozumného důvodu, proč by P. Václav nechtěl říct, odkud a od koho má tuto zprávu. Měl by vám to sdělit bez dalšího váhání.*“¹⁹⁷ Uvádí, že toto opatření se vztahuje pouze na

s Chmelem a Schleichertem). V opatství zastával funkce podpřevora a převora v Polici, novicmistra v Lehnickém Poli a novicmistra a podpřevora v Broumově. Podle vlastních slov Frída neuměl německy. Autor zápisu v nekrologiu ho označuje za „*muže plnicího své náboženské povinnosti.*“ Umírá na Břevnově. Viz J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 147; NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 157r; V. V. TOMEK, *Příběhy*, s. 293; I. PEŠOUTOVÁ, *Frida, Hieronymus, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dl?hal~1000130142> (14. 3. 2023).

¹⁹² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 14. dubna 1789, fol. 287.

¹⁹³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. dubna 1789, fol. 291; o tom, že by Fink šel do Prahy, diárium mlčí a stejně tak i o důvodu jeho cesty.

¹⁹⁴ BENEDIKT – O. KOUPIL (ed.), *Řehole*, s. 159.

¹⁹⁵ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. dubna 1789, fol. 291–293.

¹⁹⁶ Tamtéž, fol. 293.

¹⁹⁷ „*Ich finde keine vernünftige Ursach, warum es P. Wenzel nicht sagen wolle, woher und von wem er diese Nachricht habe? Er soll es dahero ohne weitere Zurückhaltung ihnen eröffnen.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. dubna 1789, fol. 291.

řeholníky trvale pobývajících mimo dědičné země. Frída má však v Lehnickém Poli pobývat pouze rok a má za úkol vyučovat tamější novice. Navíc ani žádnou penzi nedostává. 100 zl., které mu náleží, mu nejsou zasílány, ale jsou strádány a budou mu vyplaceny po jeho návratu. Pokud se bude převor v této záležitosti chtít ujistit, může se obrátit na Jana Josefa Leinera¹⁹⁸ a také na Ferdinanda Kindermanna,¹⁹⁹ se kterými Chmel o této záležitosti již mluvil. Do seznamu má převor Frídu zapsat jako dočasného novicmistra v Lehnickém Poli, který se v říjnu 1789 vrátí na Břevnov. Na závěr mu radí, aby Frídovi raději neodepisoval.²⁰⁰

Tato kauza se v dopisech již později neobjevuje, a tak je pravděpodobné, že byla zdárně vyřešena, anebo (což je méně pravděpodobné) byla řešena prostředky, o nichž se z dopisů nic nedovídáme.

III. Zrušení bělohorského poutního areálu

Poutní místo na Bílé hoře s kostelem Panny Marie Vítězné bylo vybudováno v letech 1704–1714 na místě, kde předtím stála kaplička postavená po bitvě na Bílé hoře.²⁰¹ Areál byl zrušen roku 1787, byl předán ke světskému užívání a obnoven byl až v roce 1812.²⁰² V kostele byla umístěna kopie milostného obrazu Panny Marie Vítězné, jehož originál se nachází v Římě ve stejnojmenném kostele. Kopie byla zhotovena studentem Pavlem Hagenem a v roce 1709 byla i s potvrzením autenticity umístěna na hlavní oltář kostela na Bílé hoře.²⁰³

Jak vysvítá z pramenů, Chmel se snažil získat kopii obrazu Panny Marie Vítězné ze zrušeného kostela a umístit ho do kostela sv. Markéty na Břevnově. Chmelův postup spočíval v podání žádosti guberniu, které žádosti vyhovělo a 23. listopadu 1788 povolilo přenesení milostného obrazu Panny Marie Vítězné do břevnovského kostela. Podmínka svolení byla typicky josefinistická. Obraz musel být přenesen beze vší slávy a pompy a

¹⁹⁸ Jan Josef Leiner byl ředitelem vrchního berního úřadu. 3. listopadu 1774 byl Marií Terezií povýšen do šlechtického stavu. Viz Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA, *Leiner*, Nová šlechta v českých zemích a podunajské monarchii, <http://www.novanobilitas.eu/rod/leiner> (13. 1. 2023).

¹⁹⁹ Viz kapitolu *Chmel a jiní josefinisté*.

²⁰⁰ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. dubna 1789, fol. 293.

²⁰¹ Jitka KŘEČKOVÁ – Leoš ZICH, *Výstavba poutního areálu – stavitelé a stavebníci*, in: Jitka KŘEČKOVÁ (ed.), *Poutní areál P. Marie Vítězné: 400 let od bitvy na Bílé hoře: katalog výstavy*, Praha 2020, s. 95–98.

²⁰² J. KŘEČKOVÁ – L. ZICH, *Administrátoři kostela P. Marie Vítězné na Bílé hoře*, in: J. KŘEČKOVÁ (ed.), *Poutní areál*, s. 141.

²⁰³ J. KŘEČKOVÁ, *Milostný obraz Panny Marie Vítězné*, in: J. KŘEČKOVÁ (ed.), *Poutní areál*, s. 159.

obrazu nesmí být v břevnovském kostele prokazována žádná úcta. Výnos podepsal hrabě Ludvík Cavriani, který byl nejvyšším zemským purkrabím.²⁰⁴ Chmel tedy nelenil a převorovi přikázal, aby nechal vytvořit návrh, jak by mohl být z oltáře na Bílé hoře obraz vyjmut.²⁰⁵ Jako důvod přesunutí na Břevnov uvedl Chmel lepší přístupnost oproti Bílé hoře a větší blízkost Bílé hoře oproti Stodůlkám.²⁰⁶ Jako možnost bylo ve hře tedy i přesunutí do kostela ve Stodůlkách. Navzdory slibnému vývoji však obraz Panny Marie Vítězné neskončil v břevnovském kostele, ale byl přesunut i s oltářem do kostela sv. Jakuba Staršího ve Stodůlkách, ke kterému byla Bílá hora do roku 1838 přiřažena.²⁰⁷

IV. Instituce komendatárního opata²⁰⁸

Zákon, zavádějící funkci komendatárního opata, byl vydán v roce 1786.²⁰⁹ Podle tohoto zákona by měl klášterům po smrti opata nebo při neschopnosti dosavadního opata vykonávat svou funkci být přiřazen komendatární opat. Takováto osoba musela být vzdělaná v ekonomice a ve všech oborech potřebných k řízení daného kláštera a také musela být mravně bezúhonná. Jako komendatární opat mohl být dosazen jak světský duchovní, tak i řeholník nebo mnich, vybraná osoba tedy nemohla být laikem. Mniši mohli však být opaty pouze ve svém klášteře. Komendatární opat měl dohlížet na provádění státních nařízení, hospodaření a disciplínu kláštera a omezeně také na duchovní správu ve farnostech svěřených klášterním duchovním. Měl dbát na dobré vztahy s převorem kláštera a s ostatními řeholníky. Placen měl být státem, ale strava, byt a různé naturálie mu měly být obstarávány na útratu kláštera. Za obsazování této pozice byl zodpovědný biskup, který navrhoval vhodného kandidáta, přičemž je zajímavé, že u funkce komendatárního opata odpadal obřad opatské benedikce, poněvadž tato funkce měla pouze správní, úřednický charakter. Při nástupu do funkce měl obdržet inventář

²⁰⁴ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 23. listopad 1788.

²⁰⁵ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 7. listopadu 1788, fol. 260.

²⁰⁶ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 3. prosince 1788, fol. 264.

²⁰⁷ Bonifác Jan HOLUB – O. KOUPIL (ed.), *Paměti farnosti u svaté Markéty v Břevnově a blízkého okolí*, Praha 2014, s. 69.

²⁰⁸ Označován také jako komendatorní opat. Držím se úzu, užitého v českém překladu knihy *Josefinismus* od Wintera. Viz E. WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740–1848*, Praha 1945, s. 122; ve zbytku práce je citováno pouze původní, německé vydání.

²⁰⁹ V textu zákonů je tento termín uváděn pouze francouzsky, tedy *Abbé Commendateur*, což odráží inspiraci praxí francouzských králů, kteří dosazovali laiky jako správce klášterů, z čehož daným jedincům následně plynuly zisky. Viz Heslo *Commendatory Abbot*, in: *Catholic Encyclopedia*, IV, New York 1913, s. 155–156.

majetku kláštera, aby byl obeznámen se spravovaným majetkem. Právoplatného opata také zastupoval na zemských sněmech, pokud mu tam náleželo místo.²¹⁰

Funkce komendatárního opata byla prakticky zrušena roku 1790, kdy bylo klášterům opět dovoleno volit si vlastní představené.²¹¹ Nutno podotknout, že tento zákon se břevnovsko-broumovského kláštera nijak nedotkl, poněvadž Chmel byl do funkce zvolen před vydáním zákona, který byl následně zrušen ještě v době jeho opatování.

Jako tvůrce tohoto zákona uvádí Chmel svatohypolitského biskupa J. H. Kerense,²¹² a to hned ve svém prvním dopise.²¹³ Tento zákon Chmel považuje za „jezuitský trik, který má zvýšit množství jeho [Kerensových] obročí, poněvadž v jeho diecézi se nachází spousta opatství a prelatur.“²¹⁴ Dále uvádí, že jeho informace o tomto zákonu pochází z úst jeho biskupa, což by vzhledem k Chmelově trvalému pobytu v Broumově ukazovalo na biskupa královéhradeckého Leopolda Haye.²¹⁵

Díky této formulaci můžeme vysledovat některé Chmelovy postoje. Předně, jistou nechuť k jezuitskému řádu, jež byla běžná mezi jeho vrstevníky a duchovními spřízněnci. Jezuitství je zde ztotožněno se ziskuchtivostí, mocichtivostí a snahou o zasahování do cizích záležitostí.²¹⁶ Je však jeho nenávisť k Tovaryšstvu tak tvrdá, jak se zdá? Pravděpodobně ne. Chmel neodsuzoval každého jezuitu *a priori*, poněvadž jako kazatele

²¹⁰ Dvorský dekret z 27. května 1786, č. 508; P. K. JAKSCH (ed.), *Gesetzlexikon*, I, s. 1–3; k instituci komendatárního opata viz E. WINTER, *Der Josefismus*, s. 158.

²¹¹ Dvorský dekret z 27. července 1790, č. 640; P. K. JAKSCH (ed.), *Gesetzlexikon*, I, s. 3.

²¹² Johann Heinrich Kerens (* 1743, † 1807) se narodil v Maastrichtu a ve věku 15 let vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova. Působil v Bruselu jako učitel, následně pak byl vyslán na studia do Olomouce. Na doporučení jezuitu Josefa Franze vyučoval na Theresianu ve Vídni a následně zastával i rektorský úřad. Stal se oblíbencem Marie Terezie, která ho jmenovala tajným radou, a také biskupem roermondským, povolala ho však brzy zpět a jmenovala ho biskupem na vídeňském Novém městě. Později měl jako vojenský biskup zodpovědnost za pastorační vojáky. V roce 1784 ho císař Josef II. jmenoval biskupem nově zřízené diecéze v Sankt Pölten. Biskup Kerens byl spíše přívržencem kuriální politiky a přátelil se s vídeňským arcibiskupem Migazzim a nunciem Garampim. Viz Heslo *Kerens, Johann Heinrich*, in: BLKÖ, XI, Vídeň 1864, s. 175–177; Peter HERSCHE, *Der Spätjansenismus in Österreich*, Vídeň 1977, s. 347–350.

²¹³ „*projectum hunc de abbatibus comendatariis ab episcopo Kerens Exjesuita factum*“ – NA, ŘBB, Listy, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. července 1786, fol. 207.

²¹⁴ „*ein jesuitischer Kunstgriff, um sich andurch viele Creaturen zu erwerben, weil in seiner Diaces viele Abbteten und Prälaturen sind.*“ – Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Takováto nechuť nebyla ve Chmelově době ničím novým, ke sporům mezi staršími řády a jezuitu docházelo už před Bílou horou, ale pře mezi benediktiny a jezuitu byly výjimečné. Srov. Oldřich CHLÁDEK, „*Kamenné srdce by se rozpuknouti mohlo*“: *argumentace olomouckých augustiniánů kanovníků v boji za zachování svého kláštera (1617–1619)*, in: Čtrnáct mučedníků pražských: vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II., Praha 2014, s. 133–147; Jáchym Dalimil ZÍTKO, *Interpretace řádových a zemských dějin v uměleckých realizacích českých benediktinů v barokní době*, dizertační práce FF UK, Praha 2011, s. 15.

pro slavnost 800. roku založení kláštera roku 1793 si do kostela sv. Markéty na Břevnově pozval Stanislava Vydru, který byl jezuitou tělem i duší, a následně jeho kázání nechal vytisknout.²¹⁷ Tedy Chmelovu urážku jezuitů je nutné brát spíše jako projev chvilkového pobouření. Dále se pak zdá, že dává najevo nesouhlas s tímto nařízením, protože na samém začátku dopisu, uvádí ne bez žalu, že už více nevěří v to, že by toto nařízení „v jeho přísnosti“²¹⁸ mohlo být zaměněno za nějaké spolehlivější, rozumnější řešení.

V. Jednání se státními úřady

Při rušení klášterů měl stát obzvláštní zájem na přesném sepsání seznamu všech cenností, včetně liturgického vybavení, v klášteře. Cennosti pak měly být odeslány komornímu platebnímu úřadu, který měl určit jejich hodnotu, a vypracovaný odhad ceny měl být připojen k inventáři majetku kláštera před odesláním do Vídně.²¹⁹ Takovýto inventář cenností ale zřejmě měl být vytvořen i pro břevnovský klášter. Pro případ návštěvy komisaře v klášteře dává převorovi Chmel instrukce, jak postupovat. Komisaře má informovat, že v opatském pokoji nejsou žádné cennosti kromě Chmelovy hole a nástěnných hodin. Pokud by se komisař chtěl podívat do jeho psacího truhly, píše mu Chmel takovéto instrukce: „[...] pouze řekněte, že od toho [truhly] nemáte klíč, ale ubezpečte ho, že by v něm nebylo k nalezení žádné stříbro nebo cennosti.“²²⁰ To ale nebyla úplně pravda, poněvadž jen týden předtím psal, že ve zmíněné truhle se nachází i drahé látky na liturgické oděvy, takže se zdá, že radil převorovi ke lži, aby zabránil případnému zabavení.²²¹

Státní představitelé nejenže docházeli do kláštera, ale Chmel byl také předvoláván před ně. Např. v létě roku 1788 byl předvolán, v souladu s nařízením z Vídně, před komisi do Prahy, aby se dohodl na dalších platbách do náboženského fondu. Dostavit se musel jakožto představený řádu. Jemu ale datum nevyhovuje, protože musí nutně jet do Slezska, aby tam řešil urbaniální záležitosti poddaných na klášterních statcích. Chtěl by tedy jednání s komisí přesunout na konec srpna. Tyto skutečnosti má provizor Stražil sdělit

²¹⁷ Bořivoj BENETKA, *P. Stanislav Vydra: učitel, kněz a vlastenec*, Olomouc 1938, s. 17.

²¹⁸ „in suo vigore“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. července 1786, fol. 207.

²¹⁹ Dvorský dekret z 13. února 1786, č. 277; P. K. JAKSCH (ed.), *Gesetzlexikon*, III, s. 448.

²²⁰ „[...] so sagen sie nur, daß sie davon die Schlüssel nicht haben, aber versichern könnte, daß kein Silber oder pretiosa darin vorhanden wären.“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 20. července 1787, fol. 253.

²²¹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. července 1787, fol. 250.

sekretáři předsedy této komise, kterým byl Seibt (?).²²² Ten by měl tuto informaci předat předsedovi této komise, který by mohl Chmela dispensovat od nutnosti dostavit se osobně.²²³

VI. Johann Matthias Schröckh a jeho církevní dějiny

Navzdory své zaneprázdněnosti se však Chmel zabýval také otázkou výuky na teologické fakultě. V roce 1786 byla dosud užívaná příručka církevních dějin od italského augustiniána Bertiho shledaná nevyhovující a Josef II. jako náhradu určil učebnici sepsanou německým historikem J. M. Schröckhem.²²⁴

Johann Matthias Schröckh (* 1733, † 1808) vyučoval na univerzitě v Lipsku, roku 1767 však odešel do Wittenberku, kde až do své smrti vyučoval historii a kde také zemřel. Ve své době byl oblíbeným a čteným spisovatelem, dnes je však zapomenutý.²²⁵ Byl velmi liberálním luteránem. Gutschera ho ve své knize kvůli jeho stereotypně antiklerikálním a antikatolickým názorům označuje termínem *Vulgaraufklärer*.²²⁶

Josef II. však při zavádění Schröckhovy učebnice²²⁷ nařídil, aby učitelé Schröckhovy teze neslučitelné s katolictvím přesvědčivě vyvraceli.²²⁸ A právě z Chmelova zaobírání se prací tohoto německého dějepisce můžeme odvodit některé jeho názory na tehdejší dobu. Uveďme tedy jeho vyjádření: „*Schröckhovo kompendium církevních dějin je předepsáno pro veřejné přednášky na pražské univerzitě, což nemůže být pro profesora Royka²²⁹ nežádoucí, když se zdá, že ho [kompendia] beztak dosud dobře*

²²² Žádného muže tohoto jména nezná ani nejstarší dostupný schematismus z roku 1789. Srov. *Schematismus für das Königreich Böhme 1789*, vytiskl Johann Ferdinand Schönfeld, Praha 1789.

²²³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 14. července 1788, fol. 267–268.

²²⁴ Eduard HOSP, *Die theologischen Lehrbücher der josephinistischen Zeit in Österreich*, Vídeň 1976, s. 19.

²²⁵ H. GUTSCHERA, *Reformation und Gegenreformation*, s. 1–2; Heslo *Schröckh, Johann Matthias*, in: ADB, XXXII, Mnichov 1891, s. 498–501; Heslo *Schröckh, Johann Matthias*, in: BLKÖ, XXXI, Vídeň 1876, s. 309–315.

²²⁶ H. GUTSCHERA, *Reformation und Gegenreformation*, s. 160.

²²⁷ Ioannes Matthias SCHROECKH, *Historia religionis et ecclesiae christianae*, apud Augustum Mylium, Berolini 1785.

²²⁸ Heslo *Schröckh, Johann Matthias*, in: ADB, XXXII, Mnichov 1891, s. 499; dle skromného mínění autora je to však úkol velmi náročný, poněvadž ve Schröckhově historiografii téměř nic neodpovídá katolickému pravověří.

²²⁹ Kašpar Royko (* 1733, † 1808) pocházel ze Štýrska. Studoval právo u Karla von Martiniho a Paula von Rieggera. Po zrušení jezuitského řádu a následném uvolnění míst na univerzitách vyučoval různé obory, především pak historii, ve Štýrském Hradci a od roku 1782 v Praze. Byl zastáncem církevní rehabilitace Jana Husa a kapitulou Všech svatých na Pražském hradě byl označen za heretika. Viz Heslo *Royko, Caspar*, in: BLKÖ, XXVII, Vídeň 1874, s. 180–183.

užíval.“²³⁰ Chmel dále pléduje za vydání „očistěného Schröckha“²³¹ a pobízí blíže nespecifikované břeňovské mnichy k rychlejší práci na očišťování Schröckhova spisu.²³² Opravená verze by podle Chmela měla sloužit „ke cti samotné monarchie.“²³³

Chmel tedy, alespoň implicitně, schvaluje používání Schröckhovy příručky na univerzitě, ovšem v upravené podobě, a nijak ho neirituje, že se jedná o protestanského historika se silně heterodoxními názory. Zaměřme se ještě na Chmelův názor na Kašpara Royka. Royko se také z pohledu katolické církve vyznačoval nepravověrnými názory.²³⁴ Je nepravděpodobné, že by Chmel, který sám na teologické fakultě jako prodirektor působil, tamější dění nesledoval a o Roykově působení nevěděl. Do jaké míry byl Chmel zpraven o Roykově činnosti, nevíme, ale žádné námitky vůči jeho pedagogické činnosti a jeho užívání Schröckhova spisu ve sledovaných pramenech nevznáší.

Shrnutí

Chmelův vztah k josefinistickým opatřením není černobílý. Zajisté mu přinášela mnohé obtíže, nebo, pokud se ho netýkala, ho alespoň některá rozhořčila. Většinou se snaží zabránit některým důsledkům, jako by bylo pravděpodobné zničení obrazu Panny Marie Vítězné z Bílé hory. Z dopisů však není vidět jakákoliv zášť vůči Josefu II., pouze nesouhlas s konkrétní aplikací opatření. Oprávněnost některých císařových reforem připouštěl, např. uložení plateb klášterům, ale pokud mu konkrétní opatření vadilo už z principu, jako v případě zřízení funkce komendatárního opata, nerozpakoval se dát to najevo.

²³⁰ „Schröckhianum historiae Ecclesiae compendium pro publicis praelectionibus universitatis Pragensis praescriptum esse, kann für den Professor Roiko nichts erwünschteres seyn, welches er ohnehin bishero gutt benutzt zu haben scheint.“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 2. srpna 1786, fol. 211.

²³¹ „Schröckyum emendatum“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 2. srpna 1786, fol. 211.

²³² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. října 1786, fol. 229; NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 27. února 1787, fol. 244.

²³³ „zur Ehre der Monarchie selbst.“ – NA, ŘBB, inv. č. 153, kart. 79, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. října 1786, fol. 229.

²³⁴ Pro Roykovy názory na celibát a jiné oblasti viz V. PĚČEK, *Ženatý kněz?*, s. 119–125.

6. Chmel a jiné benediktinské kláštery a klášterní statky

a) Zrušené kláštery

I. Police nad Metují

Území dnešního Policka náleželo břevnovskému opatství od začátku 13. století, kdy mu bylo věnováno králem Přemyslem Otakarem I. Po přesunu centra správy do Broumova zde zůstalo jen malé proboštví. Za husitských válek a za třicetileté války bylo těžce poškozeno.²³⁵ Tento řeholní dům měl spíše horší pověst, poněvadž sloužil jako „odkladiště“ pro méně poslušné bratry.²³⁶ Chmel byl zdejší převorem, přičemž sem byl přeložen v důsledku sporů s předešlým opatem Rautenstrauchem.²³⁷ Proboštví bylo zrušeno roku 1786, zůstalo však opatství jako statek a benediktini stále spravovali zdejší farnost.²³⁸

Proboštví se v korespondenci objevuje pouze v souvislosti s rušením jeho klášterní knihovny, je však nutné zmínit, že oproti bohatým fondům břevnovského a broumovského kláštera sloužila knihovna v Polici spíše jako odkladiště nedůležitých knih, podobně jako knihovna v Lehnickém Poli.²³⁹ Přesto se ji Chmel snažil zachránit před konfiskací. Chmel dostal 8. ledna 1787 zprávu od okresního hejtmana, že bez ohledu na jeho poslední návrh musí být klášterní knihovna odevzdána. Chmel se s tím nehodlal smířit a chtěl svou záležitost nechat prošetřit vyšší instancí u dvora, poněvadž nedůvěřuje zemskému guberniu a jeho postup považuje za příliš pomalý.²⁴⁰ Chmel se chtěl obrátit na dvorské úřady, poněvadž považoval konfiskaci za nespravedlivou, když byl polický klášter se všim majetkem předán broumovskému klášteru, za což měl klášter odvádět roční poplatek do náboženského fondu. Tím pádem by tedy i knihovna měla zůstat v klášterním majetku. Převorovi nařizuje, aby tuto záležitost ohlásil knihovníku Ungarovi a opatovým jménem ho měl poprosit o pozdržení vykonání nařízení, dokud se ke

²³⁵ J. N. ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky*, s. 22; M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 112–115; P. VLČEK – P. SOMMER, *Police nad Metují (Náchod): Bývalé proboštví břevnovských benediktinů u kostela Nanebevzetí P. Marie*, in: P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 435–437.

²³⁶ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 114.

²³⁷ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 271; v pramenech i v literatuře je používáno slovo převor (*Prior, prior*) na rozdíl od přesnějšího označení probošt (*Propst, praepositus*), viz výše.

²³⁸ V. V. TOMEK, *Příběhy*, s. 341–344.

²³⁹ Martina BOLOM KOTARI – Jindřich KOLDA, *Stručné dějiny broumovské konventní knihovny*, in: M. BOLOM-KOTARI (ed.), in: *Brána moudrosti otevřená: knihy a knihovny broumovského kláštera*, Hradec Králové 2020, s. 58–59.

²⁴⁰ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 12. ledna 1787, fol. 236.

Chmelově odvolání nevyjádří patřičná místa u dvora. Uvádí: „*Nemohu uvěřit, že dvůr to, co jednou rukou ponechal, chce zase druhou sebrat.*“²⁴¹ Navíc byla už část knihovny odvezena do knihovny broumovské a další část zůstala tamějším kněžím (mluví o faráři a čtyřech kaplanech v Polici), kteří jsou činní ve správě polické farnosti. Stejně tak byly některé knihy poslány na lokálii v Metličanech.²⁴² Na úplný závěr uvádí ještě připomínku pro Ungara, že na osudu knihovny milevského kláštera premonstrátů bude záležet i osud knihovny polické.²⁴³ V dosud publikovaných publikacích o milevském klášteře není konfiskace knihovny nijak zmíněna, zřejmě se tedy premonstráti také odvolali ke dvoru a případným rozhodnutím v jejich prospěch by vznikl precedens i pro polickou knihovnu.

23. ledna Chmel píše, že podal ke dvoru žádost o zachování polické knihovny a doufá v její úspěch, zvláště s tolika okolnostmi, které mluví v jeho prospěch. Doufá také v úspěch záchrany knihovny milevské.²⁴⁴ Svazky polické knihovny se nakonec před konfiskací zachránit povedlo, ale její knihy nezůstaly v Polici, protože byly redistribuovány a tvořily základ knihovny broumovského gymnázia.²⁴⁵ Tím pádem je nutné ve světle získaných poznatků revidovat domněnku Jindřicha Koldy, že „*větší osobní účast opata – tehdy jím byl Jakub II. Chmel (1727–1805) – nelze předpokládat ani při rušení a následné redistribuci konventní knihovny v Polici nad Metují [...]*“²⁴⁶

Jiné větší zásahy do dění v polickém proboštví z Chmelovy korespondence nepoznáváme. To může být dáno relativní blízkostí k Broumovu, takže Chmel mohl polický velkostatek spravovat přímo a neměl důvod o běžných úkonech zpravovat břevnovského převora. Do Police také Chmel osobně zajížděl, kde psal některé dopisy Müllerovi.²⁴⁷

²⁴¹ „*Ich kann es unmöglich glauben, daß der Hoff, was er mit einer Hand gegeben, mit der andern nehmen wolle.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 12. ledna 1787, fol. 237.

²⁴² Ves Metličany je dnes součástí Nového Bydžova a je vzdálená asi dva kilometry od benediktiny vlastněného statku Sloupno. Ti zde vystavěli v 70. letech 18. století kostel sv. Jakuba Většího na místě staršího chrámu a o několik let později zde byla zřízena lokálie. Viz Jiří SLAVÍK, *Metličany – Kostel sv. Jakuba Většího*, NPÚ, <https://www.npu.cz/uop/josefov/publikace/kulturni%20pamatka/Metlicany%20kos tel%20cze.pdf> (24. 1. 2023).

²⁴³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 12. ledna 1787, fol. 237

²⁴⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 23. ledna 1787, fol. 248.

²⁴⁵ J. KOLDA, *Lidé a knihy v broumovském konventu 17. a 18. století*, in: M. BOLOM-KOTARI (ed.), *Brána moudrosti otevřená*, s. 70.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 29. října 1786, fol. 210–214; Chmel Müllerovi, Police, 3. prosince 1788, fol. 264–265; Chmel Müllerovi, Police, 13. července 1789, fol. 283.

II. Svatý Jan pod Skalou

Počátky kláštera a kostela u sv. Jana pod Skalou nejsou jasné. Klášter vznikl u jeskyně sv. Jana Křtitele, ke které se váže legenda o poustevníku sv. Ivanovi. Po husitských válkách se sem přesunul ostrovský opat, přičemž klášter byl velmi chudý. Stav opatství se začal zlepšovat až ve 2. polovině 17. století, kdy usedl na opatský stolec Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka, který byl současně opatem u Sv. Mikuláše na Starém Městě. Po jeho povolání na královéhradecký biskupský stolec byl klášter spravován administrátory a po zvolení opata Jana Chrysostoma Belmonte a jeho brzkém skonu nařídil břevnovsko-broumovský opat Tomáš Sartorius upustit od volby opata u sv. Jana pod Skalou kvůli úspoře peněz. Konec 17. století a 1. polovina 18. století se nesl ve znamení stavební činnosti a při opravách kostela byly navíc objeveny ostatky sv. Ivana. Rozvoj kláštera však zastavilo jeho zrušení v roce 1785.²⁴⁸

Jak vidno, břevnovsko-broumovský opat zasahoval do záležitostí svatojanského kláštera, když nebyl schopen samosprávy, a nejinak tomu bylo i po jeho zrušení. Svatojanský opat Nepomuk Felix z Ebenholzu²⁴⁹ navštívil Břevnov už v červenci 1789, kdy se zúčastnil slavnosti ve svátek sv. Markéty.²⁵⁰ Müller píše: „[...] pan bývalý opat ze Svatého Jana [...] si velmi považoval pozvání na slavnost sv. Markéty a také za to [...] vyjadřuje největší díky.“²⁵¹ Chmel odpovídá: „Vyhověl jsem jeho žádosti z bratrského soucitu [...]“²⁵² čímž pravděpodobně naráží na fakt zrušení kláštera a na opatovu osamělost. Zpětně by však rozhodl jinak. Nebyl převorem dostatečně zpraven o stavu břevnovského konventu a dotýčný dopis od převora mu přišel pozdě. Na Břevnově totiž nebyly vhodné prostory k ubytování, protože horní patro konventu obývali mniši a pobyt v přízemních celách byl zdraví nebezpečný kvůli vysoké vlhkosti.²⁵³ Z jakého důvodu se

²⁴⁸ J. N. ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky*, s. 27; M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 130–131; P. VLČEK – P. SOMMER, *Svatý Jan Pod Skalou (Beroun); Bývalý konvent benediktinů u kostela sv. Jana Křtitele pod Skalou*, in: P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 652–655.

²⁴⁹ Nepomuk Felix z Ebenholzu (* 1723, † 1789) se narodil v Praze. Slavné sliby ve svatojánském klášteře složil v roce 1739, kněžské svěcení přijal roku 1745. Opatem byl zvolen v roce 1772, předtím v klášteře působil jako převor. Viz M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 130–131; I. PEŠOUTOVÁ, *Felix, Nepomucenus, OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/lat/l.dil?hal~1000130600> (31. 3. 2023).

²⁵⁰ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 19. července 1789.

²⁵¹ „[...] Domini Ioannaei Exabbatis [...] invitationem pro solemnitate S. Margarethae multum aestimavit, atque maximas pro eadem [...] gratias dixit.“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Müller Chmelovi, 5. srpna 1789, fol. 282.

²⁵² „Ex fraterna comiseratione eius petito gratificari voluissem [...].“ – Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž, fol. 283.

svatojánský opat chtěl účastnit oslav svátku sv. Markéty, nevíme přesně. Možná doufal, že se tam setká s opatem a bude s ním moci jednat mezi čtyřma očima.

Nepomuk Felix necelé tři týdny po sv. Markétě Chmelovi poslal dopis, ve kterém ho informuje, že musí budovu svého konventu opustit do začátku září, a prosí Chmela o vyslání několika mnichů do Svatého Jana a o ponechání dvou volných cel pro něj a pro jeho služebníka.²⁵⁴ Na tento požadavek reaguje Chmel 14. srpna, kdy píše, že dostal dopis od opata podskalského kláštera, a nařizuje břevnovským spolubratrům, aby vybrali několik mnichů, kteří se vypraví do Sv. Jana pod Skalou.²⁵⁵

Břevnovské mnichy svým požadavkem nenadchnul. 21. srpna se sešla kapitula břevnovského konventu, kde převor přednesl Chmelovy požadavky. Konvent však Chmelův požadavek odmítl s odůvodněním, že by to klášteru přineslo přílišné těžkosti.²⁵⁶ Žádná výprava do svatojánského údolí se tak nekonala. Nutno podotknout, že dosavadní literatura zabývající se rušením kláštera o tomto požadavku svatojánského opata ani o jeho kontaktech s břevnovsko-broumovským opatem nic neví.²⁵⁷ Pravděpodobně proto, že Chmelova korespondence dosud nebyla zohledněna v žádné odborné práci a také proto, že Nepomukův požadavek zůstal nesplněn. Chmelova iniciativa nebyla vedena snahou obnovit svatojánský konvent, to by tehdejší situace ani nedovolila. Spíše mělo jít dohled na prázdnou klášterní budovu a o její zajištění. Nepomuk Felix zemřel ještě téhož roku a zůstal již trvale spojen s břevnovským klášterem, protože byl na vlastní žádost pohřben na břevnovském hřbitově.²⁵⁸

III. Sázava

Sázavský klášter vzniká v 1. polovině 11. století, kdy kníže Oldřich po setkání s poustevníkem Prokopem založil klášter, a Prokop se za jeho nástupce Břetislava I. stal opatem nového kláštera, ve kterém liturgie probíhala podle římského ritu ve staroslověnském jazyce. V průběhu 12. století byli mniši dvakrát vyhnáni, napodruhé definitivně. Až do husitských válek se klášter rozvíjel, ale během husitských válek byly klášterní statky rozchváceny. Stav kláštera byl dezolátní až do konce třicetileté války, kdy

²⁵⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Nepomuk Felix Chmelovi, [místo nečitelné], 6. srpna 1789, fol. 298–299.

²⁵⁵ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Lehnické Pole, 14. srpna 1789, fol. 297.

²⁵⁶ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 21. srpna 1789.

²⁵⁷ Srov. Celestýn HOSTLOVSKÝ – V. J. WINTERA (ed.), *Memoria Subrupensis [...]*, SuM 11, 1890, s. 625–630.

²⁵⁸ NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 199r.

v něm mohlo bydlet osm bratří a, jako ve svatojanském klášteře, se opat Sartorius rozhodl ušetřit upuštěním od volby opata, aby tyto peníze mohly být použity na opravu opatství. 1. polovinu 18. století poznamenal spor opata Zinkeho a jím dosazeného, neposlušného opata Václava Košína. Stav kláštera se postupně zlepšoval, zvláště za posledního opata Leandera Kramáře, ale roku 1785 byl sázavský klášter zrušen.²⁵⁹

Navzdory větší významnosti kláštera (ve srovnání s klášterem svatojanským) se Chmel v korespondenci o záležitostech sázavského kláštera zmiňuje pouze na dvou místech. Uvádí ho v instrukcích břevnovskému podpřevoru Robertu Roobovi jako argument při vydávání pokynů pro řeholníky týkajících se zamezení vycházení z klauzury za účelem vycházek, návštěv přátel a lázní: „*Jistě by sázavský klášter nevznesl žádný odpor v době, kdy vykonával úřad administrátora otec Vlach.*“²⁶⁰ Snaží se tedy Rooba přesvědčit pozitivním příkladem jiného benediktinského kláštera. V době Vlachova příchodu na Sázavu byl klášter „*po stránce duchovní disciplíny ve stavu deformovaném a rozloženém*“.²⁶¹ S ohledem na Chmelův výrok se zdá, že po Vlachově vizitaci se stav kláštera pozvedl a v řádové paměti vzpomínka na jeho vizitaci přetrvávala i po šedesáti letech. Vlach byl pravděpodobně velmi schopným správcem a hospodářem.²⁶²

Také mniši sázavského kláštera měli i po zrušení kláštera sloužit mše za mrtvé, poněvadž Chmel píše, že mniši „*od sv. Jana, sv. Mikuláše a sv. Prokopa*“²⁶³ jsou sice rozprášeni po celé provincii, ale že je pravděpodobné, že opati přenesli povinnost sloužit mši sv. za zemřelé spolubratry na jednotlivé mnichy.

²⁵⁹ J. N. ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky*, s. 19; M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 131–134; P. VLČEK – P. SOMMER, *Sázava (Kutná Hora); Bývalé benediktinské opatství sv. Jana Křtitele, P. Marie a sv. Prokopa (Monasterium S. Procopii)*, in: P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 632–635; Jaroslav KADLEC, *Das Kloster des hl. Prokop an der Sasau*, in: J. HOFMANN (ed.), *Tausend Jahre Benediktiner*, s. 297–307; V. J. WINTERA, *Eine Stätte alter Benedictiner-Cultur (Kloster Sázawa in Böhmen)*, SuM 16, 1895, č. 4, s. 556–574.

²⁶⁰ „*Certe monasterium Sazaviense nullam huiusmodi refusionem fecit pro tempore, quo Reverendae Paternitatis Vlaschinii administrationis officium peregit.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 20. října 1790; pravděpodobně je tím míněna vizitace sázavského kláštera, provedená z pověření břevnovsko-broumovského opata Zinkeho, opatem u Sv. Mikulášem na Starém Městě Anselmem Vlachem OSB v roce 1722. Viz M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 134.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Karel Lev ŘEHÁK, *Chrám i slovanské opatství u sv. Mikuláše na Starém Městě Pražském*, Praha 1896, s. 23n.

²⁶³ „*Ivannaei, Nicolaitani, et Procopiani*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 23. dubna 1787, fol. 246.

IV. Kladruby

Kladrubský klášter byl založen knížetem Vladislavem I. a podle falz ze 13. století se tak stalo v roce 1115. Klášter původně osídlili čeští benediktini a komunita byla třikrát posílena mnichy z německého Zwielfaltenu, ovšem až na potřetí se zde udrželi. Klášter byl bohatě nadán a měl probošství v Přešticích a na Zbraslavi. V roce 1279 byl klášter vypleněn. Král Václav IV. měl úmysl v Kladrubech zřídit biskupství, což vyústilo ve spor s arcibiskupem Janem z Jenštejna. V roce 1421 byl klášter zničen Žižkovým vojskem a po zbytek 15. století živořil. Drobné zlepšení stavu kláštera přineslo 16. století, ale na rozsáhlejší opravy se muselo čekat do konce třicetileté války. V roce 1701 byl opatem zvolen Maurus Fintz Guth, kterému klášter vděčí za zlepšení hospodářské kondice a za stavbu nového kostela. Navzdory svému hospodářskému stavu byl klášter roku 1785 zrušen.²⁶⁴

V březnu 1788 se Chmel zabýval snahou získat zpět majetek kladrubského opatství. S převorem probíral různé finanční aspekty a provizora břevnovského kláštera pověřil jednáním s úřady.²⁶⁵ Snahu o restituci kladrubského kláštera nevyvíjel jen Chmel, ale i kladrubští mniši po smrti Josefa II. Ve Vídni jednali Bernard Kuneš OSB²⁶⁶ a Amand Jodok Hoch OSB,²⁶⁷ který se cestou do Vídně zastavil na návštěvě v břevnovském klášteře.²⁶⁸ Tito dva kněží napsali novému císaři Leopoldovi II. žádost odůvodňující obnovu kláštera. Leopold ji přijal a přislíbil obnovu kláštera, ale za jeho nástupce Františka I. záležitost vyšuměla do ztracena.²⁶⁹ Kontakty s kladrubskými mnichy tím však nejsou vyčerpány. V břevnovsko-broumovském opatství totiž žili dva kladrubští profesové, na Břevnově žil od roku 1786 ze své penze Benno Dietzenhofer OSB,²⁷⁰ který

²⁶⁴ J. N. ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky*, s. 20–22; M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 135–138; P. VLČEK – P. SOMMER, *Kladruby (Tachov); Bývalé benediktinské opatství u kostela Nanebevzetí P. Marie*, in: P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 288–296.

²⁶⁵ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 20. října 1790, fol. 241–242.

²⁶⁶ Měl v kladrubském klášteře na starosti správu důchodů, je tedy očekávatelné, že by takový mnich jednal ve Vídni o finančních záležitostech. Viz Jakub KRČEK, *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, Plzeň 2013, s. 68.

²⁶⁷ Poslední převor kladrubského kláštera a toho času farář v Touškově; viz tamtéž, s. 67.

²⁶⁸ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 29. květen 1790.

²⁶⁹ J. KRČEK, *Rušení klášterů*, s. 72.

²⁷⁰ Benno Dietzenhofer (* 1733, † 1807) se narodil v Praze, slavné sliby složil roku 1753, na kněze vysvěcen o sedm let později. Působil jako podpřevor v Kladrubech, následně jako kaplan v Holostřevěch (v duchovní správě tam působili další tři kněží z bývalého kladrubského kláštera) a po svém opětovném vstupu do kláštera zastával funkci podpřevora na Břevnově. Viz NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 28r; NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, seznam mnichů pro rok 1786; J. KRČEK, *Rušení klášterů*, s. 67–70.

také vypomáhal v Touškově v době Hochovy nepřítomnosti,²⁷¹ a Jiljí Sexstetter OSB,²⁷² který od roku 1798 pobýval v broumovském klášteře, a z vděčnosti věnoval Chmelovi svou apologetickou práci o katolické nauce.²⁷³ Chmel také píše, že kněží z kladrubského kláštera se zavázali slavit měsíčně jednu mši sv. za zemřelé spolubratry.²⁷⁴

b) Zachované kláštery a statky

I. Klášterní statky

Navzdory pohnuté době, ve které Chmel spravoval své opatství, břevnovsko-broumovské opatství žádný nemovitý majetek neztratilo, přičemž zrušené probošství v Polici opatství zůstalo. Aby dokázalo opatství financovat svůj chod, muselo kromě půdy, tedy lesů, luk a polí v bezprostředním okolí klášterů, vlastnit také odlehlejší statky, na kterých si mniši nechávali stavět rezidence a také se zde starali o duchovní správu a výstavbu far, kaplí a kostelů. K těmto odlehlým statkům patřilo v době opatování Chmela Kladno, Sloupno s lokálií v Metličanech (zakoupeno v roce 1672 Tomášem Sartoriem) a Hrdly s farou v Počaplech (statek ještě z doby předhusitské). K těmto statkům nepatřily jen poplužní dvory, ale i mlýny, pivovary a další zařízení. Při dobré hospodářské kondici klášterních statků mohly být příjmy dosti vysoké, což se ukázalo hlavně za opata Tomáše Sartoria v 1. polovině 18. století, kdy si mohl klášter dovolit rozsáhlou stavební činnost.²⁷⁵

Za Chmela žádná rozsáhlejší stavební činnost neprobíhala, spíše se jen udržoval stávající stav, podobně jako za jeho předchůdce. Pokračovala rekonstrukce prelatury na

²⁷¹ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 31. květen 1790.

²⁷² Jiljí Sexstetter (* 1733, † 1810) pocházel z Klatov. Slavné sliby složil v roce 1750, na kněze byl vysvěcen roku 1758. V kladrubském klášteře vyučoval teologii, zaměřoval se především na kanonické právo. Působil jako superior probošství v Přešticích, jako farář ve Vícově a kooperátor ve Skapcích. Původně byl blízký Seibtovu kruhu, později se však stal předchůdcem konzervativně laděné katolické restaurace. Viz NA, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 196v; B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 271; J. KRČEK, *Rušení klášterů*, s. 68; I. PEŠOUTOVÁ, *Sexstetter, Aegidius OSB*, projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000130922> (20. 1. 2023).

²⁷³ Aegidius SEXSTETTER, *Gründliche Darstellung christlicher Glaubenswahrheiten zur heilsamen Warnung von der überhandnehmenden heutigen Freydenkerey und französischen Ausschweifungenn*, vytiskl Johann Buchler, Praha 1794, s. ii–vii; Vítu Pěčkovi děkuji za poskytnutí nepublikované studie o Sexstetterovi, ve které na tento fakt poukazuje.

²⁷⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 10. dubna 1787, fol. 246–247.

²⁷⁵ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 65; M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 123–128.

Břevnově, započatá již Rautenstrauchem. Zde nechal Chmel zřídit salónek s čínskými krajinkami na stěnách.²⁷⁶

V Chmelově korespondenci nehraje starost o klášterní statky příliš důležitou roli. Chmel nebyl nijak nadaným hospodářem a bilance aktiv a pasiv po jeho smrti to jasně ukazuje. Po jeho smrti klášter dlužil 137 507 zl., kdežto v aktivech měl „jen“ 51 611 zl.²⁷⁷ Chmel připomínal břevnovskému provizorovi, že mu má poslat účty kladenského statku za rok 1784, přičemž by si měl v tomto vzít příklad z P. Schmalfuse.²⁷⁸ Co je tím míněno, není jisté, možná měl Schmalfus pověst poctivého a pilného člověka.

Co se dalších klášterních statků týče, měl Chmel v plánu rekonstrukci rezidence v Hrdlech a kostela v Metličanech. 13. července 1789 píše, že mu Leander Schiffer sdělil, že se mu nepovedlo získat povolení od biskupa²⁷⁹ na zvelebení hrdelské rezidence, ale na rekonstrukci metličanského kostela Chmel povolení od královéhradecké biskupské konzistoře dostal.²⁸⁰ Je pozoruhodné, že i kvůli takovýmto stavebním úpravám, musel opat kláštera získat povolení sídelního biskupa.

Do svého pokoje na sloupenském zámku si chtěl Chmel pověsit obraz Poslední večeře, jehož kopie měla být umístěna i v kostele v Metličanech. Díky povolení od konzistoře tak mohly být podniknuty první kroky ke stavbě lešení v kostele, ale práce by raději odložil na podzim roku 1790, aby mohl malíř zároveň vymalovat i jeho pokoj na sloupenském zámku.²⁸¹ Také se věnoval zřízení lokálie v Metličanech a získal pro ni povolení z hradeckého a bydžovského krajského úřadu.²⁸²

V případě Sloupna a Metličan platí to samé co u Police. Statky ležely Broumovu a chmel neměl až na výjimky důvod informovat převora o jejich správě. Hrdly a Kladno

²⁷⁶ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 107.

²⁷⁷ J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 149.

²⁷⁸ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 10. července 1786, fol. 218.; jde pravděpodobně o Kosmu Schmalfuse OESA (* 1730, † 1811), který byl po tři volební období provinciálem české provincie augustiniánů. Věnoval se filozofii a uspořádal římskou a českou knihovnu řádu. Byl nástupcem Chmela ve funkci prodirektora teologické fakulty v Praze. Viz Heslo *Schmalfus, Cosmas*, in: BLKŮ, XXXI, Vídeň 1890, s. 620; B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 270.

²⁷⁹ Hrdly spadají do litoměřické diecéze a tehdejším biskupem byl Emanuel Arnošt z Valdštejna (* 1716, † 1789). Viz Heslo *Waldstein, Emanuel Ernst Graf*, in: BLKŮ, LII, Vídeň 1885, s. 230; M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 379–380.

²⁸⁰ Metličany spadají do diecéze královéhradecké, viz B. J. HOLUB – O. KOUPIL (ed.), *Paměti farnosti*, s. xviii.

²⁸¹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 13. července 1789, fol. 284.

²⁸² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 9. ledna 1787, fol. 233–234.

oproti tomu ležely blíže Břevnovu a spíše se o ně starali břevnovští mniši. A pokud o nich převor referoval Chmelovi, činil tak ve svých dopisech, které z valné většiny nedochovaly.

II. Lehnické Pole

Probošství v Lehnickém Poli (něm. Wahlstatt, pol. Legnickie Pole) bylo jediným filiálním domem břevnovsko-broumovského opatství ležícím ve Slezsku. Benediktinský klášter zde byl vybudován sv. Hedvikou. V roce 1420 byl zničen husity a později se toto území dostalo do rukou protestantů. Na počátku 18. století nabídl dosavadní majitel panství k prodeji a opat Otmar Zinke ho zakoupil s přáním navázat na benediktinskou tradici. V té době bylo Lehnické Pole ještě obýváno protestanty. Opat Zinke se také musel potýkat s vratislavským biskupem, který se bál umenšení své moci v diecézi. Navzdory stále probíhajícím sporům s biskupem položil opat Zinke základní kámen budoucího probošství. Vznikající klášter musel být také vybaven odpovídajícími statky, potřebnými k vydržování kláštera, jejichž hodnota dosáhla výše půl milionu zl.²⁸³

Zastavme se u situace tohoto probošství na v 2. polovině 18. století. Část Slezska, ve kterém leží Lehnické Pole, se od slezských válek nenacházela na území ovládaném Habsburky. Přesto však mezi břevnovsko-broumovským opatstvím a Lehnickým Polem kontakty neochably. Chmel občas do Slezska zajížděl, jak je patrné z dopisů, psaných v Lehnickém Poli,²⁸⁴ a také sám v některých dopisech psal, že pojedje do Slezska.²⁸⁵ Na Chmelových pokynech můžeme také vidět, jak byly zasílány zprávy mezi kláštery, poněvadž Müller posílal Chmelovi dopisy do Lehnického Pole přes Náchod, Kladsko, Lehnici a až pak měly být dopraveny do Lehnického Pole.²⁸⁶ Docházelo k přesunům řeholníků do a ze slezského probošství, jak dokazuje Frídův případ,²⁸⁷ nebo přesunutí Tobiáše Krause OSB z břevnovského kláštera do Lehnického Pole.²⁸⁸ Na rozdíl od Rajhradu, který byl také proboštvím, ale víceméně samosprávným, zůstalo Lehnické Pole podřízeno a pevně připoutáno k opatství navzdory dané teritoriální situaci. Mohlo to být dáno nedávnou fundací (probošství bylo založeno, spíše však obnoveno v 1. polovině

²⁸³ J. N. ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky*, s. 31; M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 119–122.

²⁸⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Lehnické Pole, 14. srpna 1789, fol. 297–298.

²⁸⁵ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 14. července 1788, fol. 266.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Viz kapitolu *Chmel a josefinistická opatření*.

²⁸⁸ NA, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, 23. října 1789.

18. století) a rozsáhlou pozemkovou držbou, takže opati se snažili uchovat Lehnické Pole ve svém držení.²⁸⁹ V roce 1810 bylo probošství zrušeno pruským králem Fridrichem Vilémem II.²⁹⁰

Chmel po nastoupení do funkce pocíval obavy o budoucnost opatství po reformách Josefa II., poněvadž v jednom ze svých prvních dopisů uvádí, že nebude-li po jeho smrti mít opatství dostatek majetku, budou muset být dluhy splaceny prodejem či zastavením Lehnického Pole.²⁹¹ Tím je pravděpodobně myšleno pouze panství Lehnické Pole, nikoliv samotný klášter. Jakožto nejvyšší představený probošství v Lehnickém Poli se také z broumovského kláštera několikrát vydává vyřizovat různé záležitosti. Podobně jako v případě českých klášterů a statků neprovádí žádné větší úpravy, jediný větší výdaj činí plánovaný nákup rudého baldachýnu z damašku pro pontifikální sedes (zdůrazňuje, že má být laciný, což také vypovídá o špatné finanční kondici opatství),²⁹² dále pak čtyři, nebo pět ornátů „*pro běžné dny*“.²⁹³

III. Klášter Na Slovanech (Emauzy)

Klášter v pražském Podskalí vznikl na popud císaře Karla IV., který ho založil oficiálně za účelem misí mezi schizmatiky na Východě, ale nejdůležitější roli zde pravděpodobně hrála Karlova snaha o reprezentativní „sběratelství“ řeholí a ritů.²⁹⁴ V době husitských válek se klášter stal utrakvistickým. Po vítězství katolické strany na Bílé hoře ztratil klášter svůj slovanský charakter, poněvadž se v něm usadili španělští mniši z Montserratu. V roce 1785 bylo zrušeno významné poutní místo na hradě Bezdězu, kde byl uchovávan milostný obraz Panny Marie Montserratské.²⁹⁵ V době kulturního boje sem přišli němečtí mniši z Beuronu. Nacistickým i komunistickým režimem byl klášter zrušen, dnes je však obýván komunitou mnichů.²⁹⁶

²⁸⁹ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, s. 122.

²⁹⁰ J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 149.

²⁹¹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. července 1786, fol. 207.

²⁹² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 3. prosince 1788, fol. 264.

²⁹³ „*pro diebus ordinariis*“ – Tamtéž.

²⁹⁴ Marie BLÁHOVÁ, *Klášterní fundace Karla IV.*, in: Klára BENEŠOVSKÁ – Kateřina KUBÍNOVÁ (edd.), *Emauzy: benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy: soubor statí věnovaných znovuotevření chrámu Panny Marie a sv. Jeronýma benediktinského kláštera Na Slovanech*, Praha 2007, s. 21–24.

²⁹⁵ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl desátý, Boleslavsko*, Praha 1895, s. 20.

²⁹⁶ J. N. ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky*, s. 24–25; Karel STEJSKAL, *Klášter na Slovanech*, Praha 1974, s. 7–26; P. VLČEK – P. SOMMER, *Praha 2 – Nové Město; Klášter beuronských benediktinů (dříve montserratských, původně Monasterium Slavorum S. Jeronimi) u kostela Nanebevzetí P. Marie v Emauzích (Na Slovanech)*, in: P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 561–565;

Emauzský klášter jako jeden z mála benediktinských klášterů nebyl zrušen, ale přesto se o něj musel Chmel starat, a to nedobrovolně, jelikož se k němu v únoru roku 1787 donesla zpráva, že jako nejbližší opat benediktinského řádu má podle dvorského dekretu zasláného zemskému guberniu převzít správu emauzského kláštera.²⁹⁷ Tato správa trvala od roku 1787 do roku 1792, kdy se dosavadnímu emauzskému proboštu Prokopu Škodovi OSB podařilo klášter Na Slovanech osamostatnit.²⁹⁸ Dokumenty vztahující se k správě emauzského kláštera břevnovsko-broumovským opatem jsou uloženy v NA.²⁹⁹ Na konci svého dopisu Chmel uvádí, že ho nejvyšší zemský purkrabí tohoto úkolu zprostil, zdá se tedy, že původně po něm bylo vyžadováno, aby emauzský klášter spravoval osobně. To by vyžadovalo jeho dlouhodobou přítomnost v Praze.³⁰⁰

Zajímavé je, že, jak píše, „[...] všichni se divili, že, titulární opaty vyjímaje, v Čechách není jiného opravdového opata kromě mě [...]“.³⁰¹ Je nepravděpodobné, že by slovem *všichni* Chmel označoval úředníky, či představitele zemského gubernia, u kterých by bylo překvapující, že by byli tak neinformováni o rušení klášterů. Je také zvláštní, že by tím byli myšleni mniši broumovského konventu. Žili samozřejmě v klauzuře, ale nelze přepokládat tak radikální odříznutí od světa za klášterními zdmi. Zřejmě tak jde o sarkastickou poznámku, která má naznačit drastičnost Josefových opatření.

Fungování emauzského kláštera používá také jako argument proti upuštění od zpěvu při mši sv.³⁰² Klášter Na Slovanech uvádí Chmel jako příklad zvládnutí monastických (denní zpěv officia, zpěv při mši sv.) a pastoračních povinností, uložených mnichům v době josefinistické. V něm totiž šest mnichů dochází do farností a zbytek konventu se účastní mše sv. a zpívá officium.³⁰³

Leander HELMLING, *Emaus: kurzgefasste Geschichte und Beschreibung der Kirche und des Klosters*, Praha 1903.

²⁹⁷ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, 27. února 1787, fol. 245.

²⁹⁸ Jáchym Dalimil ZÍTKO, *Stručné dějiny Emauzského opatství v Praze a soupis uměleckohistorické literatury v knihovně opatství = Die kunstgeschichtliche Literatur in der Bibliothek der Benediktinerabtei in Emaus zu Prag*, Praha 2007, s. 16–17.

²⁹⁹ NA, ŘBB, *Emauzy – spisy a účty z doby správy emauzského kláštera opatem břevnovským v letech 1787–1791*, inv. č. 439–447, kart. 257–261.

³⁰⁰ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, 27. února 1787, fol. 245.

³⁰¹ „[...] *mirantibus omnibus, quod praeter titulares abbas, nullus alius realis abbas preater me in Bohemia existat [...]*“ – Tamtéž.

³⁰² Viz kapitolu *Chmel a klášterní disciplína*.

³⁰³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, 25. října 1788, fol. 272.

Shrnutí: čeho si Chmel všímá a o čem nepíše?

Chmel se ve své korespondenci zrušenými kláštery příliš nezaobírá. Hlavním důvodem pro to by mohl být fakt, že v době jeho nástupu do funkce už byly kláštery zrušeny a probíhala jejich sekularizace. Vůbec se nezmiňuje o klášteře benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě a o klášteře u sv. Mikuláše na Starém Městě se zmínil jen jednou, a to pouze okrajově.

Ostatními benediktinskými kláštery se Chmel *motu proprio* nezabýval. Státním opatřením byl nucen zabývat se záležitostmi kláštera Na Slovanech. Sami ho kontaktovali mniši z Kladrub a dopisoval si se svatojánským opatem. Zmínku o sázavském klášteře používá jen jako argument pro zpřísnění disciplíny a ke všemu odkazuje na stav kláštera ve 20. letech 18. století.

Součástí břevnovsko-broumovského opatství bylo ještě jedno probošství, které nebylo zmíněno, a to Rajhrad, jediná přetrvávající výspa benediktinského řádu na Moravě. Chmel se o Rajhradu nezmiňuje, byť byl nejvyšším představeným tohoto probošství. Je možné namítnout, že o Rajhradě se ve své korespondenci s Müllerem nepíše, protože Rajhrad spravoval korespondenčně a s břevnovským převorem nebyl důvod jeho záležitosti řešit. Tato námitka však dle mého názoru neobstojí, poněvadž v dopisech se zmiňuje i o méně významných a zrušených kláštorech, které ani nepříslušely k opatství, jím spravovaném. Spíše by mlčení pouze potvrzovalo odstředivou tendenci moravských benediktinů, snažících se vymanit z područí břevnovsko-broumovského opatství. To se jim povedlo roku 1813, kdy bylo rajhradské probošství císařem Františkem I. povýšeno na opatství.³⁰⁴

³⁰⁴ J. RŮŽIČKA – O. KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera*, s. 147; pro informace o Rajhradu v období Chmelova opatování viz Beda DUDÍK, *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgraftum Mähren: mit steter Rücksicht auf die Landesgeschichte, nach Urkunden und Handschriften. Vom Ende der Hussitenstürme bis in die Gegenwart: 1449–1848*, Brno 1868, s. 430–457; ducha nezávislosti Rajhradu dokazuje, že Dudík ve své práci Chmelovo jméno zmiňuje pouze v souvislosti s jeho zvolením a oslavou 50 let kněžství, kde byl přítomen i rajhradský probošt.

7. Chmel a jiní významní představitelé doby josefinské

a) Ferdinand Kindermann

Ferdinand Kindermann (* 1743, † 1801) se narodil v Království u Šluknova do rodiny obchodníka s plátnem. Jeho dva bratři se stali řeholníky. Studoval ve slezské Zaháni a následně filozofii v Praze. Jako mnoho tehdejších slovutných mužů byl žákem Karla Heinricha Seibta, který jako jeden z prvních propagoval na pražské univerzitě katolické osvícenství. Po studiích na filozofické fakultě vstoupil Kindermann do semináře a kněžské svěcení přijal roku 1765. Následující rok byl promován na doktora teologie. Ve studentských letech působil jako domácí učitel synů hraběte Buquoye, na jehož panství v Kaplici byl později ustanoven jako děkan. Marií Terezií byl povýšen do šlechtického stavu (získal predikát *ze Schulsteinu*) a byl jmenován děkanem kapituly Všech svatých na Pražském hradě, následně pak proboštem vyšehradské kapituly. Zabýval se reformou školství a duchovní správy, dále pak péčí o chudinu. V roce 1790 byl jmenován biskupem litoměřickým a v této funkci setrval jedenáct let. Jako téměř každý významnější muž tehdejší doby byl svobodným zednářem, byť u kněží to nebylo pravidlem.³⁰⁵

Winter označuje Kindermanna za jednu z nevlivnějších osobností v Čechách za vlády Josefa II., a to zcela právem.³⁰⁶ Je tedy zajímavé vědět, že Chmel udržoval s Kindermannem přinejmenším kurtoazní vztahy. Těžko říci, kdy se spolu poprvé setkali. Kindermann do Prahy přichází až v roce 1760.³⁰⁷ Chmel v letech 1756–1767 vyučoval na domácím řádovém učilišti na Břevnově teologii a následně byl ustanoven převorem v Polici,³⁰⁸ ale je nepravděpodobné, že by se v té době seznámil s tehdy ještě nepřilíh významným Kindermannem. Chmel ale v roce 1770 s Odilonem Aulichem vyšetřoval v Praze Rautenstrauchovy teze na podnět arcibiskupa Příchofského³⁰⁹ a v témže roce se

³⁰⁵ E. WINTER, *Ferdinand Kindermann*; dále pak E. WINTER, *Der Josefismus*, s. 245–250; J. HANZAL, *Ferdinand Kindermann: (1740–1801): školský reformátor a osvícenský duchovní*, Kostelní Vydří 1998; M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 171–174; D. TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích*, s. 247–250; Heslo *Kindermann, Ritter von Schulstein Ferdinand*, in: BLKÖ, XI, Vídeň 1864, s. 269–271; Jan PODHOLA, *Ferdinand Kindermann – osvícenský pedagog*, *Genealogické a heraldické listy* 25, 2005, č. 2, s. 41–48.

³⁰⁶ E. WINTER, *Ferdinand Kindermann*, s. 71.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ J. OEPPEL, *Ehrenrede*, s. 14.

³⁰⁹ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 105.

stal převorem v břevnovském klášteře, v kteréžto funkci působil do roku 1779.³¹⁰ Je tedy pravděpodobné, že se seznámili někdy v rozmezí let 1770–1779.

Chmel v dopisech Kindermanna jmenuje vždy jako *probošta ze Schulsteinu*, popřípadě pouze predikátem *ze Schulsteinu*, což jen potvrzuje Winterovo poukázání na fakt, že Kindermann se po svém povýšení do šlechtického stavu, jak bylo dobovým zvykem, přestával označovat svým příjmením a používal pouze predikát.³¹¹ Nyní se však podívejme, v jakých souvislostech se Kindermann objevuje v Chmelově korespondenci. Převor měl např. za úkol vyřídit ústně Kindermannovi přání k nadcházejícímu novému roku,³¹² ale v korespondenci máme i důležitější důkazy o jejich kontaktu. Chmel se Kindermanna ptal na podrobnosti případu odejmutí penze Jeronýma Frídy,³¹³ ale zda to bylo osobně, nebo písemně, nevíme. Převora pak pobízí, aby se ho pro ujištění také zeptal.³¹⁴

Že mezi nimi proudila alespoň občasná korespondence, víme díky Chmelově poznámce o Kindermannově jmenování litoměřickým biskupem. Chmel píše: „[...] o tom se důstojný pán ve svém dopisu, mně zaslaném, vůbec nezminil [...]“³¹⁵. Kvůli této zámлке také Chmel pochybuje o pravosti této zvěsti. Když se však dozvěděl, že se Kindermann vrátil z Vídně, píše Chmel: „[...] napíšu mu gratulaci.“³¹⁶ Kindermann nekomunikoval pouze s Chmelem, ale i s provizorem Strašilem. Ten se s ním mohl setkat, když např. zařizoval některé záležitosti v Praze. Chmel píše: „On [provizor] mi napsal, že pán ze Schulsteinu ho těšil, že před pěti dny vyšel ve Vídni velmi příznivý dvorský dekret týkající se klášterů. Kdyby si jen [provizor] k mému brzčejšímu uklidnění vyprosil sdělení obsahu [deketu].“³¹⁷ Chmelův předchůdce Rautenstrauch se s Kindermannem nestýkal ani osobně, ani korespondenčně.³¹⁸ Chmel oproti tomu s Kindermannem udržoval vztahy

³¹⁰ Tamtéž, s. 271.

³¹¹ E. WINTER, *Ferdinand Kindermann*, s. 57.

³¹² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, datum neznámé, fol. 259.

³¹³ Viz kapitolu *Chmel a josefínistická opatření*.

³¹⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. dubna 1789, fol. 292.

³¹⁵ „[...] de quo tamen nullam fecit idem reverendi domini in suis nuper ad me datis litteris [...]“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. ledna 1790, fol. 324.

³¹⁶ „[...] ei gratulatorias scribere posuim.“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 1. února 1790, fol. 317.

³¹⁷ „Er schreibt mir auch, daß He. Schulstein ihn vertröstet, es wäre ein sehr günstiges Hofdecret vor 5 Tagen in Betref der Stifter von Wien angekommen. Hätte er nur zu meiner ehernen Befriedigung dessen Inhalt sich ausgebethen.“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 24. června 1788, fol. 264; dotyčný dekret se mi nepovedlo dohledat.

³¹⁸ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 203.

celkem dobré. Mnohé další důkazy jejich bližšího vztahu by se jistě daly najít i v pozdější korespondenci, to však přesahuje vymezený časový rámec této práce.

b) František Karel Kressel z Qualtenbergu

Jako významného představitele josefinistického režimu nemůžeme pominout ani Františka Karla Kressela z Qualtenbergu (* 1729, † 1801). Pocházel z českého nižšího šlechtického rodu. Studoval právo na domácích i zahraničních univerzitách a následně vstoupil do státních služeb. V letech 1754–1765 působil jako studijní direktor právnické fakulty pražské univerzity, díky čemuž se mohl podílet na povolání mužů prochnutých duchem doby, jako byli K. H. Seibt v oboru filozofie a J. F. Schrodte v oboru církevního práva, na pražskou univerzitu. V roce 1770 odešel k vídeňskému dvoru a díky své činnosti ve dvorské studijní komisi, během které se podílel na školských a církevních reformách a na rušení jezuitského řádu, si získal důvěru Marie Terezie. Na vrchol své moci se dostává za Josefa II., kdy stál v čele dvorské duchovní komise a jako takový měl na starosti rušení klášterů a implementaci nových nařízení. Měl nesmírný vliv na řízení státu v letech panování Josefa II. S Rautenstrauchem ho pojilo přátelství a srdečně podporoval jeho návrhy na reformu školství.³¹⁹

V analyzované korespondenci se objevuje Kressel především v souvislosti s cenzurní činností, resp. v souvislosti se Schröckhovým dílem o církevní historii.³²⁰ Pokud budou mít mniši připravenou více než polovinu revize, chtěl by ji Chmel zaslat Kresselovi, aby ji po uvážení předepsal pro přednášky církevních dějin na univerzitě.³²¹ V dalším dopise však říká, že opravenou verzi předá Kresselovi následující léto, až z Vídně zavítá do Čech. Kressel by pak upravené kompendium předepsal pro přednášky.³²² Chmel osobně nekontaktuje Kressela ani kvůli přímlově v případě přesunutí obrazu a oltáře z Bílé hory do Břevnova.³²³ Chmel nechce psát přímo Kresselovi: „*Není vhodné, abych to [psaní dopisu Kresselovi] dělal, poněvadž bych mohl*

³¹⁹ B. F. MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch*, s. 269; Heslo *Kressel von Qualtenberg, Franz Karl Freiherr*, in: BLKÖ, XIII, Vídeň 1865, s. 201–202; E. WINTER, *Der Josefismus*, s. 74–75; obsáhle o jeho činnosti i v D. TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích*.

³²⁰ Viz kapitolu *Chmel a josefinistická opatření*.

³²¹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 2. října 1786, fol. 210.

³²² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. října 1786, fol. 229.

³²³ Viz kapitolu *Chmel a josefinistická opatření*.

*být podezírán, že mám sobecké postranní úmysly.*³²⁴ Namísto toho soudí, že by bylo lepší, kdyby se u Kressela přimluvil pán z Columbanu (?), který se se Kresselem dobře zná. Zdá se tedy, že Chmel, oproti Rautenstrauchovi, s Kresselem žádné bližší vztahy nepěstoval. Je to pravděpodobně dáno tím, že Chmel zůstával vždy v Čechách a staral se o chod kláštera, kdežto Rautenstrauch často a dlouho pobýval ve Vídni, a přátelsky obcoval s nejmocnějšími muži monarchie.

c) Josef Anton Riegger

Epizodicky se v Chmelově korespondenci objevuje jméno Josefa Antona Rieggera (* 1742, † 1795). Ten byl pro svou životní dráhu předurčen už svým původem, neboť byl synem církevního právníka Paula Josepha Rieggera. V devatenácti letech se stal doktorem práv a získal si přízeň Marie Terezie. Vyučoval právo ve Freiburgu im Breisgau. V roce 1778 přichází do Prahy jako profesor státoprávní vědy na pražskou univerzitu. Roku 1782 byl jmenován dvorským radou a také guberniálním radou.³²⁵ Josef II. ho roku 1786 pověřil cenzurou knih, prováděnou s osvícenci Ungarem, Dobrovským a dalšími.³²⁶ Byl spolehlivým podporovatelem josefinistické politiky.³²⁷

Do kontaktu se oba muži dostali na začátku roku 1790, kdy Riegger napsal Chmelovi blíže neurčený dopis. Na konci odstavce, ve kterém o výše zmíněném dopise zpravuje převora, Chmel uvádí pobouřené zvolání: „*Cožpak úřad a hodnost scholastika, který je spojen s kapitulou kanovníků, má být přenesen na světské osoby?*“³²⁸ K tomu se v dopise nenachází širší kontext, ale zdá se, že Chmel nesouhlasil s Rieggerovým záměrem vydělit úřad scholastika³²⁹ z dosavadního sepětí s kapitulou a předat ho světským osobám.

³²⁴ „*Denn für mich es zu thun ist nicht rathsam, weil man sich dem Verdacht zuziehen könnte, eigennützig Nebenabsichten dabey zu haben.*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 3. prosince 1788, fol. 264.

³²⁵ Heslo *Riegger, Joseph Anton Stephan Ritter von*, in: BLKÖ, XVI, Vídeň 1874, s. 121–125.

³²⁶ D. TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích*, s. 397.

³²⁷ Tamtéž, s. 228nn.

³²⁸ „*Ergone scholastici munus et dignitas, quae penes capitulum canonicorum resedit, ad saeculares transferendum est?*“ – NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 1. února 1790, fol. 317.

³²⁹ V době, kdy Chmel psal svůj dopis, byl úřad scholastika uprázdněný. 7. února 1790 do něj Josef II. jmenoval Václava Lenharda (* 1746, † 1808), dosavadního vedoucího sboru na normální škole na Malé Straně. Viz Antonín PODLAHA (ed.), *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Praha 1912, s. 302.

Shrnutí

Na základě sledovaného vzorku lze říct, že Chmel se s významnými dobovými představiteli korespondenčně příliš nestýkal. V jistém ohledu jsou jeho vazby oproti jeho předchůdci v opatském úřadě zrcadlově obráceny. S Kindermannem udržoval dobré, možná až přátelské vztahy, kdežto jeho předchůdce Rautenstrauch se s ním nijak nestýkal. Oproti tomu s Kresselem komunikoval jen kvůli oficiálním záležitostem a není jisté, zda se s ním vůbec osobně znal. Jiné osobnosti se v korespondenci objevují jen epizodicky.

8. Chmel a jeho knihy a periodika

V případě vzdělance Chmelova formátu by bylo žádoucí zjistit, jaké knihy četl. Web projektu *Brána moudrosti otevřená*, který zkoumal broumovskou knihovnu, uvádí pouze jednu knihu přímo vlastněnou Chmelem,³³⁰ a to *Die Regeln der Geschichte*³³¹ od brněnského kanovníka Karla Taubera z Taubenu. Jedná o krátký spis věnovaný vídeňskému arcibiskupovi Migazzimu a zabývá se dějepisectvím, věrohodností dobových svědectví a využitím dějin k poučení. Autor v ní obhazuje existenci zázraků a udává důvody pro pochybování o údajných zázracích, např. když zázrak popírá pravou, katolickou víru a dobré mravy.³³² Je pravděpodobné, že tento spis četl Chmel jako přípravu na psaní své práce o monotheismu, která vyšla v roce 1777 a která byla především historickým spisem.

Ve sledovaném období Chmel se také snažil vydat svou práci *Apologia singularis* a díky jeho dopisům můžeme sledovat proces publikování teologické práce na konci 18. století. Nakladatel František Jeřábek měl v říjnu 1786 co nevidět začít s tiskem, ale cenzura musela ještě povolit Chmelův dodatek.³³³ Chmel nadále posílal převorovi praktické pokyny pro editaci knihy,³³⁴ ale Chmel nebyl s Jeřábkovou prací spokojen a chtěl vydání svěřit jinému tiskaři.³³⁵ Nakonec však jeho práci vydal právě Jeřábek. Chmel samozřejmě nezapomínal ani na výše postavené osoby, a tak měl převor předat pražskému světícímu biskupovi Erasmovi Kriegerovi výtisk se zlatou ořízkou. Krieger měl tento dar předat arcibiskupu Příchovskému.³³⁶ Samozřejmě se snažil i o co největší rozšíření své práce a přál si zařazení svého spisu do katalogu knihkupce Kašpara Widtmanna.³³⁷

O Chmelově odborné četbě mnoho nevíme, pokud pomineme teologickou literaturu citovanou v jeho pracích. Co ale lze dobře sledovat, jsou Chmelem čtená periodika. Broumovský klášter, kde Chmel pobýval, na konci 18. století odebíral různé

³³⁰ Chmel, *Jakub (1727–1805)*, Provenienční mapa broumovského fondu, <http://pmap.branamoudrosti.cz/personDetail.html?id=1216> (17. 4. 2023).

³³¹ Karl TAUBER VON TAUBENFURT, *Die Regeln der Geschichte aus einem nämlichen Grundsatz abgeleitet*, vytiskl Johann Thomas von Trattner, Vídeň 1771.

³³² Tamtéž, s. 22–24.

³³³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 2. října 1786, fol. 210.

³³⁴ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. říjen 1786, fol. 220; Chmel Müllerovi, Broumov, 29. říjen 1786, fol. 224.

³³⁵ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. říjen 1786, fol. 228.

³³⁶ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. července 1787, fol. 250.

³³⁷ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 13. července 1789, fol. 283.

druhy periodik, jako byly *Intelligentz Blätter*, *Prager Zeitung* a *Hamburger Zeitung*.³³⁸ Mým cílem je však postihnout, jaká periodika preferoval přímo Chmel. Tiskoviny různého druhu si objednával prostřednictvím břeňovského provizora Strašila, kterému posílal instrukce, kde a co má objednat. Jako první noviny od nástupu do své funkce si nechává předplácet *Prager interessante Nachrichten* na rok 1787.³³⁹ Tyto noviny vydával Vincenc Viktorín Pruscha.³⁴⁰ Noviny obsahovaly, jak také odpovídá názvu, zprávy téměř ze všech oborů lidské činnosti. Přinášely nejnovější dvorská a církevní nařízení, novinky z oboru medicíny, ekonomie, přírodních věd, dále pak zprávy domácí i ze světa. Čtenář se mohl dozvědět o nejnovějších literárních počinech a nechyběla ani rubrika pro inzeráty a reklamy.³⁴¹ Celkově šlo noviny nenáročného charakteru, zaměřené na měšťanstvo hladovějící po novinkách.

Nesmírně zajímavé je, že do roku 1788 včetně Chmel odebíral *Neuwieder Zeitung*.³⁴² Tyto noviny vydával od roku 1785 v Neuwiedu v dnešním Bádensku-Württenbersku rakouský důstojník Mořic Flavius von Tonder. Vyznačovaly se prostou německou mluvou a užíváním vtipu a satiry při popisu aktuálních událostí. Jelikož za Josefa II. nebyl patisk knih a novin zakázán, hojně byly v Praze i jinde přetiskovány.³⁴³ Toto periodikum sledoval i František Jan Vavák.³⁴⁴

Tato tiskovina Chmelovi patrně nestačila, a tak si objednal ještě *Der große Auszug der Zeitungen aller Welttheilen*.³⁴⁵ Tyto noviny vycházely denně ve Vídni, přičemž tiskař není znám, a zachovaly se jen dva ročníky, 1788 a 1789. Zda noviny vycházely i v dalších letech, nevíme. Periodikum přinášelo zprávy z evropských států, Osmanské říše a Spojených států amerických, tedy z míst, kde nějaké noviny vůbec vycházely. Na prvním místě se samozřejmě nacházely zprávy z rakouské monarchie, na začátku roku 1789 se

³³⁸ J. KOLDA, *Lidé a knihy v broumovském konventu 17. a 18. století*, in: M. BOLOM-KOTARI (ed.), *Brána moudrosti otevřená*, s. 73.

³³⁹ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 29. října 1786, fol. 214.

³⁴⁰ K němu a jeho periodikům viz A. Q. PRZEDAK, *Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens*, s. 20nn.

³⁴¹ *Prager interessante Nachrichten nebst der eigentlichen Intelligenz aus dem k.k. Frag- u. Kundschaftsamte*, č. 12, 1. leden 1786, s. 1–8.

³⁴² NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 3. prosince 1788, fol. 265.

³⁴³ J. VOLF, *Dějiny novin v Čechách do r. 1848*, Praha 1930, s. 40–41; Walter REICHLE, *Das ungarische Zeitungswesen: Seine Entwicklung bis zum Jahre 1938*, Berlín 1939, s. 8; A. Q. PRZEDAK, *Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens*, s. 130; srov. C. MÁDLOVÁ – M. WÖGERBAUER – P. PÍŠA, *Na cestě k "výborně zřízenému knihkupectví"*.

³⁴⁴ František Jan VAVÁK – Jindřich SKOPEC (ed.), *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770–1816 III/I*, Praha 1915, s. 136.

³⁴⁵ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Police, 14. července 1788, fol. 266; Chmel je nazývá *Der große vollständige Auszug [...]*.

jednalo hlavně o příspěvky z balkánské fronty.³⁴⁶ V náboženských otázkách musely noviny být spíše umírněné. Jejich cílovou skupinou bylo bezpochyby měšťanstvo.

Přesto si však některé útoky na katolické náboženství neodpustily. Přinesly příběh, pravděpodobně smyšlený, z porýnského města W., ve kterém žila dívka trýzněná d'áblem. Příběh noviny přetiskují, protože „se vyplatí předložit světu tento příběh, aby bylo pravdě učiněno zadost a aby byli všichni nevěřící posměváčci pohaněni.“³⁴⁷ Příběh začíná takto: „*Dívka posluhovala u muže, který – chraň Bůh! – měl spoustu co do činění se zlem [...]*“.³⁴⁸ Dívku následně posedl d'ábel a pomoci se jí snažili mniši z místního kláštera pomocí exorcismů a přivolání lékaři se rozhodli použít relikvie. Nakonec pisatel zesměšňuje dotyčného démona, že je „*nevzdělaným duchem*“,³⁴⁹ poněvadž nemluví žádnými neobvyklými jazyky. Snaha o zesměšnění katolické „pověřivosti“ a ironický tón je očividný. K pobavení čtenářstva měla určitě sloužit i zpráva o údajném světci z Ferrary, který je přirovnáván ke sv. Benediktu Labrému, který žil jako nuzný tulák.³⁵⁰ Zda se Chmel s vyzněním těchto zpráv ztotožňoval, není známo.

Na druhou stranu ale noviny informovaly o životě katolíků ve Spojených státech, přičemž různá protestantská náboženská sdružení autor zprávy označil za sekty.³⁵¹ Jedno z vydání také přineslo krátkou noticku, že papež, který je nazýván „*svatým otcem*“,³⁵² se rozhodl ustanovit vyslance u pruského dvora. *Der grosse Auszug* tedy sledují linii, která mohla být shodná s pohledem katolické, ale nikoliv horlivé měšťanské vrstvy. Na jednu stranu je odsuzována pověřivost a neobvyklé cesty ke svatosti, ale zároveň je patrný odstup od protestantů a korektní úcta k papeži.

Poslední periodikum, které si Chmel ve sledovaném období předplatil, jsou *Prager Staatszeitung*. Ty si chtěl abonovat na rok 1790. Po provizorovi požadoval, aby odhlásil *Prager Intelligenz Zeitungen* (?) a namísto toho měl objednat výše zmíněné noviny.³⁵³ Nutno poznamenat, že zbrusu nového periodika vydávaného knihkupcem

³⁴⁶ *Der grosse Auszug*, č. 5, 6. ledna 1789, s. 33–34.

³⁴⁷ „*Es ist mühewerth, die Geschichte zur Steuer der Wahrheit und zur Beschämung aller ungläubigen Witzlinge, der Welt vor Augen zu legen.*“ – *Der grosse Auszug*, č. 2, 2. ledna 1789, s. 10.

³⁴⁸ „*Das Mädchen diente bey einem Manne, der selbst vieles mit dem Bösen – Gott sey bey uns! – zu thun gehabt [...]*“ – Tamtéž.

³⁴⁹ „*ein unstudierter Geist*“ – Tamtéž, s. 11–12.

³⁵⁰ *Der grosse Auszug*, č. 29, 3. února 1789, s. 232.

³⁵¹ *Der grosse Auszug*, č. 5, 6. ledna 1789, s. 39–40.

³⁵² „*der heilige Vater*“ – *Der grosse Auszug*, č. 42, 18. února 1789, s. 336.

³⁵³ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 29. prosinec 1789, fol. 296.

Janem Bohumírem Calvem se Chmel nedočkal, poněvadž k jeho vydávání nedošlo navzdory povolení od zemského gubernia.³⁵⁴ Co se prvně zmíněného periodika týče, nepodařilo se mi dohledat žádné noviny tohoto jména. Jediné periodikum, které se mu názvem alespoň blíží, je *Prager Intelligenzblatt*, což je název novin, které byly roku 1786 přejmenovány na *Prager Interessante Nachrichten*.³⁵⁵ Je však zvláštní, že by Chmel označoval periodikum zastaralým názvem, a tak je tato spekulace velmi nejistá.

Kromě různých novin si Chmel také zakoupil Schönfeldův kalendář, poněvadž provizorovi Strašilovi připomíná, aby mu nezapomněl zaslat kalendář vydávaný výše zmíněným tiskařem.³⁵⁶ Blíže Chmel tento kalendář nespecifikuje, a lze tak jen odhadovat, co si přesně objednal. Pokud se spolehne na Laiskeho,³⁵⁷ vylučovací metodou dojdeme k *Novému kalendáři tolerancí*,³⁵⁸ vydávanému mezi lety 1787–1791 právě u Schönfelda. Je ale samozřejmě možné, že Laiskemu nějaký jiný Schönfeldův kalendář pro rok 1790 unikl. Pokud si Chmel opravdu zakoupil českojazyčný kalendář, jen by to podporovalo pravděpodobnost Tomkova tvrzení, že během volby v roce 1773 mohl být českými mnichy podporován kvůli své znalosti českého jazyka,³⁵⁹ přičemž pro jeho český původ svědčí i výše zmíněný pobyt jeho rodičů v Hradci Králové, který byl většinově českým městem. Ve svém zakoupeném kalendáři mohl Chmel kromě soupisu katolických a evangelických svátků³⁶⁰ prostudovat vybraná nařízení Josefa II. a „vejtah“ zprávy z českých novin za uplynulé dva roky.³⁶¹ V případě trudnomyslnosti si Chmel mohl číst zábavné povídky, popřípadě se mohl pobavit „básní k obveselení myslí“.³⁶²

³⁵⁴ J. VOLF, *Dějiny novin*, s. 140.

³⁵⁵ A. Q. PRZEDAK, *Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens*, s. 51–52.

³⁵⁶ NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 21. ledna 1790, fol. 324.

³⁵⁷ Srov. Miroslav LAISKE (ed.), *Časopisectví v Čechách 1650–1847: příspěvek k soupisu periodického tisku, zejména novin a časopisů*, Praha 1959.

³⁵⁸ Václav Matěj KRAMERIUS, *Nowý Kalendář Tolerancý pro wesskeren Národ Český Katolického a Ewangeličkého náboženstwí. Na Rok obyčegný 1790*, vytiskl Johann Ferdinand Schönfeld, Praha [1789?].

³⁵⁹ V. V. TOMEK, *Příběhy*, s. 306.

³⁶⁰ V. M. KRAMERIUS, *Nowý Kalendář*, s. 4–15.

³⁶¹ Tamtéž, s. 24–47.

³⁶² Tamtéž, s. 47–55.

Závěr

Chmel do funkce opata nastupoval v mimořádně nejisté době. Na rozdíl od svého předchůdce neměl v nejvyšších kruzích tak dobré konexe jako on. Přesto se však snažil provést svůj konvent divokými časy co nejlépe.

Především bylo nutné zavést v něm opět přísnější disciplínu, než vládla dosud.³⁶³ Mniši nebyli zvyklí docházet do chóru, v klášteře přechovávali cizí osoby a měli ve svém držení majetek bez povolení představených, jako např. potraviny, kožešiny. Věnovali se konspirační činnosti, navzájem se veřejně osočovali a odmítali poslušnost představeným. Tento stav břevnovského konventu odráží atmosféru osvícenství a obecného zpochybňování mnišského života. Chmel se snažil tyto neřesti vykořenit. Už od počátku svého opatování apeloval na mnichy, aby věrně plnili své povinnosti a aby poslouchali své nadřízené. Požadoval důstojnou liturgii, na jejíž vznešenosti se budou podílet všichni podle svých schopností, a jedinou přijatelnou omluvou pro něj byla fyzická nemožnost či fyzická nepřítomnost v klášteře. Jeho reformní snahy se u mnichů však neselekávaly s úspěchem, soudě dle jeho neustálého naléhání. Argumentoval citáty z díla, které by mělo být pro každého benediktina zvláště důležité, tedy z Řehole sv. Benedikta, a citáty z díla sv. Řehoře Velikého. Dopad jeho dopisů byl ovšem limitovaný. Jeho pokyny tlumočil mnichům převor Müller a Chmel Břevnov navštěvoval jen výjimečně. Chmelovy argumenty tak měly omezenou autoritu a musely být často znovu připomínány.

V oblasti mnišského stravování pro něj byla cílem *via media*, tedy stolování zbavené excesů takového druhu, jaké se vyskytovaly u německých a rakouských benediktinů.³⁶⁴ Výrazným prvkem v jeho pokynech pro stravování je i finanční aspekt, tedy že pokrmy mají být především laciné.

Porovnání Chmelových dopisů s klášterním diářem také dává příležitost k posouzení role diáře jakožto pramene pro poznání života konventu. Korespondence, která byla soukromá a byla vedena za účelem spravování břevnovského kláštera, není skoupá na popisy mnišských přečinů a vyjádření neposlušnosti v naprosto legitimních příkazech. Diář vedený Müllerem se o nich však ani náznakem nezmiňuje. Podle jeho

³⁶³ Připomínám, že zde mluvím pouze o břevnovském klášteře, ostatními řeholními domy se práce zabývala pouze okrajově.

³⁶⁴ U. LEHNER, *The Enlightened Monks*, s. 32–38.

zápisů se zdá, jako by život kláštera plynul bez jakýchkoliv narušení. Co mohlo Müllera vést k této zámlce? Dle mého názoru to byla snaha neukazovat dalším generacím mnichů prohřešky jejich předchůdců, a tak zachovat jejich tvář.

Nyní se zabývejme jeho postojem k době, ve které žil. Chmelův vztah k Josefu II. by se dal charakterizovat jako loajálně kritický a císaři přiznává upřímnost jeho jednání. Chmelova reakce na Josefovou smrt je ale velmi ostrá, především kvůli jeho církevní politice, ale hlavní vinu klade na bedra jeho nejbližších spolupracovníků. Jedno z mála josefinistických opatření, které je Chmelem otevřeně kritizováno, je úřad komendatárního opata, a to zřejmě proto, že ho považuje za přílišný zásah do nejzákladnějších práv kláštera. Stejně odmítá vynětí úřadu scholastika z kompetence kapituly u Sv. Víta. Jinak ale josefinistické zákony *en masse* nekritizuje, negativně se vyjadřuje pouze ke konkrétnímu provedení. Nevadí mu zavedení Schröckhova radikálně osvícenského díla ve výuce na univerzitě a činnost podobně naladěného Kašpara Royka, požaduje pouze jisté úpravy, tedy v souladu s Josefovým nařízením. Negativně se nevyjadřuje ani ke zrušení bělohorského poutního místa, pouze se snaží získat pro břevnovský kostel milostný obraz Panny Marie Vítězné. Ani v případě Jeronýma Frídy nevyjadřuje nelibost, že mu stát svými nařízeními nepřímo zamezuje volně přesouvat řeholníky mezi jednotlivými domy opatství.

Výše vyřčené platí i pro zrušené benediktinské kláštery a také pro ty stávající. Chmel neprotestuje proti samotnému rušení klášterů, byť je nutné uznat, že protesty by byly bezpředmětné, protože v době jeho nástupu do funkce už byly všechny české benediktinské kláštery zrušeny. Výjimkou byla Police nad Metují, která byla zrušena těsně po jeho zvolení. A u ní se ohrazuje pouze proti protiprávnímu zabavení knihovny. O osudy ostatních klášterů se stará pouze na popud tamních představených a státu. V případě slezského probošství v Lehnickém Poli je zajímavé, že ani navzdory příslušnosti k jinému státu k žádnému odloučení nedošlo, což kontrastuje s proboštvím v Rajhradě.

Co se společenských vazeb týče, v prvé řadě je nutno říct, že Chmel nikdy nebyl tak zcestovalý jako jeho předchůdce, který v klášteře téměř nepobýval. Chmel oproti tomu pobýval trvale v Broumově, jak tomu bylo od husitských válek zvykem, a cestoval pouze mezi domy svého opatství, přičemž do Břevnova zajížděl výjimečně. Některé

kontakty s výše postavenými jedinci přesto udržoval. Zdá se, že bližší vztah měl s Ferdinandem Kindermannem, se kterým vedl i korespondenci. Oproti tomu Rautenstrauch s Kindermannem nijak nekomunikoval. Dále už ale o bližších kontaktech nemůže být řeč. Komunikoval s baronem Kresselem z Qualtenbergu jen kvůli oficiálním záležitostem a využíval i přímluvců, což by bylo zbytečné, kdyby byli důvěrnějšími známými. Jednou mu také zaslal dopis Josef Anton Riegger. Ve světle získaných poznatků je tedy nutné uznat, že oproti opatu Rautenstrauchovi byly Chmelovy kontakty o poznání skromnější.

Do jaké míry byl Chmel mužem své doby, ukazuje jeho odběr periodik. Měl předplacené noviny satirického rázu, jako byly *Neuwieder Zeitung*, periodika určená pro měšťanstvo, za všechny *Prager Interessante Nachrichten*, a sledoval oznámení o nových periodících, která si také obratem předplácel. Je nutné poznamenat, že mezi odebíranými tiskovinami chybí publikace s teologickou a církevní tematikou, což také platí pro jeho vyjadřování v korespondenci jako celku. V korespondenci nenajdeme žádné vyjádření k diskuzím o celibátu nebo k různým názorům, projevovaným na fakultách bohosloví na univerzitách, které nejsou slučitelné s katolickou pravověrností. Všechny úvahy o jeho názorech na soudobou teologii tak musí vycházet jen z náznaků v jeho dopisech.

Osoba Jakuba Chmela by si bezpochyby zasloužila rozsáhlejší výzkum a pramenná základna touto prací v žádném případě nebyla úplně vyčerpána. Jeho korespondence s Müllerem byla vedena do Chmelova úmrtí v roce 1805, vedl hojnou korespondenci s Rautenstrauchem a rozbor by si zasloužily též jeho teologické publikace, aby bylo zjištěno, do jaké míry bylo jeho myšlení poplatno tehdy módnímu jansenismu, případně osvícenským vlivům. To však již přesahuje rámec mé práce. Doufám, že alespoň drobnou měrou přispěla k podkrytí myšlení a činů tohoto zajímavého muže a předního katolického preláta v době osvícenství a josefinismu.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Prameny nevydané

NA, ŘBB, *Promluvy ke kapitule od doby opata Otмара Zinkeho (sestavil Jan Nepomuk Rotter v roce 1850)*, inv. č. 73.

NA, ŘBB, *Necrologium seu memoriale mortuorum fratrum ac benefactorum ordinis S. Benedicti*, inv. č. 120.

NA, ŘBB, *Diář břevnovského kláštera (Diarium monasterii Brzev.) III. (1782–1792)*, inv. č. 127.

NA, ŘBB, *Listy břevnovského opata Jakuba Chmela a j. převoru téhož kláštera Bonaventurovi Müllerovi*, sign. C VI 92, inv. č. 153, kart. 78–80.

NA, ŘBB, *Emauzy – spisy a účty z doby správy emauzského kláštera opatem břevnovským v letech 1787–1791*, inv. č. 439–447, kart. 257–261.

SOA Zámorsk, Sbirka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Hradec Králové, *Matrika NOZ 1715–1733*, sign. 51-5,

<https://matriky.online/zamorsk/051-00005/1/#zoom=0.874&x=0.500&y=0.351> (31. 3. 2023).

Prameny vydané

BENEDIKT – Alžběta FRANECOVÁ (přel.) – Ondřej KOUPIL (ed.), *Regula Benedicti = Řehole Benediktova*, Praha 1998.

Bonifác Jan HOLUB – Ondřej KOUPIL (ed.), *Paměti farnosti u svaté Markéty v Břevnově a blízkého okolí*, Praha 2014.

Jakub CHMEL, *De Officio Hominis Erga Deum: Seu De Obligatione Referendi Omnia Opera In Deum Finem Ultimam, Eiusque Gloriam. Tractatus Theologico-Ethicus. Intermixtis Opportune Varii Argumenti Animadversionibus Theologico-Criticis In Tres Partes Distributus*, sumptibus Matthaei Rieger, Augusta Vindelicorum 1765.

Jakub CHMEL, *Apologia Singularis Orthodoxae Catholicaeque Doctrinae De Morali Hominis Impotentia Solis Naturae Vitiatae Viribus Servandi Legem Dei Naturalem Et Peccata Devitandi Sine Efficiaci Auxilio Medicinalis Gratiae Christi. Adversus Inconsultas Catholici Jurisconsulti Censuras Ss. Patribus, Conciliis, Ipsique Tridentinae*

Synodo Per Latus Anonymi De Imit. Christi Inconsulte Inflictas, litteris Francisci Gerzabek, Praga 1787.

Jakub CHMEL, *Vindiciae Concilii Oecumenici VI. Queis Aequitas Et Veritas Censurae Synodalis Adversus Honorium I. Pontificem Eiusdemque Ad Sergium Patriarch. Cp. Epistolas Postliminio Vindicantur. Praemissa Dissertatione Historica De Origine, Progressu, Fatisque Ac Exitu Haeresis Monothelitarum Selectioribus Scholiis, Notisque Critis Illustrata*, sumptibus Feliciani Mangoldt et filii, Praga 1777.

Peter Karl JAKSCH (ed.), *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensursachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800*, I–VI, Praha 1828.

Václav Matěj KRAMERIUS, *Nowý Kalendář Tolerancý pro wesskeren Národ Český Katolického a Ewangelického náboženstwj. Na Rok obyčegný 1790*, vytiskl Johann Ferdinand Schönfeld, Praha [1789?].

Johann OEPEL, *Ehrenrede auf das Priesterjubiläum des Hochwürdigsten, Hochwohlgebohrnen Herrn Herrn Jacobus Chmel, Abts zu Brzewniow, und Probstes zu Wahlstadt*, vytiskla Johanna Jeřábková, Praha 1803.

Prager interessante Nachrichten nebst der eigentlichen Intelligenz aus dem k.k. Frag- u. Kundschaftsamte, vytiskl Vincenc Viktorín Pruscha, Praha 1786.

Aegidius SEXSTETTER, *Gründliche Darstellung christlicher Glaubenswahrheiten zur heilsamen Warnung von der überhandnehmenden heutigen Freydenkerey und französischen Ausschweifungen*, vytiskl Johann Buchler, Praha 1794.

Schematismus für das Königreich Böheim 1789, vytiskl Johann Ferdinand Schönfeld, Praha 1789.

Ioannes Matthias SCHROECKH, *Historia religionis et ecclesiae christianae*, apud Augustum Mylium, Berolini 1785.

Karl TAUBER VON TAUBENFURT, *Die Regeln der Geschichte aus einem nämlichen Grundsätze abgeleitet*, vytiskl Johann Thomas von Trattner, Vídeň 1771.

František Jan VAVÁK – Jindřich SKOPEC (ed.), *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770–1816 III/I*, Praha 1915.

Prameny online

Řehoř VELIKÝ, *Homiliae in Ezechielem, Homilia XI.*, monumenta.ch, http://www.monumenta.ch/latein/text.php?tabelle=Gregorius_Magnus&rumpfid=Gregorius%20Magnus.

[%20Homiliae%20in%20Ezechielem,%201,%20%20%2011&level=4&domain=&lang=1&id=&hilita_id=&links=1&inframe=1&hide_apparatus=1](#) (2. 2. 2023).

Literatura

Literatura vydaná

Allgemeine Deutsche Biographie, I–LVI, Mnichov/Lipsko 1875–1912.

Ondřej BASTL, *Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II.*, Historická geografie 28, 1995, s. 155–182.

Ondřej BASTL, *Formování „josefínských“ kněží a otázka generálních seminářů*, HOP 1, 2009, č. 2, s. 109–118.

Klára BENEŠOVSKÁ – Kateřina KUBÍNOVÁ (edd.), *Emauzy: benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy: soubor statí věnovaných znovuotevření chrámu Panny Marie a sv. Jeronýma benediktinského kláštera Na Slovanech*, Praha 2007.

Bořivoj BENETKA, *P. Stanislav Vydra: učitel, kněz a vlastenec*, Olomouc 1938.

Martina BOLOM-KOTARI (ed.), *Brána moudrosti otevřená: knihy a knihovny broumovského kláštera*, Hradec Králové 2020.

Milan BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.

Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II/II, Mnišské řády*, Praha 2004.

Jaroslav ČECHURA, *Broumovská rebelie*, Praha 1997.

Beda DUDÍK, *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgraftum Mähren: mit steter Rücksicht auf die Landesgeschichte, nach Urkunden und Handschriften. Vom Ende der Hussitenstürme bis in die Gegenwart: 1449–1848*, Brno 1868.

Josef HANZAL, *Ferdinand Kindermann: (1740–1801): školský reformátor a osvícenský duchovní*, Kostelní Vydří 1998.

Leander HELMLING, *Emaus: kurzgefasste Geschichte und Beschreibung der Kirche und des Klosters*, Praha 1903.

Charles HERBERMANN a kol (edd.), *Catholic Encyclopedia*, I–XV, New York 1907–1913.

Peter HERSCHE, *Der Spätjansenismus in Österreich*, Vídeň 1977.

Ivan HLAVÁČEK – Marie BLÁHOVÁ (edd.), *Břevnov v českých dějinách: sborník z konference pořádané ve dnech 14. a 15. září 1993 Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti milénia břevnovského kláštera*, Praha 1997.

- Johannes HOFMANN (ed.), *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr*, Sankt Ottilien 1993.
- Herbert GUTSCHERA, *Reformation und Gegenreformation innerhalb der Kirchengeschichtsschreibung von Johann Matthias Schröckh*, Göppingen 1973.
- Eduard HOSP, *Die theologischen Lehrbücher der josephinistischen Zeit in Österreich*, Vídeň 1976.
- Celestýn HOSTLOVSKÝ (aut.) – Dominik KOZLER – Vavřinec Jan WINTERA (edd.), *Memoria Subrupensis [...]*, SuM 1, 1880, č. 4, s. 110–142; SuM 11, 1890, s. 296–306, 448–463, 613–632.
- Oldřich CHLÁDEK, „*Kamenné srdce by se rozpuknouti mohlo*“: *argumentace olomouckých augustiniánů kanovníků v boji za zachování svého kláštera (1617–1619)*, in: *Čtrnáct mučedníků pražských: vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, Praha 2014, s. 133–147.
- Václav JÍROVSKÝ (ed.), *Meteorologická pozorování v Praze-Klementinu. 1. [díl], 1775–1900*, Praha 1976.
- Jakub KRČEK, *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, Plzeň 2013.
- Jitka KŘEČKOVÁ (ed.), *Poutní areál P. Marie Vítězné: 400 let od bitvy na Bílé hoře: katalog výstavy*, Praha 2020.
- Petr KUBÍN, *Svatý Vintř: poustevník, kolonizátor a diplomat = Der Heilige Gunther: Einsiedler, Kolonisor und Diplomat*, Praha 2016.
- Miroslav LAISKE (ed.), *Časopisectví v Čechách 1650–1847: příspěvek k soupisu periodického tisku, zejména novin a časopisů*, Praha 1959.
- Ulrich LEHNER, *The Catholic Enlightenment: The Forgotten History of a Global Movement*, New York 2016.
- Ulrich LEHNER, *The Enlightened Monks: The German Benedictines, 1740–1803*, New York 2011.
- Jaroslav LORMAN – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého a moravského osvěcenství*, Praha 2009.
- Claire MÁDLOVÁ – Michael WÖGERBAUER – Petr PÍŠA, *Na cestě k "výborně zřízenému knihkupectví": protagonisté, podniky a síť knižního trhu v Čechách (1749–1848)*, Praha 2019

- Beda Franz MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov-Braunau: Herkunft, Umwelt und Wirkungskreis*, Königstein 1969.
- Beda Franz MENZEL, *Abt Othmar Daniel Zinke 1700–1738: ein Prälat des böhmischen Barocks*, Augsburg 1978.
- Beda Franz MENZEL, *Exemptionsstreit zwischen den Äbten von Břevnov-Braunau und den Prager Erzbischöfen 1705–1758*, Bohemia Jahrbuch des Collegium Carolinum 17, 1976, č. 1, s. 35–135.
- Milénium břevnovského kláštera (993–1993): sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách*, Praha 1993.
- Jan PODHOLA, *Ferdinand Kindermann – osvícenský pedagog*, Genealogické a heraldické listy 25, 2005, č. 2, s. 41–48.
- Antonín PODLAHA (ed.), *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Praha 1912.
- Bohumír PROKOP – Jiří KOTALÍK, *Broumovská skupina kostelů: průvodce školou českého baroka v kraji pískovcových skal*, Vernéřovice 2007.
- Aladar Quido PRZEDAK, *Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens in Böhmen*, Heidelberg 1904.
- Jeroným RŮŽIČKA – Ondřej KOUPIL (ed.), *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*, Praha 2013.
- Walter REICHLE, *Das ungarische Zeitungswesen: Seine Entwicklung bis zum Jahre 1938*, Berlín 1939.
- Karel Lev ŘEHÁK, *Chrám i slovanské opatství u sv. Mikuláše na Starém Městě Pražském*, Praha 1896.
- Scriptores ordinis S. Benedicti qui 1750–1880 fuerunt in imperio Austriaco-Hungarico*, Vídeň 1881.
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl desátý, Boleslavsko*, Praha 1895.
- Karel STEJSKAL, *Klášter na Slovanech*, Praha 1974.
- Josef ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, Praha 2016.
- Josef ŠRÁMEK, *Mezi normou, reformou a praxí: proboštství benediktinských klášterů v Čechách a na Moravě ve středověku*, Olomouc 2016.

- Milada VILÍMKOVÁ – Pavel PREISS, *Ve znamení břevna a růží: historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*, Praha 1989.
- Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.
- Josef VOLF, *Dějiny novin v Čechách do r. 1848*, Praha 1930.
- Eduard WINTER, *Ferdinand Kindermann Ritter von Schulstein (1740–1801), der Organisator der Volksschule und Volkswohlfahrt Böhmens: ein Lebensbild nach archivalischen Quellen*, Augsburg 1926.
- Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740–1848*, Praha 1945.
- Eduard WINTER, *Der Josefinismus und seine Geschichte: Beiträge zur Geistesgeschichte Oesterreichs 1740–1848*, Brno 1943.
- Vavřinec Jan WINTERA, *Eine Stätte alter Benedictiner-Cultur (Kloster Sázawa in Böhmen)*, SuM 16, 1895, s. 556–574.
- Vavřinec Jan WINTERA, *Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit der zwei ersten schlesischen Kriege (1740–1746)*, Brno 1889.
- Vavřinec Jan WINTERA, *Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit des dritten schlesischen Krieges*, SuM 35, 1914, s. 439–463, 586–606.
- Vavřinec Jan WINTERA, *Geschichte der protestantischen Bewegung in Braunau*, MdV 31, 1893, s. 13–42, 103–128, 237–262.
- Constantin VON WURZBACH (ed.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich: enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, I–LXIV, Vídeň 1856–1891.
- Daniela TINKOVÁ, *Osvícenství v českých zemích I., Formování moderního státu (1740–1792)*, Praha 2022.
- Václav Vladivoj Tomek, *Příběhy kláštera a města Police nad Medhují*, Praha 1881.
- Johannes Nepomuk Zeschick, *Abt Wolfgang Selender von Prossowitz OSB: ein Leben für die katholische Erneuerung in Bayern und Böhmen*, Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6, 1972, s. 267–307.
- Johannes Nepomuk Zeschick, *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha 2007.

Jáchym Dalimil ZÍTKO, *Stručné dějiny Emauzského opatství v Praze a soupis uměleckohistorické literatury v knihovně opatství = Die kunstgeschichtliche Literatur in der Bibliothek der Benediktinerabtei in Emaus zu Prag*, Praha 2007.

Kvalifikační práce

Lucie KOCIÁNOVÁ, *Katalog broumovského opatského archivu z roku 1847 v kontextu osudů broumovského kláštera*, bakalářská práce FF UPCE, Pardubice 2017.

Vít PĚČEK, *Ženatý kněz? Debata o celibátu v českých zemích v době osvícenství*, diplomová práce FF MU, Brno 2020.

Vít PĚČEK, *Časopis Religion und Priester. Pokus o analýzu publicistického diskursu katolických teologů v době josefínských reforem*, bakalářská práce FF UK, Praha 2018.

Jáchym Dalimil ZÍTKO, *Interpretace řádových a zemských dějin v uměleckých realizacích českých benediktinů v barokní době*, dizertační práce FF UK, Praha 2011.

Literatura online

Grundsätze für die Textbearbeitung im Fachbereich Historische Hilfswissenschaften, Archivschule Marburg, https://www.archivschule.de/uploads/Ausbildung/Grundsaeetze_fuer_die_Textbearbeitung_2009.pdf (16. 3. 2023).

Historický ústav AV ČR projekt Řeholníci, <http://reholnici.hiu.cas.cz/> (16. 3. 2023).

Tomáš LUXEMBURK, *Obec Úmyslovice – Historie*, <http://www.umyslovice.cz/content/historie> (2. 12. 2022).

Provenienční mapa broumovského fondu, <http://pmap.branamoudrosti.cz/personDetail.html?id=1216> (17. 4. 2023).

Bohumil RYBA, *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů (B. Ryba)*, https://is.muni.cz/el/1421/jaro2013/AR2B62/um/Ryba_1_.pdf (30. 12. 2022).

Jiří SLAVÍK, *Metličany – Kostel sv. Jakuba Většího*, NPÚ, <https://www.npu.cz/uop/josefov/publikace/kulturni%20pamatka/Metlicany%20kostel%20cze.pdf> (24. 1. 2023).

Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA, *Leiner*, Nová šlechta v českých zemích a podunajské monarchii, <http://www.novanobilitas.eu/rod/leiner> (13. 1. 2023).

Obrazové přílohy

Obr. č. 1: Chmelův portrét, detail anonymní olejomalby vzniklé pravděpodobně za Chmelova života, Benediktinské arcidiocesi Praha-Břevnov; foto © Benediktinské arcidiocesi Praha-Břevnov (Ondřej Koupil), 2023.

Obr. č. 2: Antonín PUCHERNA – Jan BERKA, pohled na břevnovský klášter objednaný Jakubem Chmelem na konci pobytu arcivévodkyně Marie Anny, 1799; foto © Benediktinské arcidiocesi Praha-Břevnov (Ondřej Koupil), 2023.

Obr. č. 3: Záznam o úmrtí Jakuba Chmela v klášterním nekrologiu; NA Praha, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 170r.

Obr. č. 4: Úryvek Chmelova dopisu, v prvním odstavci reaguje na úmrtí Josefa II.; NA, ŘBB, *Listy*, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 12. března 1790, fol. 314.

Obr. č. 5: Seznam mnichů obývajících břevnovský klášter v lednu roku 1787; NA Praha, ŘBB, *Diář*, inv. č. 127, seznam mnichů pro rok 1787.

Obr. č. 6: Titulní list deníku *Der große vollständige Auszug der Zeitungen aller Welttheilen* odebíraného Chmelem; *Der grosse Auszug der Zeitungen aller Welttheile oder die ordentliche Zeitgeschichte vom Jahre 1789*, č. 6, 7. ledna 1789, s. 41.

Obr. č. 1: Portrét Jakuba Chmela, detail anonymní olejomalby vzniklé pravděpodobně za Chmelova života, Benediktinské arcidiocesi Praha-Břevnov; foto © Benediktinské arcidiocesi Praha-Břevnov (Ondřej Koupil), 2023.

Obr. č. 2: Antonín PUCHERNA — Jan BERKA, veduta břevnovského kláštera, objednaná Jakubem Chmelem na konci pobytu arcivévodkyně Marie Anny, 1799; foto © Benediktinské arcioptství Praha-Břevnov (Ondřej Koupil), 2023.

1634.	R. F. Wenceslaus Kurfstadt Prof. Brzernoviensis	
1703.	R. P. Florianus Czapek Prof. Brzernoviensis.	
1804.	Rev. P. Benedictus Kofsa Prof. Brzernoviensis.	Boh. Nachodensis, quondam Allice et Allice Brauna et Rayhradj Professor. Prior Zabruska ibidem, obiit. aet. 35. Prof. 17. sac. 9. Professor Humaniorum Brauna.
1805.	Reverendissimus, ac Amplifimus Dominus Jacobus II, Abbas 52. Brzernoviensis.	Sacerdos jubilatus, in Abbatem electus 1786. 12 Januarii. Egit ante electionem Prof. Theologiae Secretarium D. Abbatis Priorem Sclitici ad P. Namac Nam, Prorectorem Facultatis Theologicae Praeae. Obiit anno aetatis 78. Prof. 57. Sacerdotii 57. Ab Affessor Comissionis Studiorum et censurali brassarum. Obiit Praeae anno regiminis Abbatis 20.
1821	R. P. Bernardus Pivonka. Prof. Rayhradensis.	aet 64; prof. 40; sac. 35. prior.
1880	M. Rev. ac Ven. P. Jean. Christosom. Venc. Malecex Professor Brzernoviensis.	aet. aet. 81 prof. 57, sac. 56, quondam cooper. Sclitici. paroch; necrologiarum soci Brzernov; paroch; Sclitici; dein Supervisor Brzernovii.

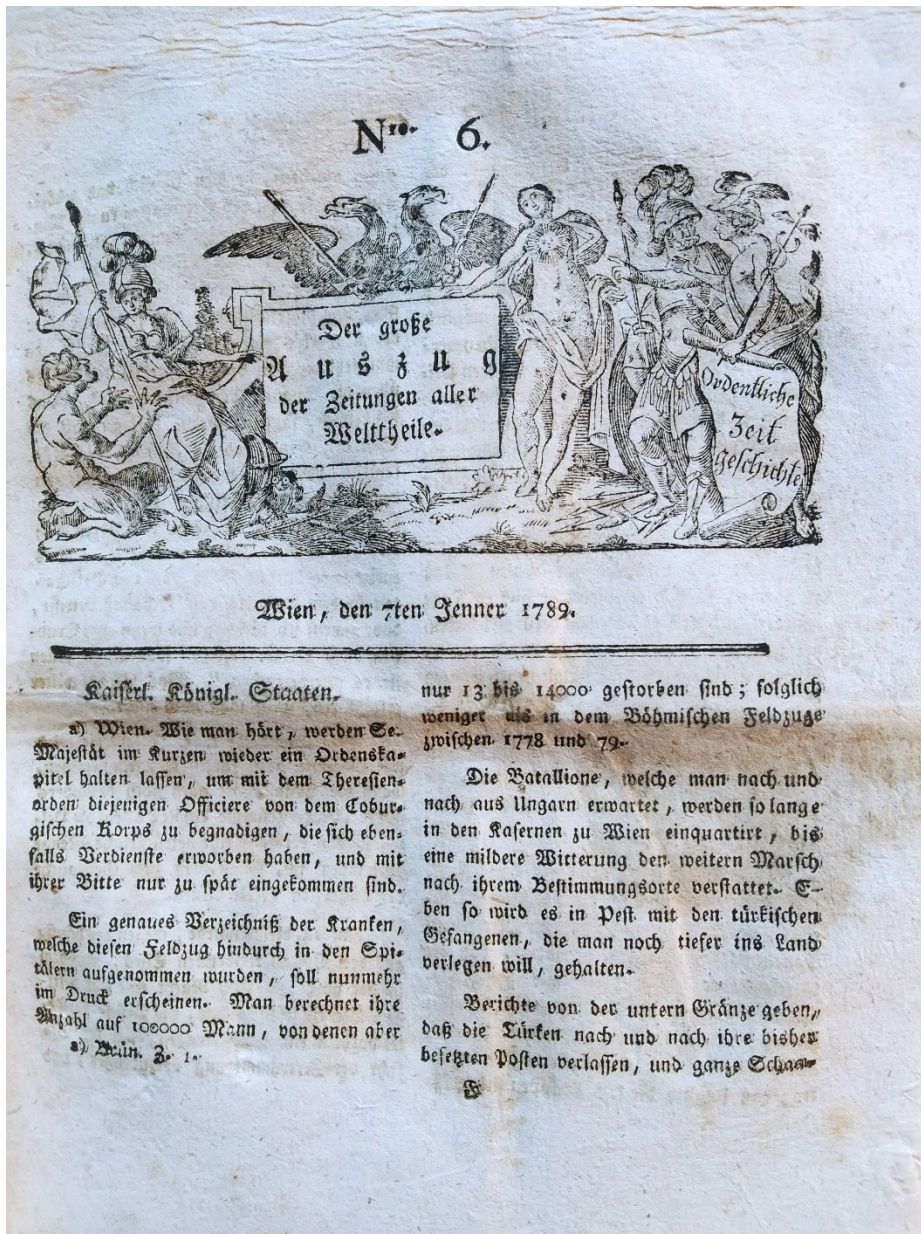
Obr. č. 3: Záznam o úmrtí Jakuba Chmela v klášterním nekrologiu; NA Praha, ŘBB, *Necrologium*, inv. č. 120, fol. 170r.

Reverende ac Religiose B. Prior!
 Sua de Imperatore defuncto notificata sunt, grata mihi fuisse praesertim ob edita ante obitum poenitentiae signa. Deus ipse miseretur, et clementer ignoscat, quas Clero requirit regulari in felicitatibus, ac tribulationibus, quae utinam nobis omnibus ad cautelam studium proficiant, nec non ad vitae morumque emendationem. Quod spei de Successore supersit, tempus docebit; sed manentibus iisdem consiliariis nihil melius pro Religiosis sperandum. Deus ipsum dirigat pro bono Ecclesiae, et reipublicae felicitate.
 Josef von Ungersbürg B. Prior von St. Blasien in Linz an H. Columban Benediktiner, und in malden nicht ob in jahren an Johann von, und ob dem jahren 1790. nicht das letzte geschickte wollen, um mich an dem Brevier zu jahren.

Obr. č. 4: Úryvek Chmelova dopisu, v prvním odstavci reaguje na úmrtí Josefa II.; NA, ŘBB, Listy, inv. č. 153, kart. 78, Chmel Müllerovi, Broumov, 12. března 1790, fol. 314.

1787, ut ex
 et terminemus.
 Religiosi ad hunc Conventum pertinentes, qui
 partim intra partem extra eundem sub Regi-
 mine Reverendissimi ac Simplissimi Domini
 Amelth vobant, sunt sequentes:
 huiusmodi Bonaventura Müller 10. P. Clemens Krafft Praefectus
 Prior. 11. P. Vitus Kiesel Parochus
 2. Tobias Kraus Subprior. 12. P. Bonifacius Ehlichert
 3. P. Alexius Lotiva Lepus Professor Theologiae Dogma-
 ticae, et Patrologiae in Uni-
 versitate Pragensi.
 4. P. Christianus Horax Confessarius Religiorum. 13. P. Leander Schiffer Parochus
 P. Benno Duzenhoffer Confessor. 14. P. Guilielmus Nagerstex
 viva ex levato Mona- Concionator Dominicae
 sterio Cladubiensi. 15. P. Hieronymus Kuffelin
 5. P. Hieronymus Frida Professor Hebraeae, et Hermeneu-
 ticae S. J. in Universi-
 tate Pragensi. 16. P. Stanislav Klimann
 6. P. Othmarus Hoffmann Archimagister. Instructor Juventutis,
 et Dominicalis Concio-
 nator.
 7. P. Robertus Hoob Confessarius Religiorum. 17. P. Wencolav Finck Administrator Temporalium
 nov.

Obr. č. 5: Seznam mnichů obývajících břevnovský klášter v lednu roku 1787; NA Praha, ŘBB, Diář, inv. č. 127, seznam mnichů pro rok 1787.

Obr. č. 6: Titulní list deníku *Der große vollständige Auszug der Zeitungen aller Welttheilen* odebíraného Chmelem; *Der grosse Auszug der Zeitungen aller Welttheile* oder *die ordentliche Zeitgeschichte* vom Jahre 1789, č. 6, 7. ledna 1789, s. 41.